

**Gemeente
Amsterdam**

De stad in profiel

Archeologische Begeleidingen in het centrum van
Amsterdam (2011-2016)

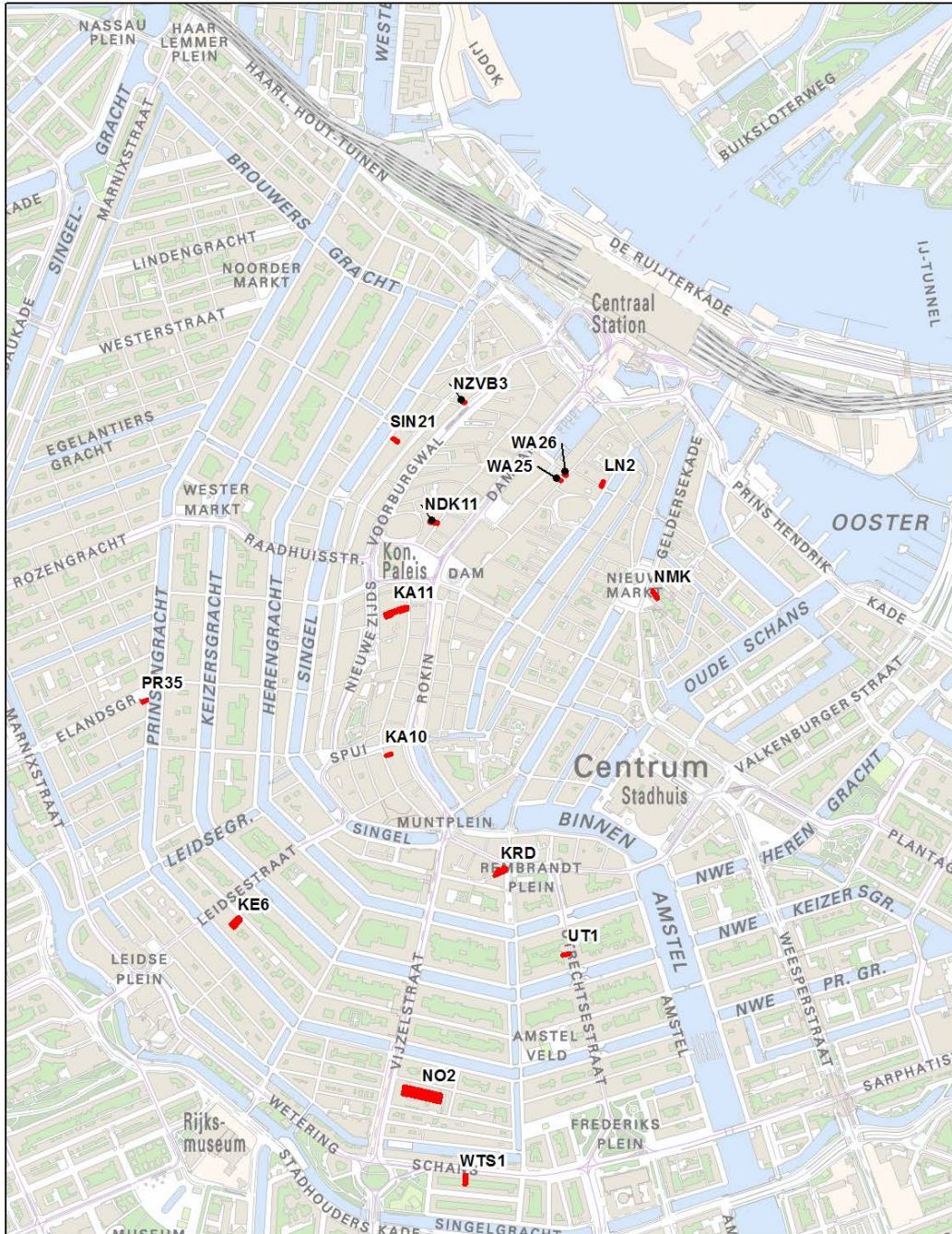
AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 94, 2017
Jerzy Gawronski, Ranjith Jayasena, Jørgen Veerkamp

Inhoud

Inhoud.....	3
Inleiding	7
1 De ondergrond van de stad.....	8
1.1 De natuurlijke ondergrond	8
1.2 De gemaakte ondergrond	8
1.2.1 Ophogingen	8
1.2.2 Aanplempingen.....	9
1.2.3 Ophogings- en aanplempingsmateriaal.....	9
1.3 Gebouwde structuren	10
1.4 Vraagstellingen en methodiek	14
2 De middeleeuwse stad tot 1585	16
2.1 Nieuwendijk 206 (NDK11)	18
2.1.1 Basisgegevens.....	18
2.1.2 Inleiding	18
2.1.3 Historische achtergronden	20
2.1.4 Resultaten	21
2.2 Kalverstraat 18/Jonge Roelensteeg 1-21 (KA11).....	26
2.2.1 Basisgegevens.....	26
2.2.2 Inleiding	26
2.2.3 Historische achtergronden	28
2.2.4 Resultaten	28
2.3 Warmoesstraat 64 (WA26).....	30
2.3.1 Basisgegevens.....	30
2.3.2 Inleiding	30
2.3.3 Historische achtergronden	32
2.3.4 Resultaten	33
2.4 Warmoesstraat 70 (WA25)	37
2.4.1 Basisgegevens.....	37
2.4.2 Inleiding	37
2.4.3 Historische achtergronden	39
2.4.4 Resultaten	39
2.5 Lange Niezel 29 (LN2).....	43
2.5.1 Basisgegevens.....	43
2.5.2 Inleiding	43

2.5.3	Historische achtergronden	45
2.5.4	Resultaten	46
2.6	Nieuwezijds Voorburgwal 42 (NZVB3)	50
2.6.1	Basisgegevens.....	50
2.6.2	Inleiding	50
2.6.3	Historische achtergronden	52
2.6.4	Resultaten	52
2.7	Kalverstraat 147 (KA10).....	54
2.7.1	Basisgegevens.....	54
2.7.2	Inleiding	54
2.7.3	Historische achtergronden	56
2.7.4	Resultaten	57
2.8	Singel 97 (SIN21).....	60
2.8.1	Basisgegevens.....	60
2.8.2	Inleiding	60
2.8.3	Historische achtergronden	62
2.8.4	Resultaten	62
3	De Eerste en Tweede Uitleg (1585-1592)	66
3.1	Korte Reguliersdwarsstraat (KRD).....	68
3.1.1	Basisgegevens.....	68
3.1.2	Inleiding	68
3.1.3	Historische achtergronden	70
3.1.4	Resultaten	70
3.2	Nieuwmarkt 9 (NMK)	74
3.2.1	Basisgegevens.....	74
3.2.2	Inleiding	74
3.2.3	Historische achtergronden	76
3.2.4	Resultaten	76
4	De Derde en Vierde Uitleg (1613-1663)	79
4.1	Prinsengracht 296 (PR35).....	81
4.1.1	Basisgegevens.....	81
4.1.2	Inleiding	81
4.1.3	Historische achtergronden	83
4.1.4	Resultaten	83
4.2	Utrechtsestraat 34 (UT1).....	85
4.2.1	Basisgegevens.....	85

4.2.2	Inleiding	85
4.2.3	Historische achtergronden	87
4.2.4	Resultaten	88
4.3	Weteringschans 84A (WTS1).....	89
4.3.1	Basisgegevens.....	89
4.3.2	Inleiding	89
4.3.3	Historische achtergronden	91
4.3.4	Resultaten	92
4.4	Kerkstraat 58-60 (KE6).....	93
4.4.1	Basisgegevens.....	93
4.4.2	Inleiding	93
4.4.3	Historische achtergronden	95
4.4.4	Resultaten	97
4.5	Noorderstraat 2-42 (NO2).....	98
4.5.1	Basisgegevens.....	98
4.5.2	Inleiding	98
4.5.3	Historische achtergronden	100
4.5.4	Resultaten	100
5	Conclusies	103
6	Literatuur	104
Bijlage 1	Boorstaten	107
Bijlage 2	Sporen en vondsten	112
Bijlage 3	Deventer Systeem Catalogus	123

1 De locaties van de 15 besproken AB-windplaatsen in het centrum van Amsterdam

Inleiding

In het historisch centrum van Amsterdam vinden regelmatig kleinschalige bodemingrepen plaats bij het verdiepen of aanleggen van kelders, vaak als onderdeel van funderingsherstel. Voor veel van deze locaties geldt een archeologische verwachting vanwege de mogelijke aanwezigheid van resten van historische bebouwing of bodemophogingen in het oude deel van de stad. Voor de registratie van archeologische informatie op deze locaties heeft de afdeling Archeologie van Monumenten en Archeologie (MenA)¹ een specifiek programma van Archeologische Begeleidingen (AB)² ontwikkeld dat is afgestemd op het kleinschalige karakter van de bouwprojecten. Tussen juni 2011 en juni 2016 zijn 15 van dergelijke Archeologische Begeleidingen uitgevoerd (afb. 1) om archeologische resten te verifiëren en indien noodzakelijk *in situ* te documenteren.

Binnen het programma van begeleidingen staan twee verschillende categorieën van archeologische restanten centraal die beiden verband houden met de inrichting van de stad: de ondergrond en bouwsporen. De begeleidingen richten zich primair op profielopnames van de (kunstmatige) bodemopbouw, waar mogelijk tot aan de natuurlijke veenbodem of – in het geval van landwinning – tot in de bedding van de waterbodem, zoals de Amstel. Daarvoor worden bodemprofielen aangelegd die waar mogelijk binnen het civieltechnisch werk met gutsboringen kunnen worden aangevuld. In tweede instantie hebben de begeleidingen tot doel om bouwstructuren te documenteren, zoals funderingen, bouwmuren, vloeren, waterkelders, waterputten en beerputten, en andere culturele resten, zoals verzamelingen van afvalstort.

Hoewel elk van deze kleinschalige bouwprojecten archeologische informatie bood over de bodemsituatie of de bebouwing van één specifieke locatie binnen de stad, liep de stedelijke ontwikkeling en bewoningsgeschiedenis van Amsterdam als een rode draad door het programma van de Archeologische Begeleidingen. Vandaar dat er voor gekozen is om de rapporten van de 15 afzonderlijke begeleidingsonderzoeken te bundelen. De verschillende vindplaatsen zijn in deze combi-rapportage onderverdeeld in een aantal stedelijke zones die gekoppeld zijn aan fasen van stedelijke groei en ruimtelijke ontwikkeling. Dit zijn achtereenvolgens de gebieden van de middeleeuwse binnenstad begrensd door het Singel, Kloveniersburgwal en Geldersekaai (1200-1585) en van de Eerste Uitleg (1585), de Derde Uitleg (1613) en de Vierde Uitleg (1663).

Uitgaande van deze chrono-topografische ordening biedt dit gecombineerde rapport een overzicht van een aantal thema's van de historische stadsontwikkeling. Voorafgaand aan de beschrijving van de vindplaatsen zullen de vier groeifasen in kwestie kort worden besproken. Als algemene introductie wordt de opbouw van de ondergrond toegelicht waarop de stad zich ontwikkelde en met name de processen van ophogingen en landwinningen die essentieel waren voor de stadsvorming.

¹ Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heet per 1 januari 2015 Monumenten en Archeologie (MenA).

² Het protocol voor de uitvoering van de AB in 2011-2016 werd bepaald de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3. Tegenwoordig is de AB gedefinieerd als een Uitvoerende handeling volgens protocol van de KNA / Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB), versie 4.0, 2016, protocol 4004l Opgraven – variant Archeologische Begeleiding.

1 De ondergrond van de stad

1.1 De natuurlijke ondergrond

Zo'n 5.000 jaar geleden ontstond in Holland een veenlandschap dat zich uitstrekte vanaf de nieuw gevormde duinen langs de kust tot de stuwwallen in het Gooi. Dit veengebied bestond uit hoog gelegen veenkussens en lager gelegen drassige delen langs veenstroompjes en rivieren.

Door de aanwezigheid van voedselrijk water groeide riet en zegge langs de oevers van deze waterlopen. Iets hoger op de oevers ontstond lintvormige broek- of moerasbossen van berk, els, wilg, hazelaar en allerlei struiken. Als vegetatie onder dergelijke waterrijke omstandigheden afsterft, afgesloten raakt van de buitenlucht en daardoor nauwelijks wordt afgebroken wordt veen gevormd. Met de toename van het pakket riet- en broekveen werd een situatie gecreëerd waarbij ondiep wortelende vegetatie het grondwater niet meer bereikte en aangewezen raakte op voedselarm regenwater. De vegetatiesoorten die hierbij kunnen gedijen, veenmos, wollegras en kraaiheide, vormden de karakteristieke bolle hoogveenkussens in het landschap.³ Dit veenpakket staat bekend als het 'laagpakket Hollandveen'.

Vanaf de 11de eeuw na Chr. startte de ontginning van het Amstelland. Vanwege de voortdurende ontwatering die voor de ontginning nodig was trad klink en oxidatie van het veen op met maaiveldaling als gevolg. Het ontgonnen land werd daardoor kwetsbaarder voor hoog water, waarbij vanuit de veenstromen, de rivieren en het IJ klei over het veengebied werd verspreid. Deze kleiafzettingen dateren vooral uit een periode van hoogwaterstanden en hevige overstromingen in de 12de eeuw, waarvan de Allerheiligenvloed uit 1170 de meest bekende is. Het ontstaan van het Almere (het latere IJsselmeer) en de hiermee gepaard gaande open verbinding van de huidige monding van de Amstel in het IJ, zorgde ervoor dat de monding van de Amstel een locatie bij uitstek werd voor een nieuwe nederzetting, die kon aanhaken met het scheepvaart- en transport netwerk rond de Zuiderzee en vandaar uit over de Noordzee. Deze nederzetting werd hier aan het eind van de 12de eeuw gesticht en vormde de basis voor de stedelijke van Amsterdam die vanaf de 14de eeuw vorm kreeg. De eerste bebouwing rondom de oevers van de Amstel verrees op gelaagde venige kleiafzettingen van enkele centimeters tot meer dan een meter dik op het veen.⁴

1.2 De gemaakte ondergrond

1.2.1 Ophogingen

Vanaf het vroegste begin van de nederzetting – rond 1200 – moest het zompige landschap aan de oevers van de Amstel kunstmatig worden aangepast om er te kunnen wonen. Dit gebeurde door met klei- en veenzoden huisterpen op te werpen langs de Nieuwendijk en een dijk langs de Warmoesstraat om goed begaanbaar bebouwingsareaal te hebben. De eerste bewoners ondervonden al snel dat het profijt van ophogen maar tijdelijk was. Door de druk van de

³ Van Geel 1994, 141-147.

⁴ Mededeling P. Cleveringa, Duivendrecht.

opgebrachte grondpakketten ging de natuurlijke bodem inklinken en hiermee werd een bodemdaling ingezet. Als gevolg moest het maaiveld van de woonerven regelmatig worden vernieuwd. Dit gebeurde op kleine schaal, waarbij de vloer van een huis inpandig werd opgehoogd, maar ook op grote schaal, waarbij de bebouwing moest wijken en de gehele terp opnieuw werd opgeworpen.

De moeilijkheden van het bouwen op de slappe ondergrond was de 17de-eeuwse bewoners van Amsterdam niet onbekend. Zo merkte geschiedschrijver C. Commelin in 1694 op dat "Amsterdam is gelegen in Amstellandt, een gedeelte van Hollant aan de stroom het Ye, op een laege, weeke, broekachtige, moerassige Veen-grondt". Amsterdams vaste grond was, aldus Commelin, in de stad terug te vinden onder zeven voeten "gehooghde aerde".⁵ Commelin, die weer gebruik maakte van het werk van geschiedschrijver O. Dapper van drie decennia eerder, gaf in zijn bodembeschrijving van de 17de-eeuwse stad aan dat de ondergrond van het buitendijkse land bestond uit drie voet zuivere schone en harde klei, afgezet door het IJ op tien tot elf voet venige grond (hoogveen en bosveen) met daaronder een twee tot drie voet dik pakket rietveen ("pijpige dari"). Binnendijks waren de buitengebieden vaak door het uitstorten van mest, vuilnis en dergelijke al een voet opgehoogd.⁶

1.2.2 Aanplempingen

Het opbrengen van grond om bewoningsareaal te creëren gebeurde niet alleen op het bestaande maaiveld van veen, vanaf het begin van de 14de eeuw werd ook land met aanplempingen in de Amstel en het IJ gewonnen. Aan weerszijden van het Damrak, vanuit de Nieuwendijk en de Warmoesstraat, gebeurde dit doordat de eigenaren van de binnendijkse percelen hun bezit uitbreidden in de rivier en hiermee een 'overerf' tot stand brachten. Het oudste historisch bekende overerf was onderdeel van vier hofsteden die in 1333 door de Hollandse graaf Willem III werden uitgegeven in erfpacht.⁷ Deze lagen binnendijks op de percelen Nieuwendijk 136-154, die zich uitstrekten tot aan de Nieuwezijds Voorburgwal, en buitendijks op aangeplempte grond, de tegenwoordige percelen Nieuwendijk 137-151 en Damrak 42-48.⁸ Archeologisch onderzoek heeft de fasering en methodiek van landwinning in het Damrak zichtbaar gemaakt op de vindplaatsen Damrak 49, Damrak 69-79, Dam 2-4, Warmoesstraat 180-182 / Dam 5-7 en Warmoesstraat 98.⁹ Op het Rokin is landwinning in de stadsrivier gedocumenteerd op de vindplaatsen Kalverstraat 11-17/ Rokin 6-16, Wijde Lombardsteeg / Nes, Rokin 23-51 en Nes 74.¹⁰

1.2.3 Ophogings- en aanplempingsmateriaal

Voor ophogingen en aanplempingen werden verschillende soorten materiaal gebruikt. Aanvankelijk werd de ondergrond opgehoogd met lokaal gestoken humeuze klei en weinig materiaal, vaak afkomstig uit de nabij gegraven afwateringsloten en verdedigingsgrachten.

⁵ Commelin 1994, p. 153. Een Amsterdamse voet = 28,3 cm.

⁶ D. Dapper in Commelin 1694, p. 154.

⁷ Van der Laan 1975, 38 (oorkonde 26); Oldewelt 1932, 9-21.

⁸ Oldewelt 1932 (9-21), Kam (1961) en Dudok van Heel (1987).

⁹ Respectievelijk de MenA vindplaatsen DA (1972, zie Baart 1977), CA (1964, zie Van Regteren Altena 1963-65), DAM4 (2009, zie Gawronski, Jayasena en Veerkamp 2010), DAM (1989) en WA13 (1967, zie Van Regteren Altena en Zantkuyl 1969).

¹⁰ Respectievelijk de MenA vindplaatsen POL (1980), NES (1984), ROK (1987) en NE (1962).

Naarmate de nederzetting groeide werd gaandeweg ook gebruik gemaakt van zand uit de duinen en de stuwwallen in het Gooi, stedelijk afval, bouwpuin en baggerslib uit de havenbekkens en het IJ.¹¹ Bij aanplempingen werd de waterbodem vaak eerst versterkt door een rietmat of rijshout te laten afzinken. In de grondpakketten die hierop op gestort werden konden verder houten verstevigingen zijn aangebracht zoals trekankers die kadeconstructies op hun plaats hielden.

1.3 Gebouwde structuren

Woonhuizen in de stad hadden allerlei ondergrondse voorzieningen, in de vorm van beerputten, waterputten en waterkelders die in het souterrain of op de binnenplaats werden aangelegd. Een beerput bestond uit een ingegraven bak met een toilethokje erboven, doorgaans privaat of secret genoemd. In de oudste vermelding van zo'n sanitaire inrichting in Amsterdam, uit 1377 werd gesproken van een 'heymelichede' (heimelijkheid).¹² Vanaf 1528 was het officieel verplicht om ieder huis te voorzien van een beerput.¹³ Naast de sanitaire functie, werd de put gebruikt om afval in weg te gooien. Beerputten waren in principe rond of vierkant, maar vanwege de soms beperkte beschikbare ruimte op een perceel konden ze ook aangepaste vormen hebben. De wandconstructie bestond uit houten planken of een bakstenen mantel, en meestal waren de putten voorzien van een plankenbodem (afb. 2d). De bak van de beerput, die gemiddeld 2 x 2 m was en 2 m diep, had aan de bovenzijde vaak een gemetselde koepel met een opening voor de stortkoker, waar het toilethokje op uitkwam. Een beerput werd vaak door één huishouden gebruikt, maar het kwam ook voor dat een put via meerdere stortkokers op privaten van verschillende panden was aangesloten (afb. 2b). Bij de duurder huizen langs de grachten kregen beerputten een gemetselde overloop naar de nabij gelegen gracht.

Er bestonden strikte stedelijke regels voor het onderhouden van beerputten door de huiseigenaren. Zo moesten volle putten geleegd worden door zogenaamde nachtwerkers, die vanwege de stank en overlast hun werk 's nachts moesten uitvoeren. De meest eenvoudige manier om een beerput te legen was door deze vanaf de stortkoker leeg te scheppen. Ingrijpender was het wanneer de koepel opengebroken moest worden en er een metselaar aan te pas moest komen om de put later te herstellen (afb. 2a). Het legen van een beerput was een kostbare operatie en werd vaak alleen gedaan wanneer het echt niet anders kon. Hierdoor komt het voor dat beerputten die bij archeologisch onderzoek worden teruggevonden nog vaak goed gevuld zijn. Deze beerputten zijn unieke archeologische vergaarbakken vol informatie die aan de hand van gebruiksvoorwerpen en etensresten vele verschillende, soms persoonlijke, aspecten van het dagelijkse leven van vroeger zichtbaar maken en tot leven roepen (afb. 2c).

Om in de behoefte aan (drink)water te voorzien werden waterputten aangelegd. Deze putten werden tot verschillende dieptes geslagen; de diepste exemplaren reikten tot ca. 5 m – NAP. Hier ligt in Amsterdam de bovenkant van de wadafzetting van zand en klei uit het Holoceen (vanaf bijna 12.000 jaar geleden) waarop de jongere veenlagen zijn ontstaan. Op het grensvlak van de wadafzetting en het veen kan het grondwater vrijuit stromen en in de putten opwellen. De

¹¹ "De erven en de straten, ja de gansche Stadt van binnen, met alderhande slagh van aerde onder een gemengt, doch meest met zand, zeer aengehooght is". Ter Gouw 1879, 298, zie ook Veerkamp 2002.

¹² Van der Laan 1975, 227-228, oorkonde 343 d.d. 18 november 1377: schepenen oorkonden, dat meester Godert van Gertsom, de metselaar, in erfpacht neemt van Frederik Gisalenz. een hofstede (in de Oudebrugsteeg).

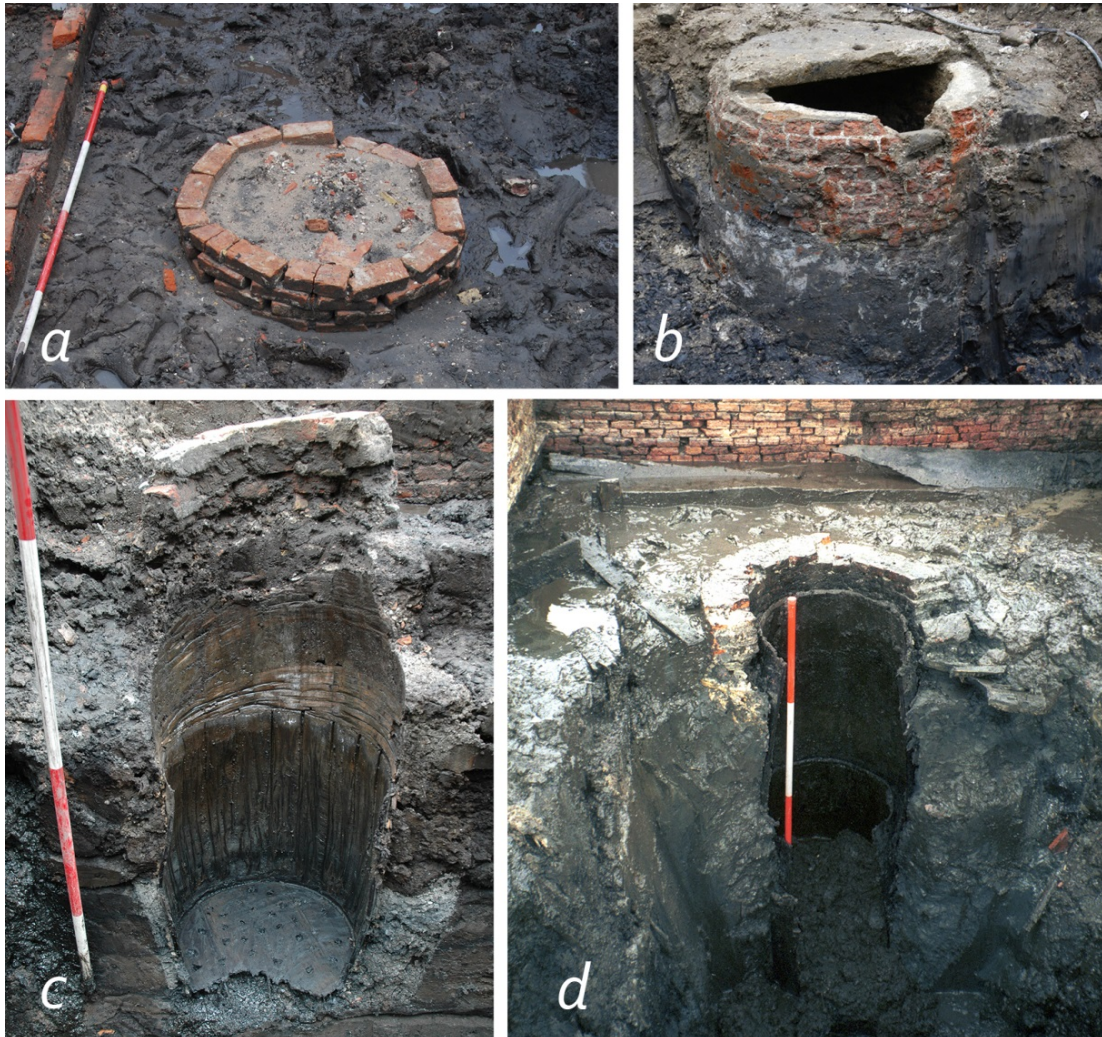
¹³ Breen 1908, 115.

2 a. Gemetselde koepel van de beerput Spuistraat 30. b. Houten deksel van de beerput Rozenstraat 76 met openingen voor twee storkokers. c. Doorsnede van de vierkante houten beerput zonder bodem van Korte Houtstraat 28 met weggegooid huisraad. d. Ronde gemetselde beerput Konijnenstraat 9 met rechthoekige storkoker na te zijn geleegd. De baksteen wand van de beerput staat op een houten vloer (vindplaatsen resp. SP5, RO22, WLO en KON)

gegraven schacht werd verstevigd door er tonnen zonder deksel of bodem op elkaar in te plaatsen om instorting te voorkomen.¹⁴ Bij ondiepe putten, over het algemeen in de middeleeuwse stad gelegen, kon worden volstaan met één of twee tonnen (afb. 3c), maar voor de diepste putten waren vier geen uitzondering (afb. 3d). De bodem van de put kon bestaan uit een tonbodem waarin kleine gaten waren geboord (afb. 3c), of uit een dikke laag schelpen waarmee verontreiniging van het water met veenresten werd tegen gegaan. De buitenzijde van de putwand werd, vooral bij diepe putten, afgedicht met een mantel van vette grijze klei (afb. 3b). Daarmee werd voorkomen dat het opwellende grondwater niet werd vervuild met afvalwater dat vanaf de oppervlakte of uit een nabijgelegen beerput door de putwand kon sijpelen. Aan de bovenkant hadden waterputten een gemetselde baksteenring van 50 tot 100 cm hoog (afb. 3a). Om de cirkel

¹⁴ De putwand van een 15de-eeuwse waterput ter hoogte van Oudezijds Voorburgwal 38 was gevormd uit veenzoden, een uitzonderlijke constructie in de Amsterdamse binnenstad. (vindplaats OZV9) De 5 m diepe waterput aan de Paardenstraat 17 uit de 19de eeuw had een geheel gemetselde putmantel (vindplaats PA2, Gawronski e.a. 2009, 15)

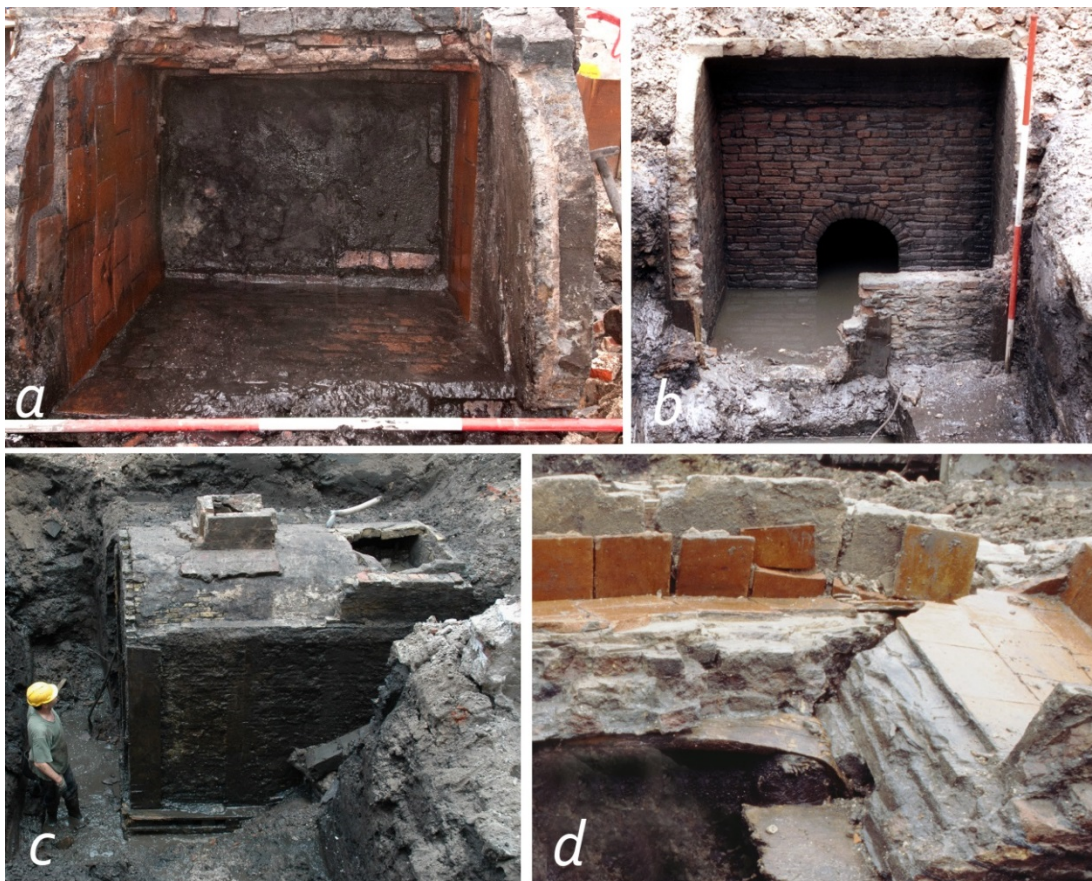

3 a. Bakstenen putring Rozenstraat 74. b. Bakstenen putmantel van de waterput Paardenstraat 17 is aan de buitenzijde voorzien van een kleimantel. In de nog aanwezige dekselhelft is het gat zichtbaar waar de loden aanzuigbuis in heeft gezeten. c. Waterput Pieter Jacobszstraat 44 die bestaat uit één ton met geperforeerde bodem en baksteen putring. d. Putwand van de 5 m diepe waterput van Haarlemmerplein 30, die was opgebouwd uit vier tonnen met een baksteen ring en aan de buitenzijde voorzien van een mantel van vette klei (vindplaatsen resp. RO22, PA2, OZV7 en HAP)

goed te kunnen metselen werden bakstenen afgeschuind door er stukken af te hakken of er werden speciaal taps gevormde bakstenen gebruikt. Het water kon worden geput met een emmer, maar uit de aanwezigheid van loden aanzuigbuizen in veel waterputten kan worden afgeleid dat water meestal opgepompt werd.

Vanaf de 17de eeuw werd voor de watervoorzienig steeds minder gebruik gemaakt van grondwater, maar werd in plaats daarvan regenwater verzameld in waterkelders. Deze kelders waren gemetselde en gesloten bakken die in het souterrain of ter hoogte van de binnenplaats werden ingegraven. Het hemelwater werd van de daken via dakgoten opgevangen en langs regenpijpen en loden buizen de bakken in geloosd. Waterkelders werden in de 17de en 18de eeuw dan ook aangeduid als regenbakken. Via een lodenbuis werd het water in de keuken opgepompt. Om de kwaliteit van het opgeslagen water op peil te houden moesten de bakken echt waterdicht

zijn. Daarom werden de waterkelders gemetseld met hardgebakken, niet poreuze stenen en watervaste mortel. Ook werd de binnenzijde bekleed met geglazuurde plavuizen of met een extra baksteen laag die met de platte kant tegen de wand werd gemetseld (afb. 4a). Om te voorkomen dat lege kelders op het grondwater gingen 'drijven' kregen de kelders een zware bodem (afb. 4d). Vloeren van zeven lagen baksteen en bijna 40 cm dik waren geen uitzondering. Aan de bovenzijde waren de kelders met een tongewelf afgesloten (afb. 4c). Soms bestonden waterkelders uit meerdere compartimenten. De verschillende ruimtes stonden met elkaar in verbinding via een getoogde opening in de tussenmuren (afb. 4b). Uit archeologische resten blijkt dat waterkelders sterk in omvang en capaciteit konden variëren.¹⁵ Zo zijn kelders aangetroffen met een inhoud van 2.000 l maar ook van wel 100.000 l. Hoewel het gebruik van waterkelders lange tijd door liep, bleek ook dit niet de oplossing te zijn voor het drinkwaterprobleem. Een kwaliteitsonderzoek in 1794 toonde aan dat het water in de bakken een te hoog loodgehalte had. Niet alleen de dakgoten, maar juist ook de loden aan- en afvoerpijpen zorgden voor flinke loodvervuiling. Vanaf de 19de eeuw raakten waterkelders buiten gebruik. De zwaar gemetselde bakken liet men gemakshalve maar in de grond zitten, waarbij soms nog een tweede leven als beerput in het verschiep lag.

4 a. Waterkelder aan de Uitgeestergang: binnenkant bekleed met plavuizen. b. Waterkelder Sint Jansstraat 3: de twee compartimenten staan via een poortje in de tussenmuur met elkaar in verbinding. c. Waterkelder van Pieter Jacobszstraat 42: inhoud 12.000 liter. d. Waterkelder Valkenburgerstraat 202: dikke gemetselde bodem van vijf baksteenlagen (vindplaatsen resp. VAL4, JA2, OZV7 en VAL1)

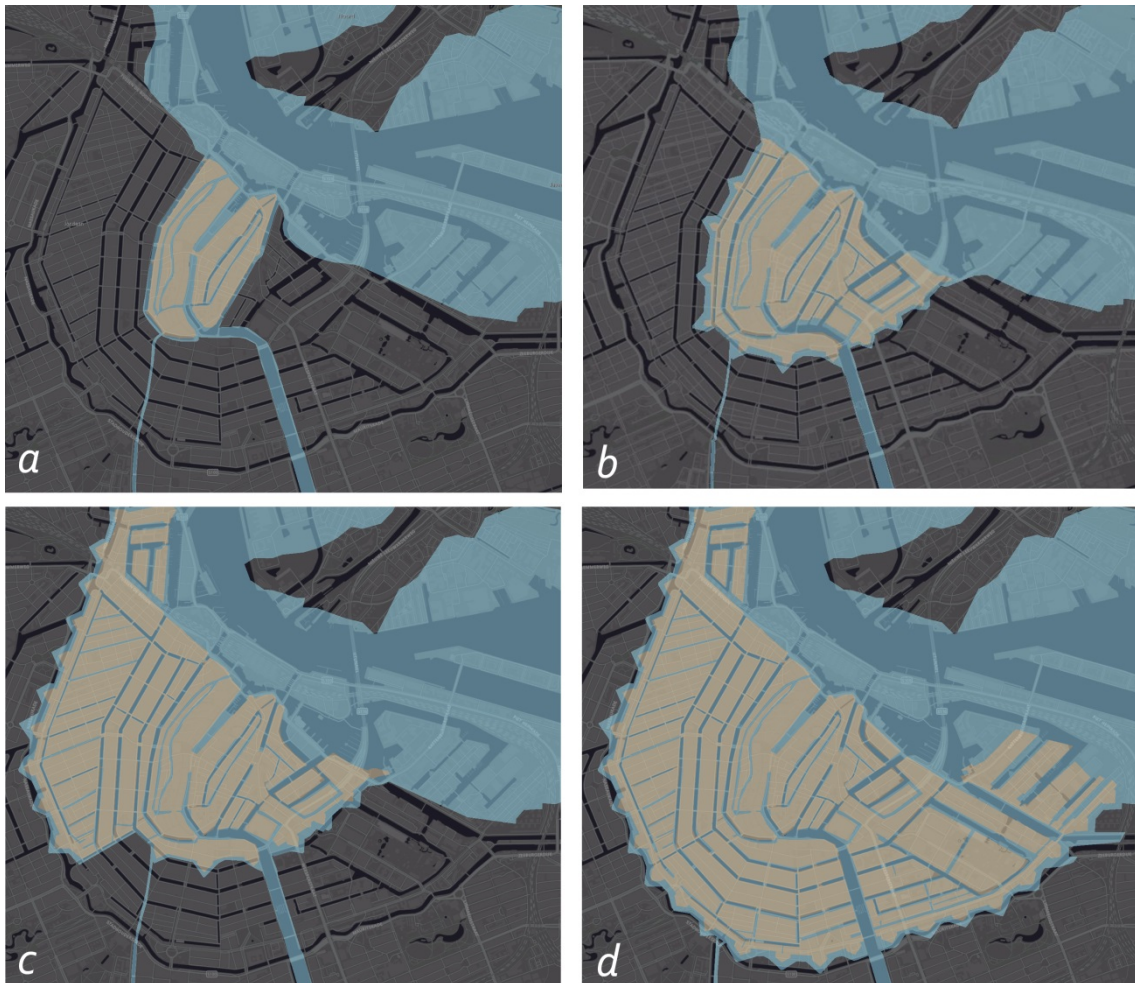
¹⁵ Gawronski en Veerkamp, 2007.

1.4 Vraagstellingen en methodiek

De 15 Archeologische Begeleidingen (AB) vonden plaats binnen het kader van funderingsherstel en het (vaak hiermee gepaard gaande) uitgraven en verdiepen van een bestaande kelder. De begeleidingen waren erop gericht om een archeologisch programma in te kunnen passen in de civieltechnische ontgraving. Bij de uitvoering van het archeologisch werk diende met enige beperkingen rekening gehouden te worden, vanwege de strikte technische randvoorwaarden die voor inspannende ontgravingen gelden als waarborg voor de stabiliteit van een pand gedurende de graaf- en bouwwerkzaamheden. In de praktijk betekent dit dat vaak een damwand moet worden geplaatst voordat de ontgraving kan plaatsvinden. Deze schermt de bouwmuren vanuit de bouwput af waardoor documentatie tot op funderingsniveau niet uitvoerbaar is.

Binnen de gegeven civieltechnische omstandigheden hadden de Archeologische Begeleidingen als hoofddoel om tijdens de ontgraving de bodemopbouw tot de maximale ontgravingsdiepte te documenteren door middel van een lengteprofiel of – naargelang de stabiliteit van de ondergrond – enkele afzonderlijke profielstaten. Indien relevant en binnen de civieltechnische context uitvoerbaar zijn aanvullende boringen verricht tot op de natuurlijke veenbodem of – in het geval van landwinning – de Amstelbedding. In tweede instantie richtten de archeologische begeleidingen zich op het documenteren van bouwstructuren die bij de ontgraving werden aangetroffen, zoals waterkelders en –putten en beerputten.

Het veldwerk is uitgevoerd door de afdeling Archeologie van MenA volgens het protocol van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3. Sporen zijn gedocumenteerd door middel van digitale fotografie en tekeningen op schaal 1:20.

5a De middeleeuwse stad werd vanaf 1425 aan de oostzijde tussen het IJ en de Amstel begrensd door de Geldersekafe en Kloveniersburgwal, aan de westzijde vanaf de Amstel tot het IJ door het Singel

5b Eerste en Tweede Uitleg. Met de Eerste Uitleg (1585) werd de stad aan de westzijde uitgebreid en kwam de haven aan de oostzijde (de Lastage) binnen de omwalling te liggen, met de Tweede Uitleg (1592) werd de stad aan de oostzijde uitgebreid en kwamen de werfeilanden Uilenburg, Marken en Rapenburg tot stand, in 1595 nog gevolgd door het wooneiland Vlooienburg.

5c en 5d Met de Derde- en Vierde Uitleg (1613: 5c en 1663: 5d) werd in twee fasen de grachtengordel en het tegenwoordig nog kenmerkende halvemaanvormige grondplan van Stadsdeel Centrum tot stand gebracht

2 De middeleeuwse stad tot 1585

De eerste bebouwing van woonhuizen in Amsterdam ontstond eind 12de en begin 13de eeuw op de oevers van de Amstel in de vorm van losse huisterpen aan de latere Nieuwendijk en op de bedijking van de oostelijke Amstel (Damrak)oever, de huidige Warmoesstraat. De huizen aan de Nieuwendijk waren dicht naast elkaar gebouwd op opgehoogde erven. Vanwege de slappe ondergrond verzakten deze huisterpen en moesten ze om de 10 tot 20 jaar worden opgehoogd. Daarbij werden ook de huizen vervangen. Door het aaneengroeien van de afzonderlijke erven ontstond gaandeweg een lintbebouwing. Langs de Warmoesstraat concentreerde de bebouwing zich allereerst aan de binnendijkse kant (oostzijde). Deze bewoningsassen strekten zich uit tot de Kalverstraat aan de westzijde en de Nes aan de oostzijde van het Rokin.¹⁶ Rond 1265 zijn met de aanleg van de dam beide rivieroevers met elkaar verbonden en vanaf dat moment ging de nederzetting een periode van groei tegemoet.

In de eerste helft van de 14de eeuw werd door aanplantingen in het Damrak het stedelijk gebied rond de binnenhaven voor de dam vergroot. In diezelfde periode breidde de stad zich uit tot aan de Voorburgwallen, die werden aangelegd als verdedigingswallen. Aan de westzijde was dit de Nieuwezijds Voorburgwal die in 1333 voor het eerst werd genoemd in een historische bron en aan de oostzijde was dit de Oudezijds Voorburgwal, voor het eerst genoemd in 1352. Hierbij werd de uitgegraven grond gebruikt om aan de stadzijde een verdedigingswal aan te leggen met daarop, naar alle waarschijnlijkheid, een houten palissade.¹⁷

Rond 1380 werden de achterburgwallen gegraven, naar wordt aangenomen niet zozeer als verdedigingsgracht maar voor een verbeterde afwatering. Kort na de aanleg van deze grachten konden de percelen aan weerszijden langs de voorburgwallen worden bebouwd. Hiertoe werd het maaiveld opgehoogd met hoofdzakelijk natuurlijk materiaal zoals veen- en kleizoden, vermengd met dierlijke mest en stedelijk afval.¹⁸ Waarschijnlijk kregen de voorburgwallen in deze fase de eerste harde beschoeiing van hout. Het Spui vormde de zuidelijke begrenzing van de stad met als toegang de Bindwijkerpoort. Rond 1425, de stad was kort tevoren getroffen door een grote brand en de wederopbouw was in volle gang, schoof de stadsgrens op naar een nieuwe aarden wal met gracht in het tracé van het Singel, Kloveniersburgwal en de Geldersekade.¹⁹ Vanaf 1482 werd deze wal, op last van landsheer Maximiliaan van Oostenrijk die de stad het jaar daarvoor had bezocht, vervangen door een stenen muur. De werkzaamheden zouden pas kort voor 1500 worden voltooid. Ter hoogte van de Oude Waal, een natuurlijke inham in het IJ aan de oostzijde van de stad, ontwikkelde zich buiten de muur vanaf de 15de eeuw het scheepvaarkwartier de Lastage, een buurt bestemd voor de bouw, het onderhoud en de stalling van schepen.

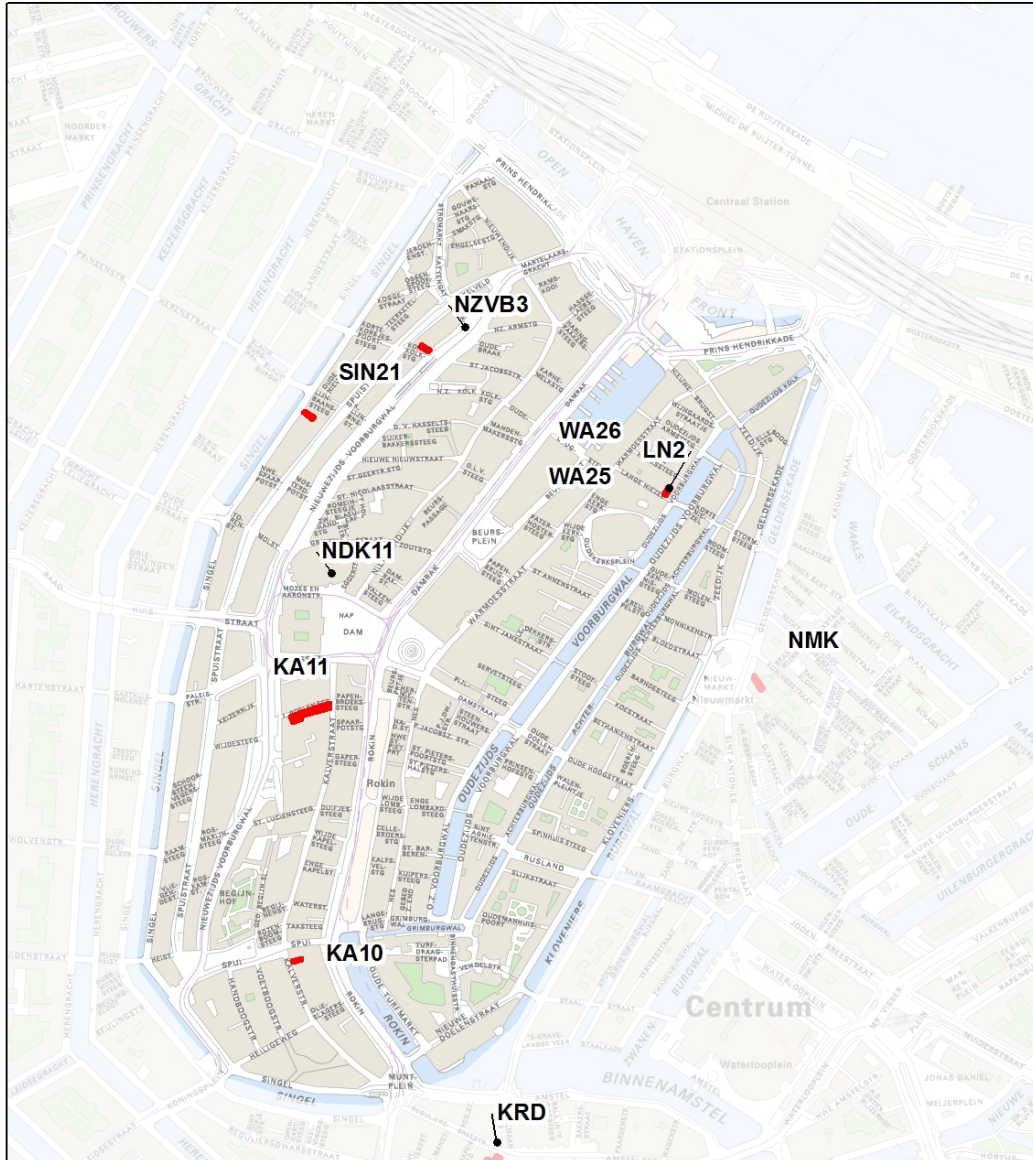
Acht van de 15 vindplaatsen (afb. 6) die in het kader van een AB zijn gedocumenteerd liggen in het areaal van de middeleeuwse stadsontwikkeling. Vindplaatsen KA10, WA25 en WA26 hebben betrekking op landwinning in de Amstel en de vindplaatsen KA11, LN2, NDK11, NZVB3 en SIN19 bieden informatie over ophogingen en huisplaatsen.

¹⁶ Gawronski 2012, 20-22.

¹⁷ Speet 2004, 83-84.

¹⁸ Gawronski en Veerkamp 2010, 10-12.

¹⁹ Jansen 1971, 320.

**X Gemeente
X Amsterdam
X**

6 Middeleeuwse stad met de betreffende acht AB-vindplaatsen

2.1 Nieuwendijk 206 (NDK11)

2.1.1 Basisgegevens

Toponiem	Nieuwendijk
Adres	Nieuwendijk 206
Kadaster	ASDo4 F 02703 G 0000
RD-coördinaten	NW X. 121.325 Y. 487.470 NO X. 121.350 Y. 487.468 ZW X. 121.325 Y. 487.466 ZO X. 120.347 Y. 487.463
TOPO-code MenA	NDK11
OM-nummer	64447
Opdrachtgever	Montecorona Properties, Haarlemmermeer
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

2.1.2 Inleiding

In februari 2015 is een Archeologische Begeleiding (AB) uitgevoerd op Nieuwendijk 206 (afb. 7). Aanleiding was de geplande verdieping van de bestaande kelderruimte tot 3,5 m onder straatniveau en de daaruit voortvloeiende bodemverstoring tot 1,00 m – NAP. Het plangebied kent een lange gebruiksgeschiedenis die waarschijnlijk teruggaat tot de 13de eeuw. Van vindplaatsen uit de directe omgeving is bekend dat de oudste sporen tot 5,5 m onder straatniveau (3,00 m – NAP) kunnen worden verwacht.

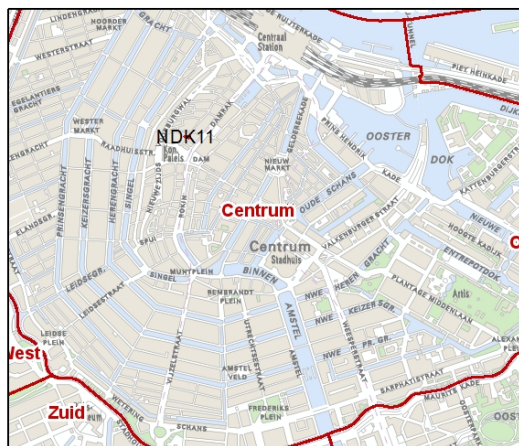
Bij de AB is ter hoogte van de rechterboumuur een 17,5 m lang profiel vanaf de begane grondvloer tot de maximale ontgravingsdiepte op 1,00 m – NAP gedocumenteerd en vervolgens aangevuld met een boring tot in de natuurlijke ondergrond op 3,20 m – NAP (bijlage 1). Het archeologisch profiel sloot aan op de bouwhistorische opname van de keldermuur die in december 2014 samen met bouwhistoricus Dik de Roon (afdeling Monumenten MenA) was gemaakt.

Amsterdam, Nieuwendijk 206

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

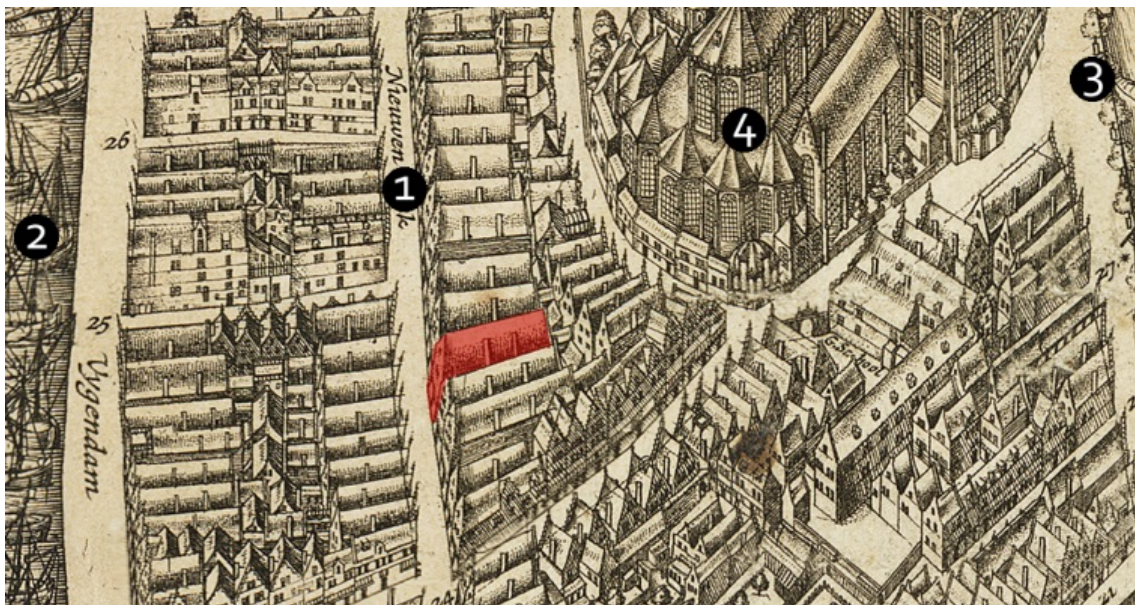
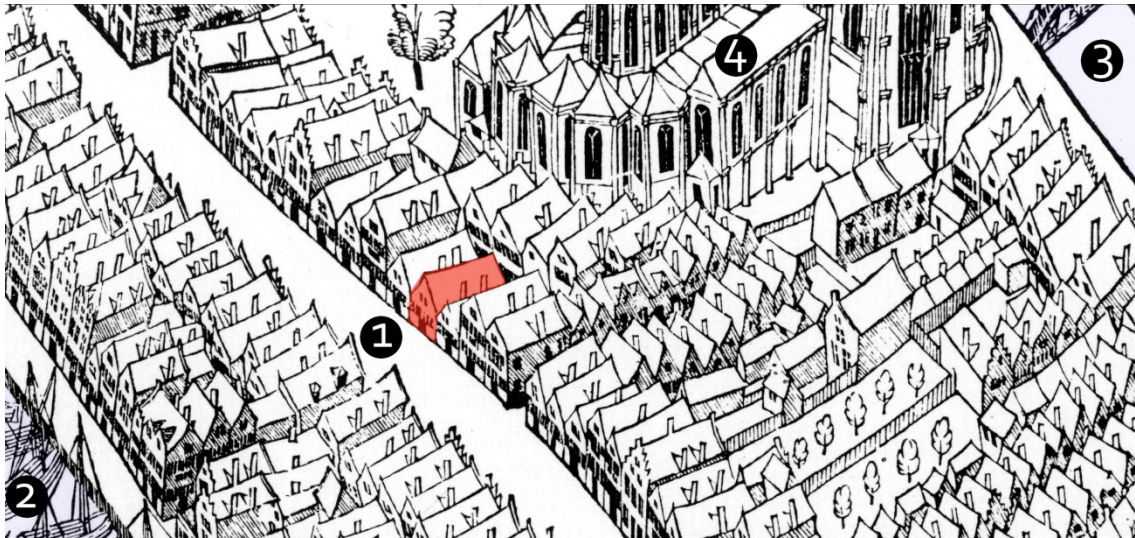
TOPO-code MenA: NDK11

7 Het plangebied Nieuwendijk 206 (NDK11) binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.1.3 Historische achtergronden

Het plangebied Nieuwendijk 206 is een binnendijks perceel ten westen van de Amstel. In de 16de eeuw maakte het plangebied deel uit van een dichtbebouwd en intensief gebruikt stedelijk gebied rond de Nieuwe kerk en Dam. Een vergelijking van het kaartbeeld van Anthonisz. uit 1544 en Van Berckenrode uit 1625 wijst uit dat het oorspronkelijke huis vóór 1625 met een verdieping werd verhoogd of geheel was vervangen door een hoger pand (afb. 8).

8 Details uit de stadsplattegronden van Cornelis Anthonisz. uit 1544 en van Balthasar Florisz van Berckenrode uit 1625 met het plangebied in rood (1 = Nieuwendijk, 2 = Damrak, 3 = Nieuwezijds Voorburgwal, 4 = Nieuwe Kerk). Het noorden ligt onder

2.1.4 Resultaten

De natuurlijke ondergrond bestaat vanaf 3,15 m – NAP uit klei met rietresten (S 20), als residu van een met riet begroeid drassig gebied langs de Amstel. In een drogere periode is deze oeverzone begroeid geraakt, getuige een 20 cm dik veenpakket (S 19) tussen 2,95 m en 3,15 m – NAP. De top van dit veenpakket is in een periode van hoogwater verspoeld geraakt. Dit heeft geresulteerd in een bodemlaag waarin een vermenging van bruin veen met grijs kleiig sediment van de Amstel zichtbaar was (S 18, tussen 2,75 m en 2,95 m – NAP)(afb. 9). Vooral de 12de eeuw kende periodes van hoogwater en hevige overstromingen, waaronder de Allerheiligenvloed uit 1170, die samenhangen met het ontstaan van het Almere (het latere IJsselmeer) dat in een open verbinding kwam te staan met de Amstel en het IJ.²⁰

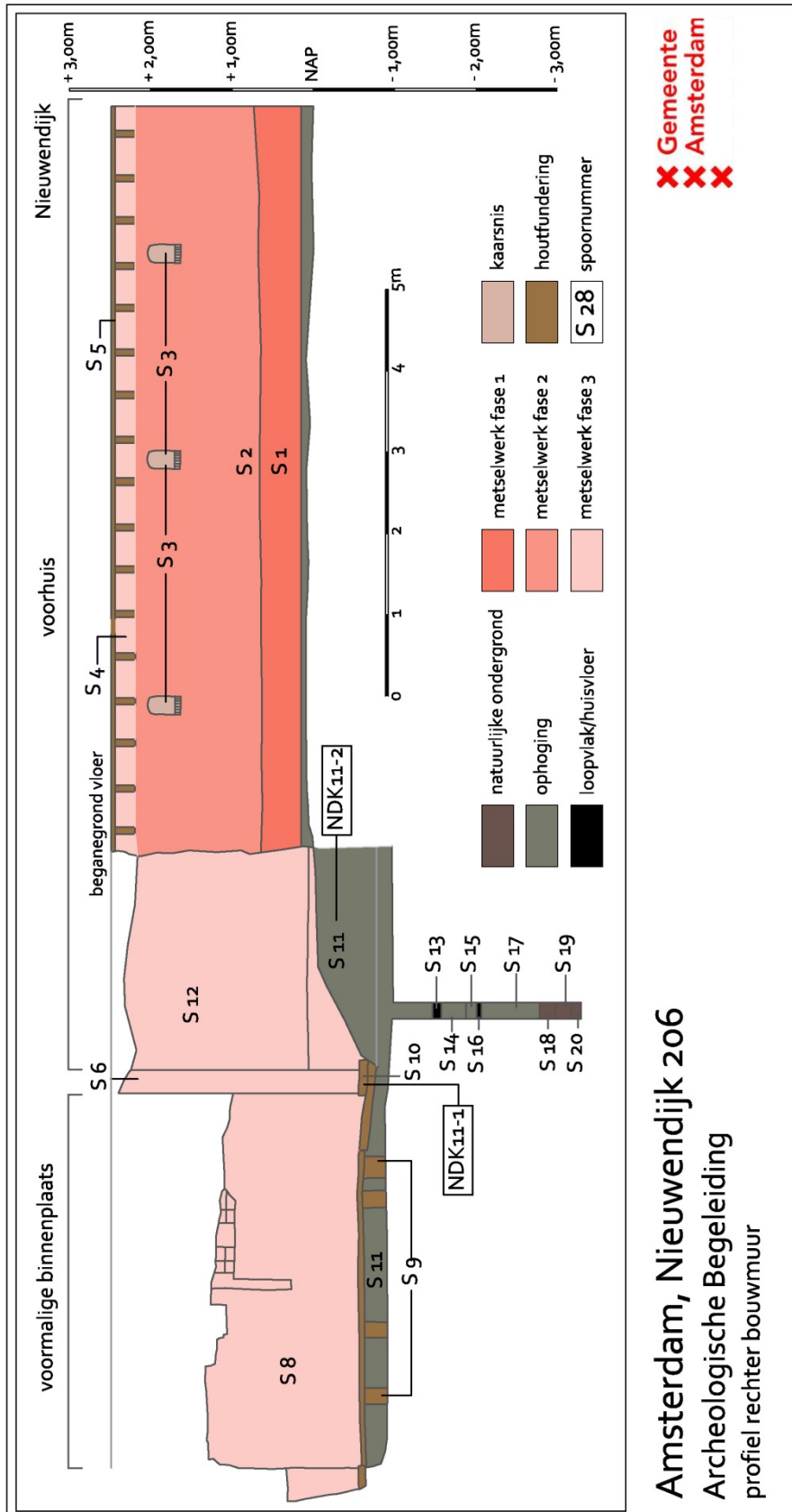

9 Bovenin de guts is de verspoeling tussen het bruine kleiig veenpakket (S 19) met het grijze Amstelsediment (S 18) zichtbaar

Voorafgaande aan de bebouwing was het terrein opgehoogd met venige kleizoden (S 17, tussen 2,75 m – en 2,05 m – NAP). Van deze oudste bewoningsfase resteerde een loopvlak van lichtgrijze klei resteerde (S 16). Deze bewoningsfase is niet te dateren, de ophoging en het loopvlak waren geheel vondstloos, maar gezien de thans bekende bewoningsontwikkeling langs de Nieuwendijk zou dit in de 13de eeuw kunnen hebben plaatsgevonden. Na verloop van tijd werd het terrein weer opgehoogd, eerst met zwart humeus materiaal (S 15 van 1,85 m tot 2,00 m – NAP) en vervolgens met donkerbruine venige kleizoden (S 14, van 1,55 m tot 1,85 m – NAP). Op deze laatste ophoging werd een tweede huisvloer van lichtgrijze klei aangebracht (S 13, van 1,44 m tot 1,55 m – NAP). Vanaf dit niveau is het terrein grootschalig opgehoogd, dit keer met een omvangrijk pakket kleiige veenzoden (S 11, van 1,44 m – NAP tot minimaal 0,06 m+ NAP). Deze ophoging is op basis van een steengoedscherf²¹ in de 14de eeuw te dateren en markeert mogelijk het moment waarop de aaneengesloten huisterpen aan de Nieuwendijk aaneengroeiden tot een doorlopende dijk.

²⁰ Mededeling P. Cleveringa, Duivendrecht.

²¹ NDK11-1. Het gaat om een klein wandfragment van steengoed met oppervlaktebehandeling dat niet scherper te dateren is dan 1300-1400.

10 Profiel rechterbouwmuur

Gebruikssporen uit de daarop volgende periodes zijn verloren gegaan toen op dit perceel in de tweede helft van de 17de eeuw een nieuw huis werd gebouwd met een kelder in de ophoging (S 11). Het huidige pand Nieuwendijk 206 bestaat uit een voorhuis dat na bebouwing van de binnenplaats met het achterhuis tot één geheel is samengevoegd. De rechterbouwmuur van het voorhuis vertoont drie bouwfases (afb. 10). De onderste 35 cm van het metselwerk (S 1, vanaf 0,13 m + NAP) bestaat uit lichtrode baksteen.²² De bouwmuur is niet onderheid of gefundeerd op liggend hout maar als brede bouwvoet in de ophoging aangelegd.²³ De muur S 1 steekt op 0,63 m + NAP 9 cm uit en vormt de fundering van een 9,15 m lange dunnere muur uit orangerode baksteen die als keldermuur diende (S 2).²⁴ Hierin zijn drie kaarsnissen gemetseld (afb. 11) – 22 cm breed, 32 cm hoog en 17 cm diep – op respectievelijk 1,80, 4,40 en 7,20 m uit de voorgevel. In de laatste 4,5 m van de muur ontbreekt een nis. In de nissen werden kaarsen of olielampen geplaatst als kelder- verlichting. Om de lichtopbrengst te verhogen werden de nissen aan de binnenzijde met witte kalk aangesmeerd: hiervan waren nog resten zichtbaar. De nissen zijn aan de bovenzijde afgewerkt met een halfcirkelboog. Deze boogvorm is een Amsterdamse variant van de keperboog, die doorgaans bij kaarsnissen werd toegepast en bestond uit een echte driehoek gevormd door twee schuingeplaatste bakstenen.²⁵ De muur vanaf de bovenkant van de nissen was opgetrokken uit weer een ander (derde) formaat baksteen.²⁶ In dit metselwerk waren de grenenhouten vloerbalken (S 5, 28 x 8 cm) van de begane grondvloer opgenomen. In de rechterhoek van het voorhuis lag op 2 m uit de voorgevel een waterput (S 7) van 40 cm binnendiameter, met een 11 cm brede (halfsteens) rand en een 27 cm brede mantel van zware grijze klei om de rand.

11 De rechterbouwmuur van de kelder (S 2) met een van de drie kaarsnissen en bovenin de restanten van de vloerbalken van de begane grond, rechts detail van een kaarsnis met de, voor Amsterdam typische, halfcirkelboog

²² Formaat 16,5 x 8 x 3,5/3,7 cm, 10 lagenmaat 45 cm.

²³ Bij funderingsonderzoek zijn geen liggend hout of palen onder voorgevel en rechterbouwmuur aangetroffen, wat de verklaring kan zijn voor de verzakking van het voorhuis.

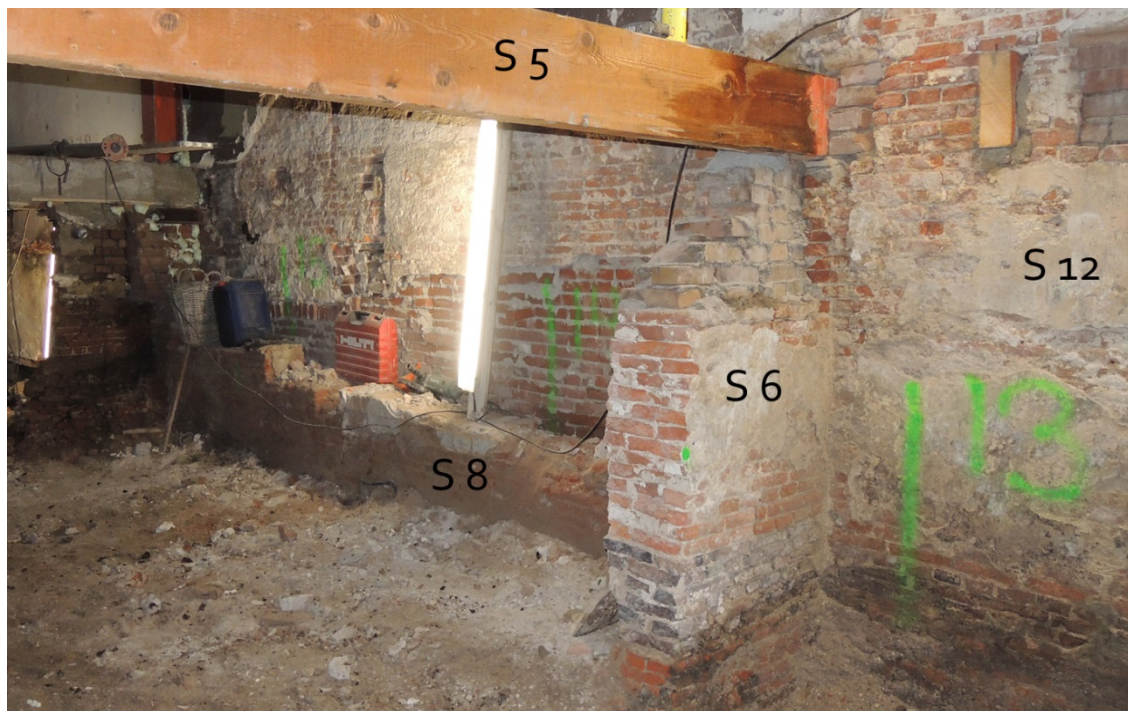
²⁴ Formaat 15/16 x 7,5/8 x 3,5 cm, 10-lagenmaat 44 cm.

²⁵ Mededeling Dik de Roon, MenA.

²⁶ Oranjerode baksteen, formaat 18/19 x 8,5/9 x 4 cm.

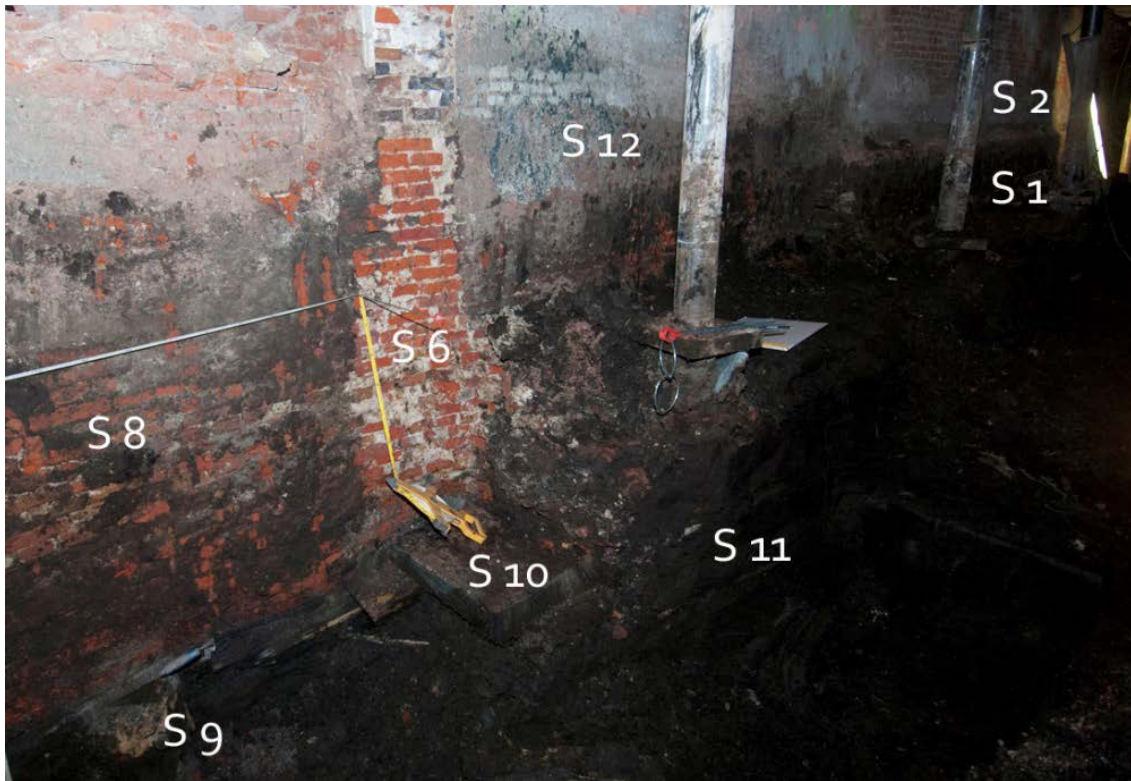
In de tweede helft van de 17de eeuw werd het binnenterrein onderkelderd. Tegelijkertijd werden ook de achterste 2,5 m van de oorspronkelijke kelder (S 12) en de achtergevel van het pand vernieuwd (afb. 12). De nieuwe achtergevel werd gefundeerd op een langshout van 44 x 10 cm (S 10, 0,57 m – NAP) (afb. 13). Een houtmonster (NDK11-1) uit dit hout leverde een kapdatum op van na 1668. De nieuwe achtergevel (S 6) is anderhalfsteens breed (28 cm) en in verband gemetseld met de 4,6 m lange keldermuur (S 8) die ter hoogte van de voormalige binnenplaats werd aangelegd. Deze bouwmuur is eveneens gefundeerd op een 10 cm dik langshout (S 9, 0,47 m – NAP) dat, net als het langshout ter hoogte van de achtergevel S 10, direct op een enkele rij palen was geplaatst. Dit laatste langshout ligt op het langshout S 9. Bouwmuur S 12 heeft een 10 cm brede versnijding op 0,10 m + NAP, vrijwel op het niveau van de onderkant van S 1. Ook dit muurwerk is gefundeerd op langshout en palen (S 9). Op 2,5 m uit de achtergevel loopt een scheur in de bouwmuur van de oorspronkelijke kelder min of meer recht omhoog richting de begane grondvloer van het voorhuis. Deze scheur vormt de grens tussen S 12 en S 2. De baksteen voor deze bouwmuuren is dezelfde als die ter hoogte van de vloerbalken van het voorhuis (S 4).²⁷

Ter hoogte van de linker bouwmuur was de keldermuur door stucwerk aan het zicht onttrokken. Wel was zichtbaar dat het opgaande werk aan deze kant van het pand vanaf de vloerbalken met dezelfde baksteen als S 4, S 6, S 8 en S 12 was uitgevoerd.

12 De 17de-eeuwse achtergevel (S 6) markeert de overgang tussen het voorhuis en de voormalige binnenplaats. De vernieuwde achtergevel (S 6) is in verband gemetseld met S 8 en S 12

²⁷ Oranjerood, 18 x 9 x 3,8/4 cm.

13 De verschillende gedocumenteerde sporen van de linker bouwmuur ter hoogte van de achtergevel na de civieltechnische ontgraving, S 12 is het vernieuwde deel van het voorhuis (oorspronkelijk S 1 en S 2 met de nissen) dat in één fase is opgetrokken met achtergevel S 6 van het voorhuis en de bebouwing van het binnenhof S 8

Het huidige pand is in twee of mogelijk drie bouwfases tot stand gekomen. In de tweede helft van de 17de eeuw werd vanaf de begane grond een nieuw pand opgetrokken waarbij ook de oorspronkelijke binnenplaats werd bebouwd en onderkelderd. Alleen het voorste gedeelte van de aanwezige kelder bleef gespaard en werd gebruikt als fundering van het nieuwe voorhuis. Hier waren in de muur drie kaarsnissen aanwezig. Op basis van de onderlinge afstand tussen de voorste drie nissen was nog een vierde kaarsnis te verwachten in het achterste deel van de kelder. De afwezigheid van een kaarsnis in dit muurdeel hangt vermoedelijk samen met de vernieuwing van het achterste deel van de bouwmuur in het voorhuis bij de verbouwing in de 17de eeuw. In tegenstelling tot de oorspronkelijke kelder waarop het voorhuis is gebouwd zijn de 17de-eeuwse bouwmuren wel op palen gefundeerd. Door verzakking van het voorste deel van de oorspronkelijke kelder (afb. 10) is het voorhuis losgescheurd van de op palen gefundeerde achterbouw waardoor een doorlopende scheur in het metselwerk was ontstaan.

2.2 Kalverstraat 18/Jonge Roelensteeg 1-21 (KA11)

2.2.1 Basisgegevens

Toponiem	Kalverstraat 18		
Adres	Kalverstraat 18 / Jonge Roelensteeg 1 t/m 21		
Kadaster	F 6281		
RD-coördinaten	NO	X. 121.273	Y. 486.257
	NW	X. 121.213	Y. 487.238
	ZO	X. 121.273	Y. 487.248
	ZW	X. 121.217	Y. 487.227
TOPO-code MenA	KA11		
OM-nummer	4014881100		
Opdrachtgever	Montecorona Properties B.V.		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

2.2.2 Inleiding

Op 21 september 2016 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd bij de ontgraving in het plangebied Kalverstraat 18 / Jonge Roelensteeg 1 t/m 21 (afb. 14). Aanleiding was de ontgraving van de bestaande kelder van Jonge Roelensteeg 21 tot 1,6 m – MV, wat overeenkomt met 0,8 m – NAP. Het plangebied ligt in een stedelijke zone die vanaf de 13de eeuw tot ontwikkeling is gekomen. De AB had tot doel informatie op te leveren over de 14de- en 15de-eeuwse ophogingen en daaropvolgende bouwontwikkeling. Hiertoe is een oost-west profiel gedocumenteerd binnen het pand Jonge Roelensteeg 21.

Amsterdam, Kalverstraat 18

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: KA11

14 Het plangebied Kalverstraat 18 / Jonge Roelensteeg 1 t/m 21 (KA11) binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.2.3 Historische achtergronden

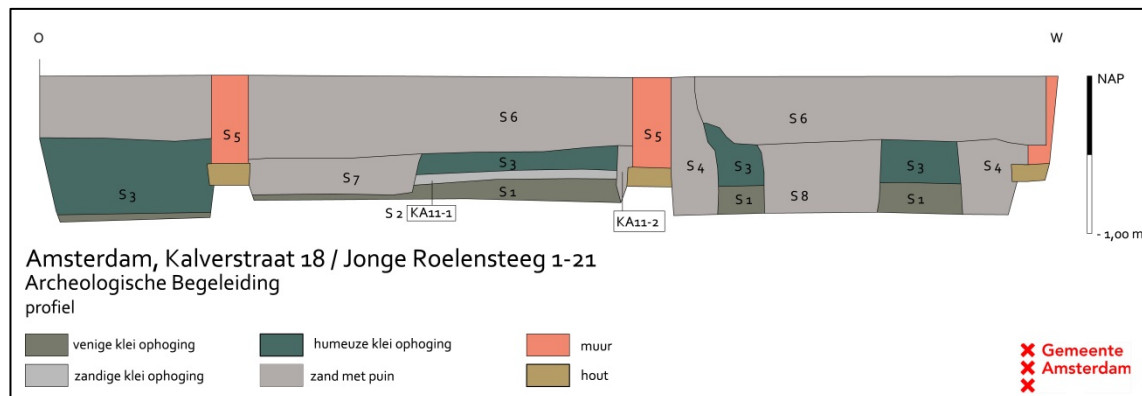
Het begin van de bebouwingsgeschiedenis van de Kalverstraat gaat terug tot begin 13de eeuw. De eerste bewoners vestigden zich op een smalle strook grond, een oeverwal, langs de Amstel. Deze ondergrond werd bouwrijp gemaakt door ophogingen met klei en veenzoden, waarna er houten huizen verrezen. Direct ten zuiden van het plangebied, op de locatie Kalverstraat 22-26, zijn bij archeologisch onderzoek (vindplaats SUI) drie fasen van vroege bebouwing, bestaande uit leemvloeren met stookplaatsen, getraceerd. Hierbij is vastgesteld dat het 13de-eeuwse bewoningslint zich uitstrekte tot 36 m uit de Kalverstraat en eindigde bij een sloot. In de 14de eeuw werd het bewoningsareaal naar het westen uitgebreid tot aan de aarden stadswal van de Nieuwezijds Voorburgwal. Uitgaande van de bodemopbouw was ter hoogte van het huidige plangebied de zone van 14de-eeuwse ophogingen en de aanzet van de verdedigingswal te verwachten. Vanaf de 14de eeuw werden stegen aangelegd om de achterterreinen te kunnen bereiken. De Jonge Roelensteeg was een dergelijke steeg (afb. 15). De oudste vermelding van de steeg is uit 1453.

15 De locaties Jonge Roelensteeg 21 (rood) op een detail uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz uit 1544 (1 = Kalverstraat, 2 = Nieuwezijds Voorburgwal)

2.2.4 Resultaten

Binnen het pand Jonge Roelensteeg 21 is een profielsleuf aangelegd met een breedte van 1 m en een totale lengte van 6,2 m. Een oost-west profiel is gedocumenteerd (afb. 16) tot de maximale civieltechnische ontgravingsdiepte van 0,80 m onder de gesloopte betonvloer (0,8 m – NAP).

16 Jonge Roelensteeg 21, oost-westprofiel

Binnen het plangebied bestond de bodemopbouw uit enkele ophogingen met een loopvlak (afb. 16). Het onderste gedocumenteerde niveau bestond uit een ophoging van donkerbruin en donkergrijs gevlekte venige klei (S 1) die reikte tot 0,70 m – NAP. Hierop lag – plaatselijk – een 10 cm dikke laag van lichtgrijs, iets kleiig zand (S 2), die mogelijk heeft gediend als loopniveau. Twee scherven (KA11-1: wandfragmenten van een roodbakkende grape en van een steengoed kan) maken het mogelijk om dit niveau – globaal – te dateren in de periode 1350-1450. Deze laag werd afgedekt door een nieuwe ophoging, bestaande uit donkerbruine humeuze klei vermengd met takjes (S 3) tot 0,45 m – NAP. In de ophoging waren drie parallelle noord-zuid georiënteerde eensteensmuren (S 5) ingegraven. De insteek van één van deze muren (S 4) bevatte aardewerkscherven uit de 14de eeuw (KA11-2). De muren zelf dateerden waarschijnlijk uit de 19de eeuw. De ruimte tussen de muren was vanaf gemiddeld 0,5 m – NAP tot aan de bovenzijde (NAP) geheel verstoord bij sloop van de bebouwing ergens in de 19de of 20ste eeuw en bestond uit een laag van grijs zand met grof baksteenpuin (S 6).

2.3 Warmoesstraat 64 (WA26)

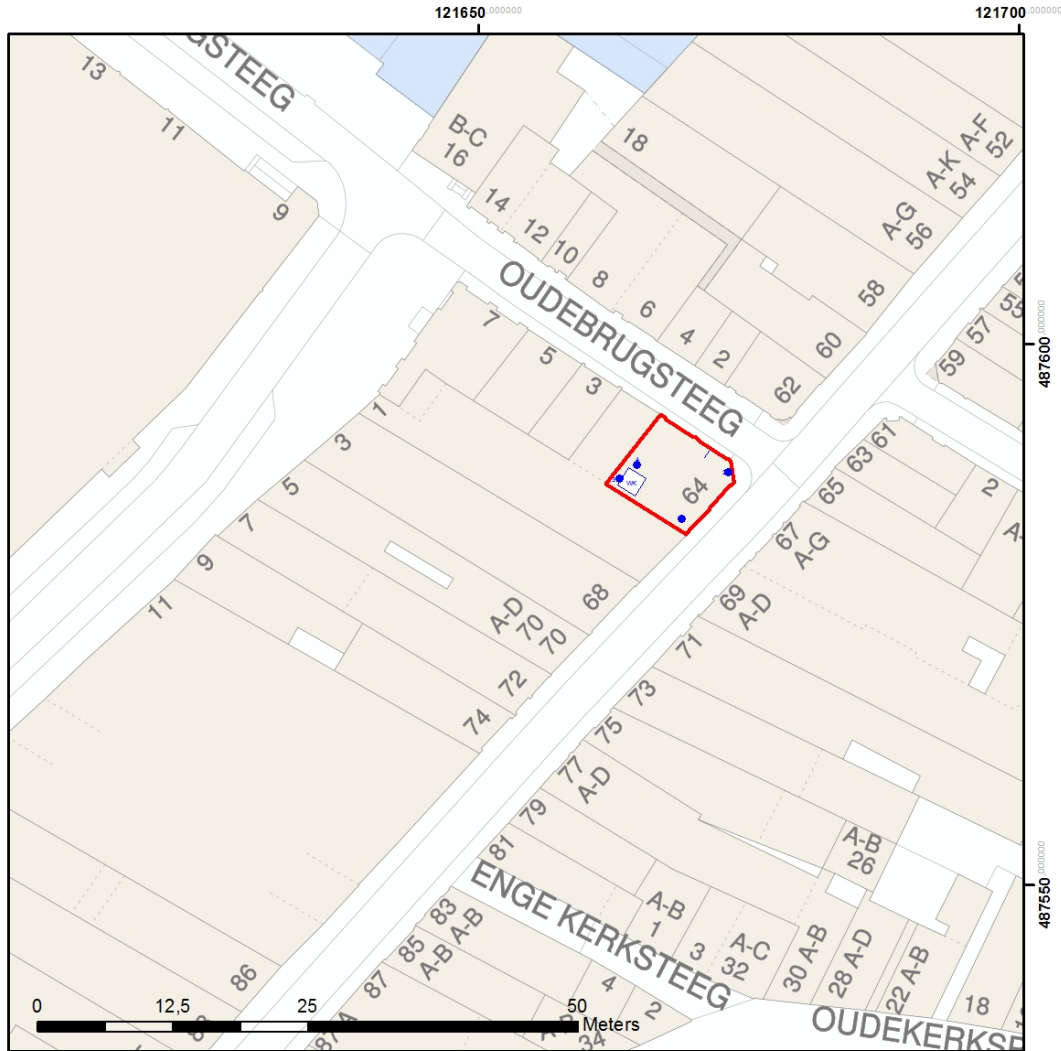
2.3.1 Basisgegevens

Toponiem	Warmoesstraat		
Adres	Warmoesstraat 64		
Kadaster	ASD05 5636		
RD-coördinaten	N	X. 121.669	Y. 487.593
	O	X. 121.673	Y. 487.587
	Z	X. 121.669	Y. 487.582
	W	X. 121.661	Y. 487.586
TOPO-code MenA	WA26		
OM-nummer	3985058100		
Opdrachtgever	De heer P. Lechermann, Amstelveen		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

2.3.2 Inleiding

Op 12 en 13 januari 2016 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het perceel Warmoesstraat 64 (afb. 17). Aanleiding was de aanleg van een kelder waarbij over een oppervlakte van 60 m² tot 3 m onder het straatniveau (tot 1,00 m – NAP) zou worden verdiept. Van de nabij gelegen vindplaatsen WA25 en WA12 (Warmoesstraat 70, zie § 2.4, en Warmoesstraat 98, zie § 2.3.3) is bekend dat de oudste bouwsporen tot 0,80 m – NAP (2,8 m onder straatniveau) kunnen worden verwacht. Het plangebied ligt ter hoogte van de voormalige oostelijke Amsteloever en was vanaf het eind van de 14de eeuw continu in gebruik. De verwachte bodemgesteldheid bestaat uit Amstelsediment waarop meerdere ophogingslagen zijn aangebracht tot het niveau van het huidige maaiveld. De aanwezige archeologische sporen bevinden zich daarom direct onder de bestaande begane grond vloer.

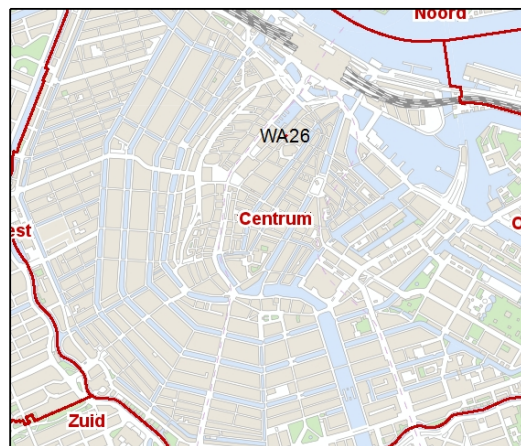
Tijdens de ontgraving zijn een muurfragment en een 1,5 m brede profielstaat langs de noordelijke bouwmuur en vier gutsboringen gedocumenteerd (bijlage 1). Boring 3 tussen de waterkelder en de westelijke zijgevel moest na een meter moeten worden gestaakt omdat werd gestuit op uitstekend funderingshout van de waterkelder of de zijgevel.

Amsterdam, Warmoesstraat 64

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: WA26

17 Het plangebied Warmoesstraat 64 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.3.3 Historische achtergronden

Het plangebied Warmoesstraat 64 ligt in het westelijk deel van de Warmoesstraat dat in de eerste helft van de 14de eeuw is aangelegd op een aanplemping in het Damrak. Bij een archeologisch onderzoek in 1966-67 is ter hoogte van Warmoesstraat 98 en het aangrenzende perceel Beurstraat 38 (afb. 18) een profiel gedocumenteerd vanaf de Warmoesstraat naar het huidige Damrak.²⁸ In dit 38 m lange profiel zijn de oorspronkelijke Amstelbedding en de opeenvolgende 14de-eeuwse aanplempingen in de Amstel vanaf de voormalige Amsteldijk (Warmoesstraat) zichtbaar. Ter hoogte van het oorspronkelijk 8,2 m diepe huis Warmoesstraat 98 werd de Amstelbedding ter hoogte van de voorgevel aangetroffen op een diepte van 2 m – NAP en ter hoogte van de achtergevel op 3,3 m – NAP. Deze oeverzone was opgehoogd met een 1,3 m dik pakket van kleiige veenzoden. De eerste 4 m vanaf de Amsteldijk werd vervolgens afgedekt met een rietmat. Aansluitend hierop was richting rivier over een lengte van 5,5 m een dunne laag van klei op de ophoging aangebracht. Op dit loopvlak van riet en klei was een tweede veenzodenpakket opgebracht dat, gezien de aanwezigheid van een loopvlak tussen de zoden, gefaseerd had plaatsgevonden. In deze ophoging werd een fundering ingegraven voor het eerste huis op het perceel Warmoesstraat 98, waarvan de oudste vermelding dateert uit 1389.²⁹

De oudste vermelding van Warmoesstraat 64 dateert uit 1390, als in het gilderegister gesproken wordt over de pacht voor een huis in de "Kercstrate [Warmoesstraat], tussen Jan Adamssoen een zijde en de straat die men gaat op de oude brugghe aan de andere zijde...".³⁰ In 1570 staat het huis Warmoesstraat 64 bekend onder de naam 'Het Gulden Laecken' en in 1595 als 'De Snuyter'.

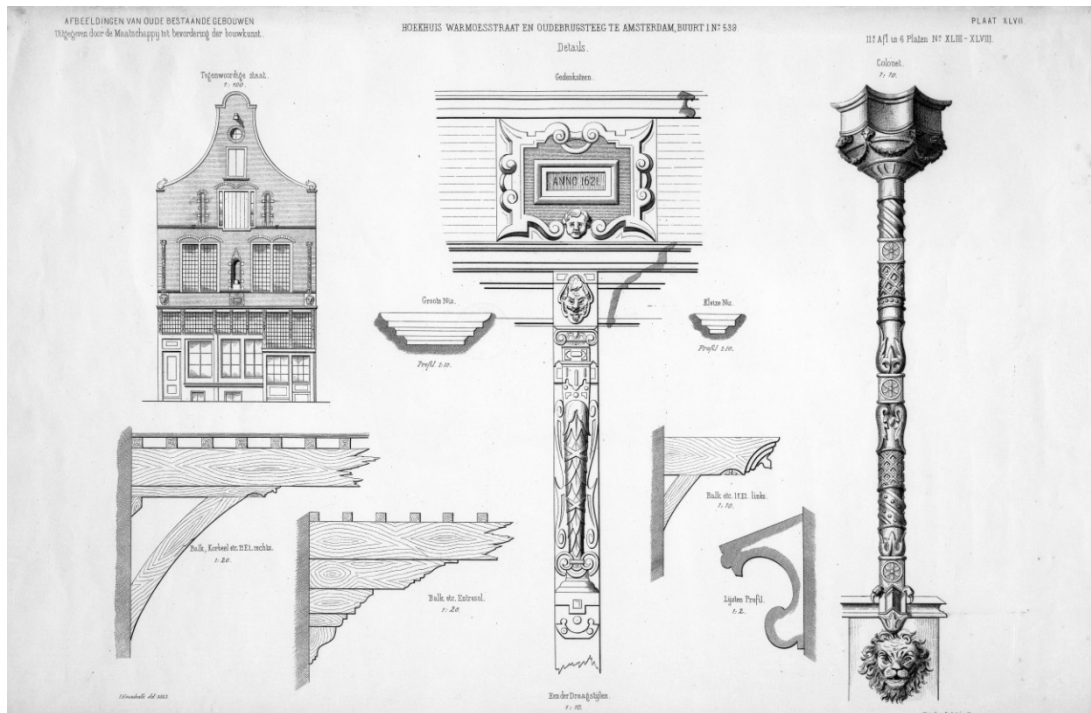
18 De locaties Warmoesstraat 64 (groen) en Warmoesstraat 98/Beurstraat 38 (paars) op een detail uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz uit 1544 (1 = Warmoesstraat, 2 = Damrak, 3 = Oudezijds Voorburgwal, 4 = Oude Kerk)(vergelijk afb. 25)

²⁸ Vindplaats WA12, Van Regteren Altena e.a. 1969, 233-242.

²⁹ Kam 1968, 97.

³⁰ Kam 1968, 65-66.

Het pand Warmoesstraat 64 is in 1863 opgemeten voor het Bouwkundig Weekblad. De tekening laat een ondergevel zien in Hollandse renaissance stijl met een gevelsteen anno 1621. Ook de raamstijlen en regenpijpen zijn in renaissancestijl. Op de opnametekening staan korbelen en sleutelstukken getekend die echter dateren van vóór 1550 (afb. 19).³¹ In 1870 werd het bestaande pand gesloopt en vervangen door een volledig nieuw pand, dat anno 2016 werd uitgebreid met een kelder.³²

19 Opnametekening van Gosschalk voor het Bouwkundig Weekblad uit 1863

2.3.4 Resultaten

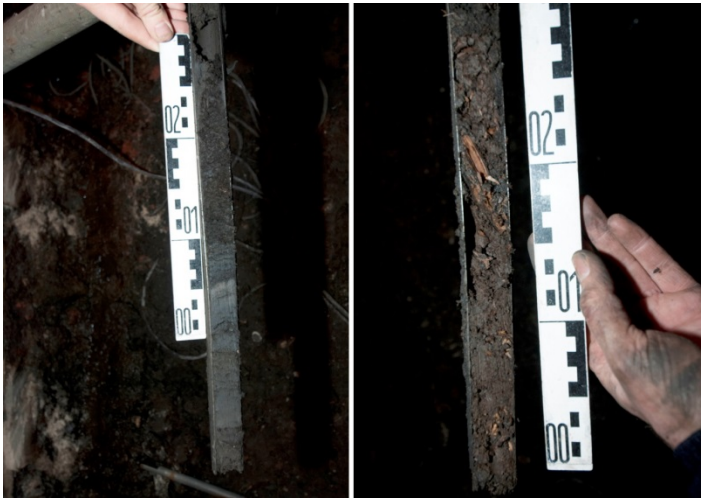
De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sediment van afwisselend dunne laagjes licht en donkergrijze klei (S 17, vanaf 3,12 m – NAP) en bruin kleiig rietveen (S 15, vanaf 2,80 m – NAP) met (riet)wortelresten dat de bodem vormde van een begroeide Amsteloever (afb. 20). Dit rietveen was afgedekt door een Amstel afzetting van afwisselend grijze klei en bruin kleiig veen (S 14, vanaf 2,62 m – NAP) dat lokaal houtskool (S 16 tussen 2,75 m en 2,80 m – NAP in boring 2) bevatte.

Langs de Warmoesstraat markeerde een dunne laag grijs zand (S 13, bovenkant tussen 2,55 m en 2,75 m – NAP) de overgang van natuurlijke bodem naar opgebracht materiaal (afb.21). De ophoging van bruin/grijs kleiig veen bevatte onderin zowel rietresten als fijne takjes en werd naar boven toe steeds kleiiger (S 12, waargenomen tot 0,80 m – NAP). In deze ophoging (S 12) was een 50 cm brede geul gegraven voor de aanleg van een staalfundering uit liggende stammetjes (S 6) van elzenhout (afb. 22 en 23).³³

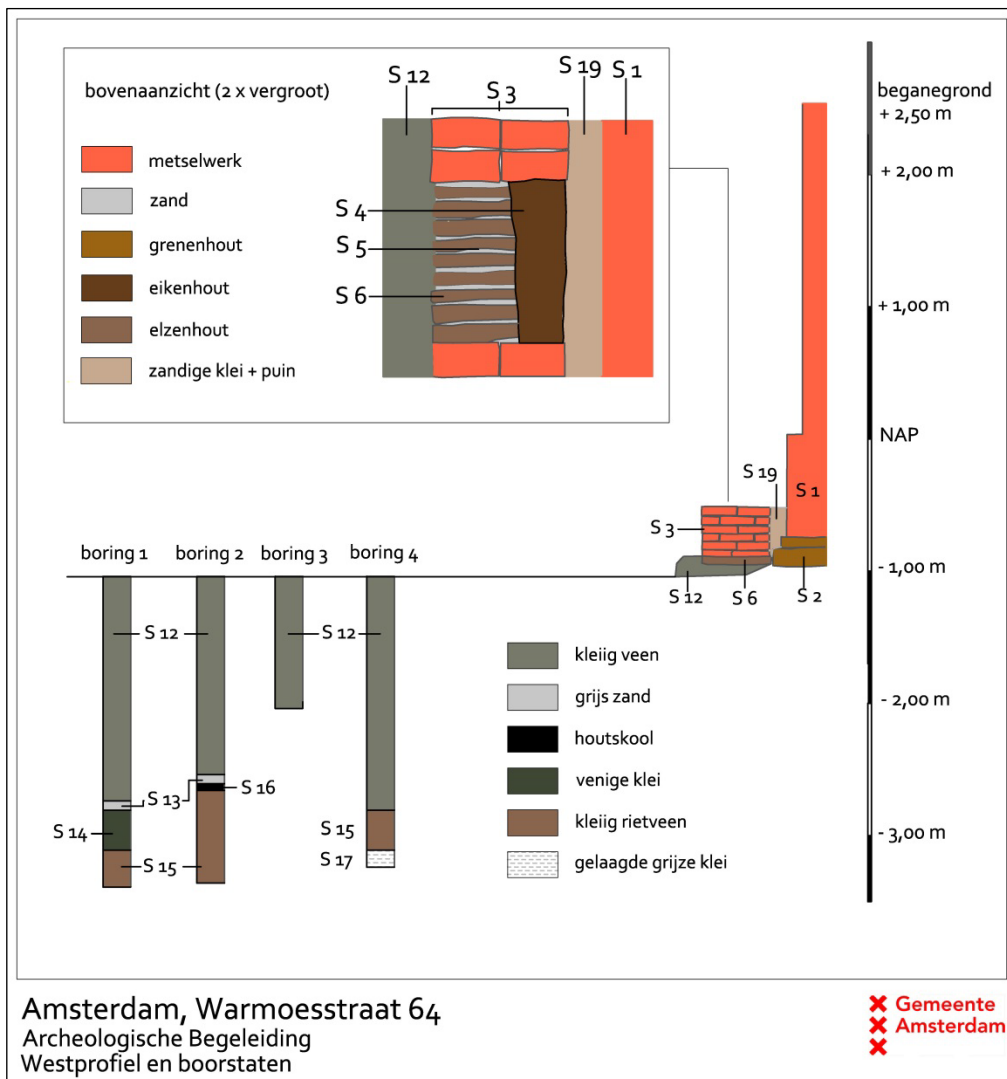
³¹ Mededeling G. van Tussenbroek MenA, april 2016.

³² Stadsarchief beeldbank 005220902382.

³³ Houtmonsters WA26-3, determinatie Hannie Ploegmakers.

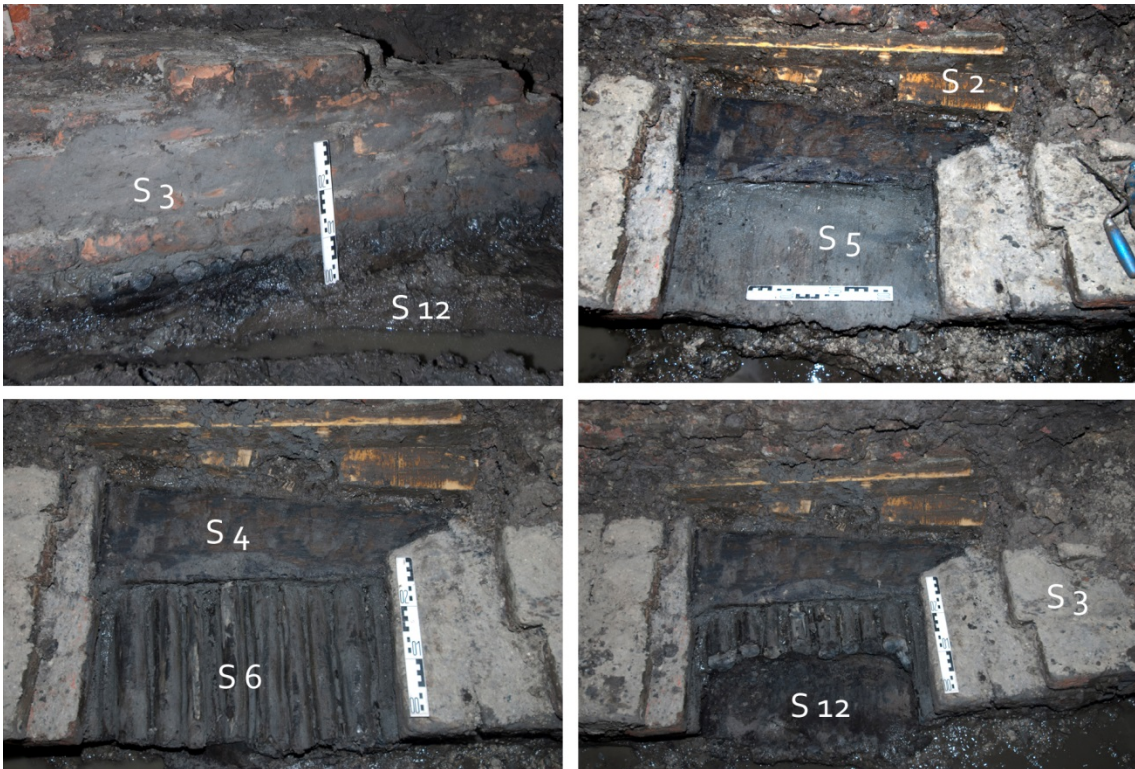
20 Links boring 4: het kleiige en gelaagde Amstelsediment (S 17) is afgedekt met rietveen (S 15), rechts boring 2: de onderzijde van de ophoging S 12 bevatte zowel rietresten als fijne takjes

21 Westprofiel en profielstaten Warmoesstraat 64

22 Links: bij de ontgraving dagzoomt de tweesteens muur S 3. Rechts: na het verdiepen tot op de liggende elzenhouten stammetjes (S 6) is zichtbaar dat deze in een sleuf in de ophoging S 12 zijn gelegd en vervolgens zijn afgedekt met grijs zand (S 5)

23 De opbouw van de fundering van muur S 3. De fundering van het huidige pand (S 2, langshout en kespen zijn zichtbaar) is strak tegen het oude muurwerk gezet

De 50 cm lange stammetjes van 4-6 cm diameter lagen naast elkaar in de geul direct op het kleiig veen van de ophoging op 1,00 m – NAP. Ze waren afgedekt met grijs zand (S 5) waarmee ook de ruimte tussen de afzonderlijke stammetjes was opgevuld (afb. 22). Op dit zandlaagje (S 5) lag aan de noordzijde een 17-20 cm brede en 2,5 cm dikke eikenhouten plank (S 4) (afb. 23). Een dendromonster leverde een kapdatum van ca. 1534.³⁴ De zuidzijde van de sleuf was tot de aan bovenkant van deze plank (0,86 m – NAP) verder aangevuld met zand. Het aldus gevormde vlak vormde de fundering voor een tweesteens brede muur (S 3) uit oranje baksteen³⁵, waarvan nog

³⁴ Monster WA26-2, ca. 1534. Datering K.U. Heußner, Deutsches Archäologisches Institut, Berlijn 21-03-2016.

³⁵ Formaat 27 x 13 x 6,6/7 cm, monster WA26-1.

een 4 m lang fragment van vijf baksteenlagen tegen de noordgevel langs de Oude Brugsteeg resteerde. In de zuidwesthoek van het pand lag een waterkelder (S 18). De bak van 1,90 x 2,05 m was opgebouwd uit gele klinkers en had een steensbrede (17 cm) wand met aan de binnenzijde een verticaal geplaatste klamplaat van bruine klinkers (17 x 9 x 3 cm).

De fundering (S 2) van het huidige pand bestaat uit een 7 cm dik grenenhouten langshout (0,74 m – NAP) op onderheide kespen. De kespen zijn 27-30 cm breed en 13,5 cm dik. Houtmonsters van de kespen leverden een datering van 1590 op.³⁶ Het metselwerk van het pand (S 1) bestond uit oranjebruine baksteen (24 x 12 x 4,5 cm) en had na 78 cm een vertanding (op 0,04 m + NAP) waarbij de muur met 12 cm versmalde. Op de binnenzijde van de bouwmuren waren tussen 0,44 en 0,60 m + NAP bouwresten zichtbaar van de verwijderde keldervloer. De begane grond vloer lag op 2,50 m + NAP.

Met de resultaten van de AB kan, in combinatie met de historische informatie, de bouwgeschiedenis van het pand Warmoesstraat 64 nader worden ingevuld. Het oorspronkelijke laat 14de-eeuwse pand was van houtbouw en werd rond 1534 versteend. Mogelijk vond deze bouwgreep plaats in 1537 toen ook het buurpand Warmoesstraat 66 werd vernieuwd.³⁷ Deze bouwwerkzaamheden waren onderdeel van een grootschalige vernieuwingsslag in Amsterdam waarbij bestaande houten constructies werden gesloopt en vervangen door steenbouw. De stadsvernieuwing kwam op gang vanwege een verordening van Keizer Karel V uit 1521 en kwam in een versnelling door de aanstelling van een fabrieksmeester in 1524 en het inzetten van rooimeesters vanaf 1528 bij het afgeven van bouwvergunningen.³⁸

Voor de nieuwbouw op Warmoesstraat 64 werd vertrouwd op een klassieke staalfundering en opnieuw gebruik gemaakt van bakstenen die, gelet op hun formaat, uit de periode 1350-1450 stammen.³⁹ Rond 1590 werd weer een nieuw pand gebouwd waarbij de fundering (S 2) van de noordgevel (S 1) tegen de buitenkant van de fundering van de bouwmuur uit 1537 was gezet (S 3). Dit duidt dit op een rooilijn wijziging langs de Oudebrugsteeg aan het eind van de 16de eeuw. Ter hoogte van de andere gevels van het huidige pand waren geen resten van de oudere fundering aanwezig. Waarschijnlijk is deze verwijderd omdat de nieuwbouw daar binnen de bestaande perceelgrenzen verrees. Uit de bouwkundige opnametekening uit 1863 kan worden opgemaakt dat ook nu weer bouw materiaal, in dit geval houtskelet elementen uit de 1537-fase, zijn hergebruikt bij de nieuwbouw van 1590. Blijkbaar is, afgaande op de gevelsteen, in 1621 de gevel vernieuwd (zie afb. 19). In 1870 werd het pand met renaissance gevel gesloopt en vervangen door het huidige pand, dat werd opgetrokken op de fundering uit 1590.

Wat betreft de aanplantingen van de Amstelbedding in de 14de of 15de eeuw ter hoogte van perceel 64 is uit de boringen naar voren gekomen, geen rietmat is gebruikt als basis voor de ophogingen, in tegenstelling tot de percelen 70 en 98 (WA25 en WA13) waar deze wel was toegepast.

³⁶ Monsters WA26-3 en WA26-5 : datering 1590 met wankant. Monster WA26-4 leverde geen datering op. Datering K.U.

Heußner, Deutsches Archäologisches Institut, Berlijn 21-03-2016.

³⁷ Mededeling Van Tussenbroek, april 2016.

³⁸ Van Tussenbroek 2015, 1-9.

³⁹ Gawronski en Veerkamp 2004,

2.4 Warmoesstraat 70 (WA25)

2.4.1 Basisgegevens

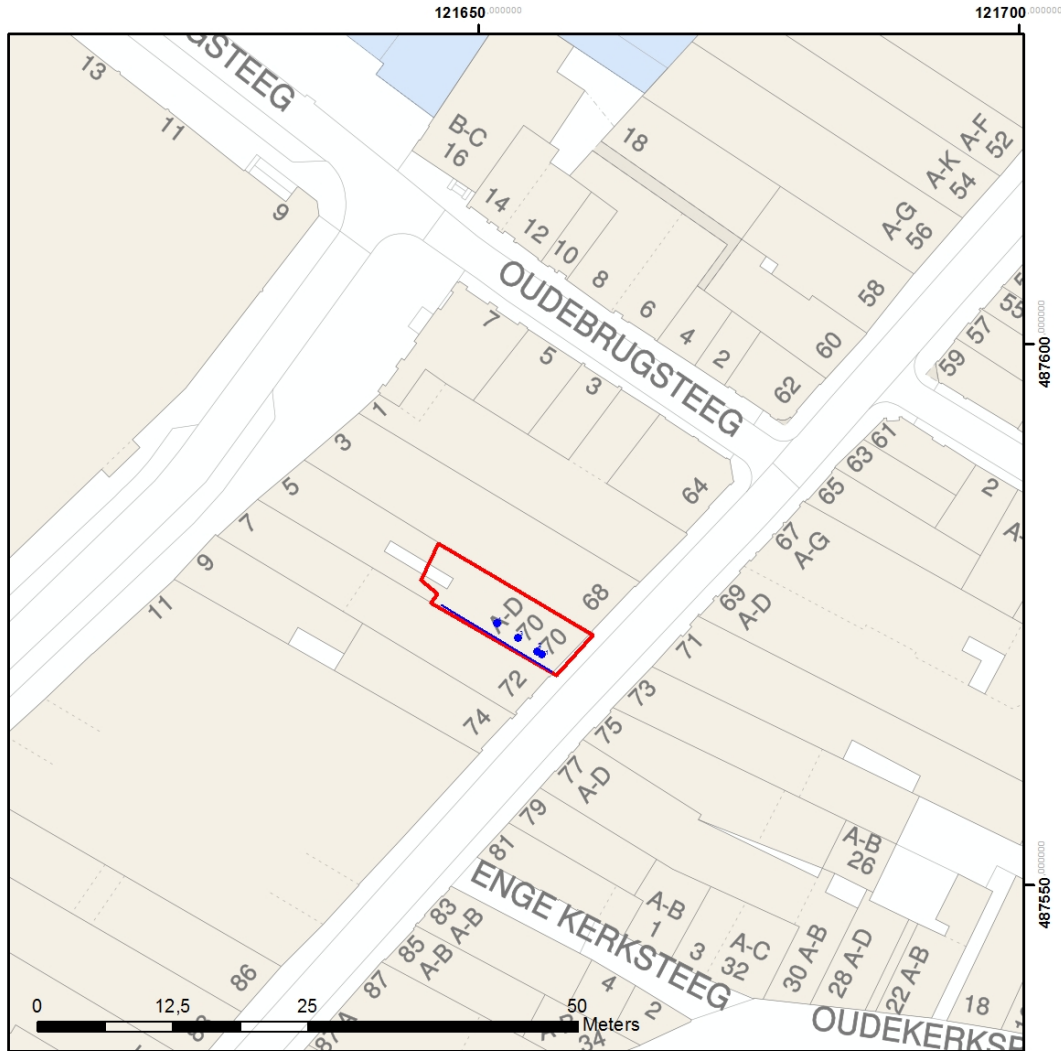
Toponiem	Warmoesstraat
Adres	Warmoesstraat 70
Kadaster	ASD G 07333
RD-coördinaten	NW X. 121.648 Y. 487.580 NO X. 121.660 Y. 487.573 ZO X. 121.656 Y. 487.569 ZW X. 121.646 Y. 487.575
TOPO-code MenA	WA25
OM-nummer	64449
Opdrachtgever	Vastland Beheer B.V. Amsterdam
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

2.4.2 Inleiding

Tussen 12 december 2014 en 15 januari 2015 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op Warmoesstraat 70 (afb. 24). Aanleiding was werkzaamheden met bodemverstoring tot 0,90 m – NAP vanwege het verdiepen van het bestaande souterrain tot 3 m onder straatniveau.

Bij de Archeologische Begeleiding is ter hoogte van de linker bouwmuur een 12 m lang profiel gedocumenteerd vanaf de begane grondvloer tot 0,90 m – NAP. Vervolgens zijn met een gats 4 aanvullende boringen verricht (bijlage 1) tot maximaal 3,20 m – NAP, waarbij tussen 2 en 7 m uit de voorgevel een opbouw van de ondergrond tot in de voormalige Amstelbedding kon worden gedocumenteerd.

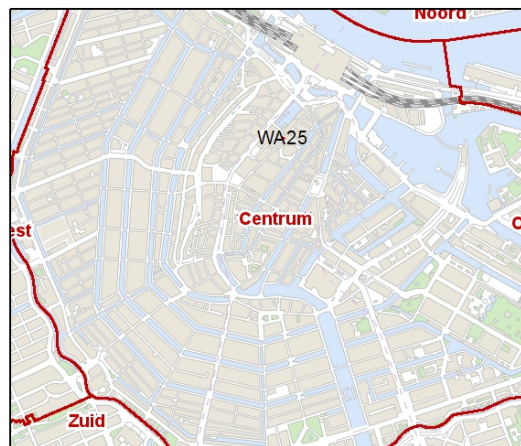
De natuurlijke ondergrond ter hoogte van de even zijde van de Warmoesstraat wordt gevormd door de Amstelbodem, waarop zich tussen 3 en 4 m – NAP sediment heeft afgezet. Vanaf de 14de eeuw is deze oeverzone aangeplempt en opgehoogd met klei- en veenzoden in combinatie met rietmatten en deposities van stedelijk (huishoudelijk) afval, waarna de eerste bebouwing op de nieuw aangelegde percelen verrees.

Amsterdam, Warmoesstraat 70

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: WA25

24 Het plangebied Warmoesstraat 70 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.4.3 Historische achtergronden

Het plangebied Warmoesstraat 70 ligt aan de westzijde van de Warmoesstraat op voormalig buitendijks aangeplempte grond (afb. 25). De oudste historische vermelding van dit perceel dateert uit 1540, toen er een gebouw stond met de naam 'De Gulden Ploegh'. Een jaar later werd de naam veranderd in 'De Gulden Spiegel', een naam die in een gevelsteen werd vermeld ("daer de spiegel in de gevel staet"). In haar geschiedenis raakte het pand ook bekend onder andere namen die via een uithangbord aan de gevel werden uitgedragen: in 1646 werd gesproken over 'de drie Santloopers', in 1669 'Den Vergulde Swaen' en vanaf 1700 't Block'.⁴⁰

25 De locatie Warmoesstraat 70 (rood) op een detail uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz uit 1544 (1 = Warmoesstraat, 2 = Damrak, 3 = Oudezijds Voorburgwal, 4 = Oude kerk)(vergelijk afb. 18)

2.4.4 Resultaten

De rivierbodem aan de voet van de dijk tekende zich in de boringen af als een kleiige oeverzone met lokale begroeiing (S 24). Door blootstelling aan de lucht was de bovenlaag van het grijze Amstelsediment (S 23) tot een zwarte sliblaag geoxideerd (S 21 en S 22). Voor het opbrengen van een 1,5 tot 1,8 m dik zodenpakket van kleiige veenzoden (S 11) was vanaf de Amsteldijk over deze geleidelijk dalende bedding (van 2,4 m – NAP naar 2,7 m – NAP over 5 m) een rietmat aangebracht (S 20) van minimaal 7 m lengte (afb. 27). Na de ophoging met zoden (S 11) zijn kort op elkaar twee loopvlakken ontstaan (S 10 en S 8). Dergelijke loopvlakken, in het profiel herkenbaar als dunne harde laagjes donkere klei, ontstonden doordat de bovenzijde van de ophoging indroogde en door

⁴⁰ Kam 1968, 71.

26 Links: de ontgraven ruimte gezien richting de voorgevel met het niveau van de hoofdsporen langs de linker zijgevel, rechts: de staalfundering van muurwerk S 3 was opgebouwd uit liggende stammetjes (S 4) gevleid in zand op de ophoging S 6

betreding werd aangestampt. Het bovenste loopvlak (S 8, van 0,58 m tot 0,68 m – NAP) sloot op 3,5 m uit de rooilijn aan op een eikenhouten balk (S 14, tussen 0,64 m en 0,84 m – NAP) over de volle breedte van het perceel waarachter een 12 cm dikke vloer uit gestoken turven (S 13, 0,60 m – NAP) lag. Een dendrochronologische datering van de dwarsbalk leverde een kapdatum van najaar 1470 op.⁴¹ De vloer van turven was 3,3 m lang en werd aan de achterzijde niet begrensd. Waarschijnlijk houden het loopvlak, de houten balk en de turfvlouer verband met een houten bouwsel dat gemeten vanaf de huidige rooilijn oorspronkelijk 7 m lang was en tot de eerste bebouwing op de ophoging aan de dijk langs de Amstel behoorde. Na sloop ervan werden het loopvlak S 8, de balk S 14 en de turfvlouer S 13 afgedekt met een 20-25 cm dikke ophoging (S 6), waarop vanaf de turfvlouer naar de achterzijde van het perceel een grijze kleilaag was aangebracht (S 15). Op dit niveau (0,40 m – NAP) verrees een stenen huis.

De fundering van dit stenen huis was samengesteld uit dunne elzen stammen (S 4) die in de lengterichting direct op de ophoging (S 6) en de grijze kleilaag (S 15) waren gelegd (afb. 27). Dwars hierop, in grijs zand (S 5), lagen weer korte elzen stammetjes (S 4) met een diameter die varieerde van 7 tot 15 cm.⁴² In het zand zat een scherf van een steengoedkruik uit Siegburg (WA25-1, datering 1350-1450). De slietenfundering (S 4) liep geleidelijk en licht golvend af richting de achtergevel. Op dit houtwerk rustte een bakstenen muur van achtlagen waarvan de onderste twee lagen een versnijding van respectievelijk 5 cm en 3 cm breed hadden.⁴³ Deze vormde de basis voor de huidige opgaande kelder muur (S 3) van Warmoesstraat 70 die een 8 cm brede versnijding had.

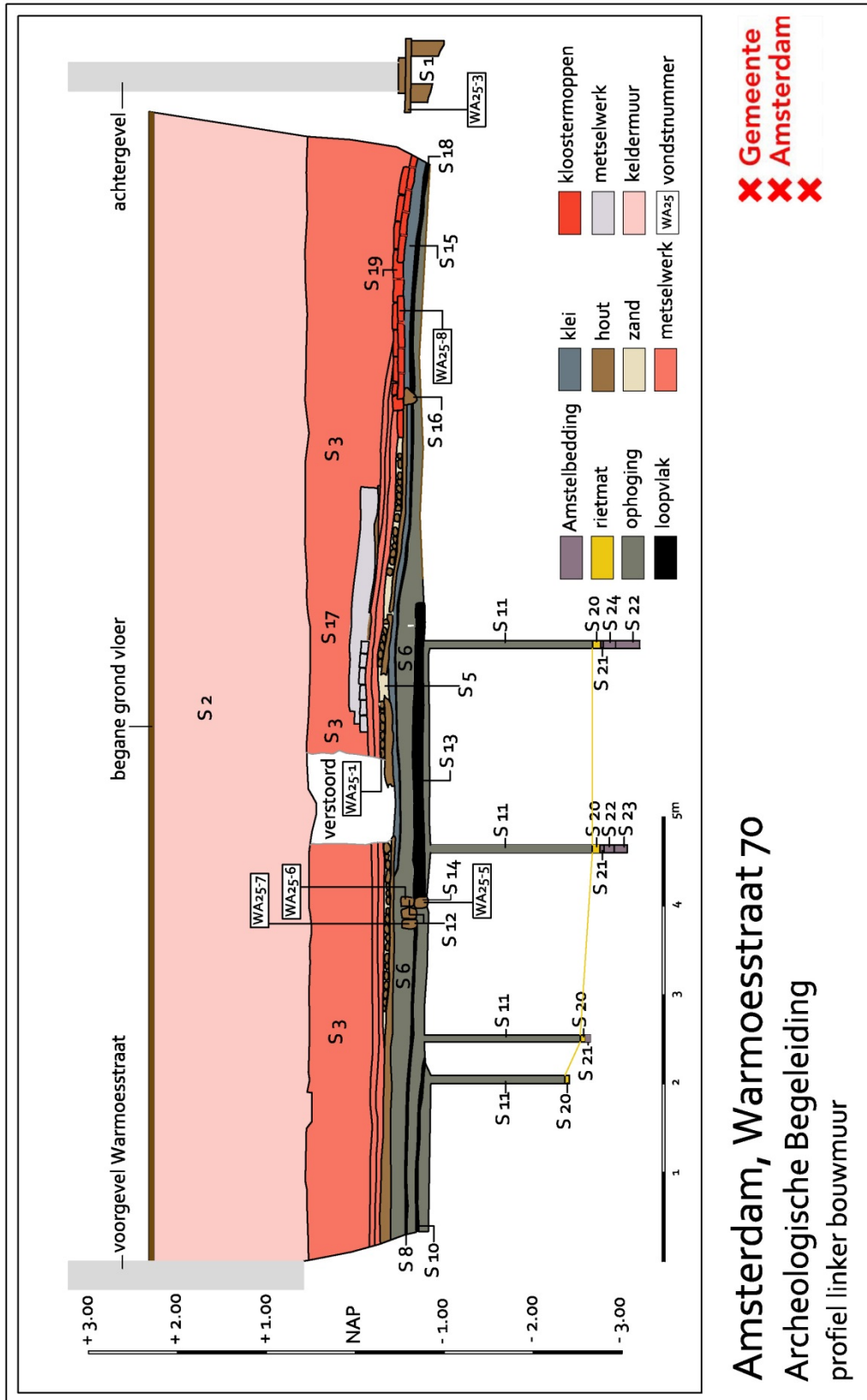
De slietenfundering sloot op 9,5 m uit de voorgevel aan op een dwarsliggende eikenhouten balk S 16. De driekantige balk doorsneed de grijze kleilaag S 15 en stak in de onderliggende ophoging S 6. Dendrochronologische datering van deze balk leverde een kapdatum op tussen 1455 en 1475. Ter hoogte van deze dwarsbalk verdwenen de slietenfundering en de vertandingen van muur S 3 uit beeld achter twee rijen kloostermoppen (S 19).⁴⁴ De voorste rij was

⁴¹ Dendromonster WA25-5, datering Deutsches Archäologisches Institut, K-U Heußner, 2015.

⁴² Houtdeterminatie WA25-2, Hannie Ploegmakers Amsterdam.

⁴³ Oranjerood, 23 x 10,5 x 5,2 cm.

⁴⁴ WA25-8, formaat 27 x 14 x 6 cm.

27 Profiel linker bouwmuur WA25

plat op de kleilaag S 15 gelegd. In de rij daarachter waren de moppen recht op tegen bouwmuur S 3 geplaatst. Omdat zowel in het vlak als ter hoogte van de rechterbouwmuur de kloostermoppen ontbraken zullen deze geen onderdeel hebben uitgemaakt van een vloer of verharding, maar hebben ze mogelijk gediend als een fundering van een lichte en smalle achterbouw aan de linkerzijde van het huis. Het metselwerk S 3 bestond tot 80 cm hoogte uit kale bakstenen, maar direct daarboven was de muur over 1,8 m tot aan de begane grondvloer (S 7) aangesmeerd met tras of cement (S 2). Ter hoogte van de overgang tussen beide muurvlakken lag de voormalige keldervloer.

Nadat het oorspronkelijk 15de-eeuwse huis was gebouwd hebben in een latere fase verbouwingen plaatsgevonden waarvan in het profiel twee sporen (S 1 en S 17) zichtbaar waren. Tussen 5,5 m en 8,5 m was op de bovenste vertanding van S 3 met gele ijsselsteentjes een metselwerk aangebracht op een 3 cm dikke grenenplank (S 17). Het metselwerk uit vier lagen gele ijsselsteentjes was niet in verband gemetseld met S 3 en was wellicht een onderdeel van een 17de-eeuwse (water)kelder.

De achtergevel van het huidige pand (S 1) was aangelegd op een langshout (op 0,44 m – NAP) dat was gefundeerd op kespen die waren geplaatst op palenparen.⁴⁵ De kespen waren 82 x 20 x 7,5 cm en aan de onderkant voorzien van een uitsparing van 11 x 6 cm waarin de versmalde paalkoppen pasten. Het langshout van deze nieuwe achtergevel (S 1) was tussen de dwarslieten (S 4) onder de rechterbouwmuur geplaatst en lag dus nog op zijn oorspronkelijke plek. De achtergevel zelf was echter niet met het opgaande metselwerk van de zijgevel in verband gemetseld. Een houtmonster uit het langshout van S 1 leverde geen dendrochronologische datering op,⁴⁶ maar de gehanteerde wijze van funderen werd vanaf de 17de eeuw gangbaar en staat bekend als een Amsterdamse fundering.⁴⁷ De oorspronkelijke achtergevel was wellicht ernstig verzakt of mogelijk ingestort, want de ondergrond bestond hier immers uit aangeplempte grond, waardoor vernieuwing nodig was.

De dendrochronologische dateringen van de balken S 14 en S 16 (respectievelijk 1470 en tussen 1470-1475) liggen erg dicht bij elkaar. Het lijkt er op dat de (hout)bouwfase met de turfvlies niet werd afgemaakt, maar dat het perceel nog tijdens de bouw extra werd opgehoogd om een verlengd pand in steen uit te voeren. Een bouwperiode rond 1475 van dit stenen huis strookt met de andere bekende dateringen langs de evenzijde van de Warmoesstraat, waarbij nummer 90 na 1485 en nummer 96 na 1469 worden gedateerd.⁴⁸

Bij de 14de-of 15de-eeuwse aanplemping van de Amstelbedding onder perceel 70 is een rietmat gebruikt als bodem van de ophogingen, dit in tegenstelling tot de andere aanplemping ter hoogte van perceel 64 (WA26: § 2.3).

⁴⁵ Het houtmonster uit het langshout (WA25-3) leverde geen dendrochronologische datering op. Deutsches Archäologisches Institut, K-U Heußner, 2015.

⁴⁶ Deutsches Archäologisches Institut, K-U Heußner, 2015.

⁴⁷ Gawronski en Veerkamp 2003, 22-23.

⁴⁸ Mededeling G. van Tussenbroek, MenA. Warmoesstraat 90, Van Tussenbroek 2012, 221-224.

2.5 Lange Niezel 29 (LN2)

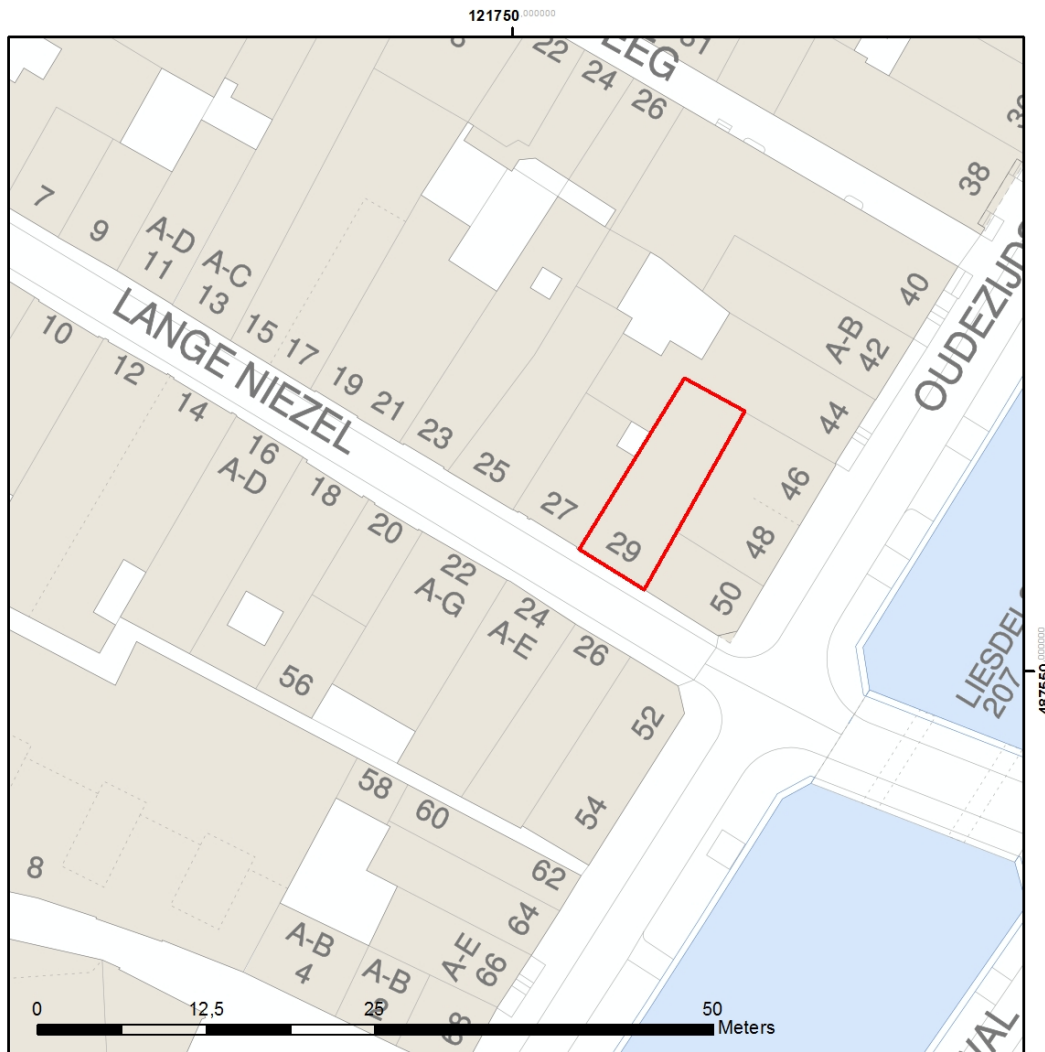
2.5.1 Basisgegevens

Toponiem	Lange Niezel 29
Adres	Lange Niezel 29
Kadaster	ASD05 G 00635 G 0000
RD-coördinaten	NO X. 121.767 Y. 487.569 NW X. 121.762 Y. 487.571 ZO X. 121.759 Y. 487.556 ZW X. 121.755 Y. 487.559
TOPO-code MenA	LN2
OM-nummer	4034775100
Opdrachtgever	NV Zeedijk
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

2.5.2 Inleiding

In de periode 28 juni t/m 23 augustus 2016 vond een gefaseerde ontgraving plaats van het pand Lange Niezel 29 (afb. 28). Hierbij werd de bestaande kelder verdiept tot 3,5 m onder straatniveau, wat overeenkomt met 1,95 m – NAP. In verschillende fasen van de werkzaamheden is een Archeologische Begeleiding (AB) ingepast.

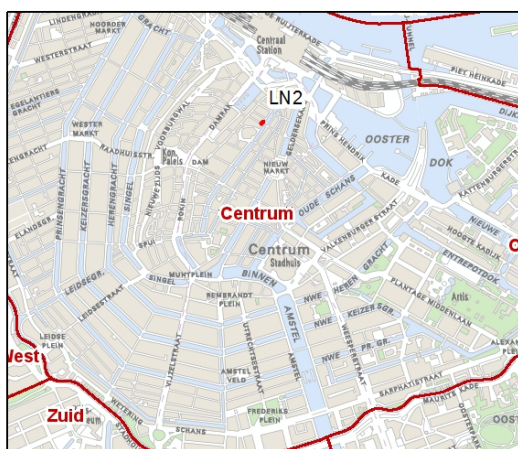
Het plangebied ligt in een stedelijke zone die vanaf de tweede helft van de 14de eeuw tot ontwikkeling is gekomen. De AB had tot doel informatie op te leveren over de 14de- en 15de- eeuwse ophogingen en daaropvolgende bouwontwikkeling. Hiertoe zijn tijdens de civieltechnische ontgraving een profielstaat van de ondergrond en bebouwingssporen gedocumenteerd.

Amsterdam, Lange Niezel 29

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: LN2

28 Het plangebied Lange Niezel 29 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.5.3 Historische achtergronden

De Lange Niezel is een zijstraat van de Warmoesstraat. Langs deze straat ontstond in de 13de eeuw de vroegste bewoning op de oostelijke Amstel oever. Het gebied rond de Lange Niezel was in die tijd onderdeel van een veenmoeras. Hieraan ontleent de straat zijn naam, die is afgeleid van het woord 'liesdel', dat verwijst naar een laaggelegen gebied met een waterplantvegetatie van lisdodden.⁴⁹ In de 14de eeuw was dit drassige gebied grotendeels eigendom van de Oude Kerk. In de loop van de eeuw nam de behoefte aan bouwgrond voor woonhuizen toe. Daarom werden de langgerekte percelen die ten oosten van de Warmoesstraat naar de Oudezijds Voorburgwal liepen in de lengte opgesplitst tot meerdere afzonderlijke terreinen. Om de achterterreinen te kunnen bereiken werden de perceelsslotten gedempt en vervangen door stegen. In de zone ten noorden van de Oude Kerk⁵⁰ ging deze ontwikkeling gepaard met grootschalige ophogingen. De oudste vermelding van een huis en erf "geleghen in der Liesdellen" dateert uit 1383.⁵¹

De stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz uit 1544 toont de Lange Niezel als een stedelijk gebied met een dichte bebouwing (afb. 29). Het kadastrale minuutplan uit 1820-1832 toont dat het perceel was ingedeeld met een voorhuis en daarachter aan de westzijde een smalle uitbouw die leidde naar een achterhuis over de volledige breedte van het perceel. Ingeklemd tussen voor- en achterhuis lag een binnenplaats (afb. 30). Deze indeling is blijven bestaan tot ergens in de jaren 1961-1967, toen de binnenplaats werd opgeheven.⁵²

29 Detail uit de vogelvluchtkaart van Cornelis Anthonisz. uit 1544. Het plangebied Lange Niezel 29 (rood) ligt in het stedelijk gebied ten noorden van de Oude Kerk (3) tussen de Oudezijds Voorburgwal (1) en de Warmoesstraat (2)

⁴⁹ De Melker 2002, 22.

⁵⁰ Deze zone ten noorden van de kerk sterkte zich in ieder geval uit tot aan de zuidzijde van de Oudezijds Armsteeg. Dit blijkt uit archeologisch onderzoek op de locaties Lange Niezel 6 (LN1, 2012, zie Gawronski en Jayasena 2013, MenA AAR 77, Oudezijds Voorburgwal 38 (OZV9, 2014) en de Oudezijds Armsteeg (ARM, 2008, zie Gawronski en Jayasena 2011, MenA AAR 60) heeft aangetoond dat dit terrein in de tweede helft van de 14de eeuw grootschalig is opgehoogd.

⁵¹ Van der Laan 1975, 265 (oorkonde 394, d.d. 12 januari 1383).

⁵² Stadsarchief Amsterdam, 10039, kaarten van de Dienst der Publieke Werken schaal 1:1000, vergelijking blad H4 uit 1961 en 1967.

30 Lange Niesel 29, uitgelicht op het kadastrale minuutplan van 1820-1832. Het kaartnoorden ligt linksboven (Stadsarchief Amsterdam)

2.5.4 Resultaten

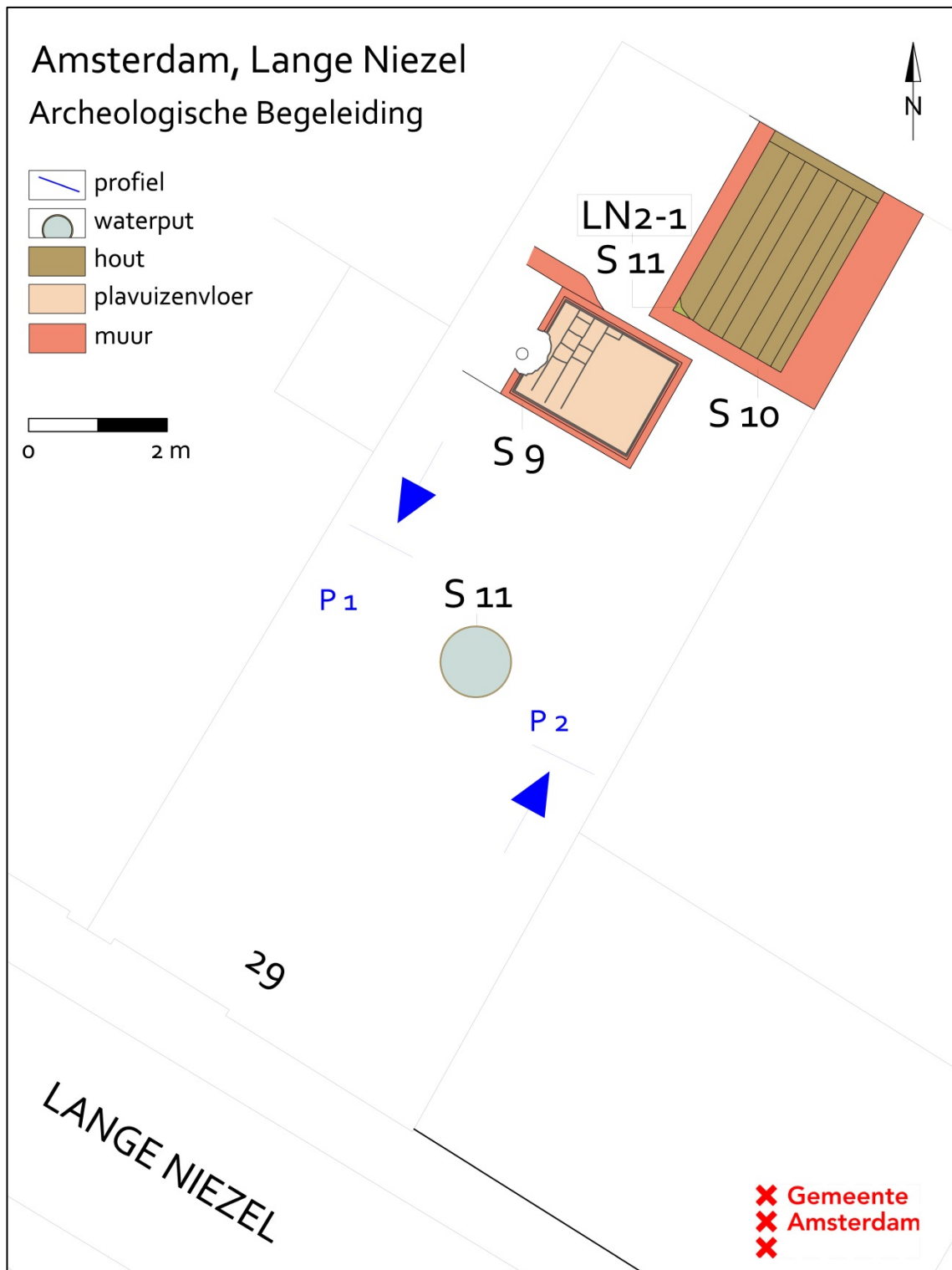
De bovenste 2,5 tot 3 m onder de bestaande begane grond vloer was geheel verstoord door een 20ste-eeuwse betonnen kelderbak. Hieronder tekenden zich een aantal gebouwde structuren af die nadere informatie bieden over de inrichting van het perceel (afb. 31). Het gaat om een waterput (S 12), een waterkelder (S 9) en een beerput (S 10). Daarnaast is een profielstaat gedocumenteerd.

Waterput S 12

Midden in het gebouw, 3 m onder het huidige vloerniveau (0,5 m – NAP), bevond zich een waterput (afb. 32). Deze had een doorsnede van 0,7 m en een diepte van 4,7 m en was opgebouwd uit op elkaar geplaatste tonnen. Voor het tappen van het water waren twee loden pijpen aangebracht. De waterput is, gezien de diepteligging van de onderzijde op 5,2 m – NAP, ingegraven tot in het kleisediment van het Laagpakket van Wormer. Waarschijnlijk is de bovenste zone van de waterput gesloopt bij de aanleg van de kelder onder het pand. Een aanwijzing hiervoor is het ontbreken van de gebruikelijke bakstenen putmantel op de bovenste ton.

Waterkelder S 9

Op de voormalige binnenplaats, tussen voor- en achterhuis, lag een waterkelder (afb. 33). Dit was een éénsteens, in tras gemetselde constructie van 2,18 x 1,80 m met een binnenbekleding van rode plavuizen van 21,5 x 21 x 2 cm. De bovenzijde was deels verstoord (tot 0,30 m – NAP).

31. Sporenkaart met locatie van de profielstaten

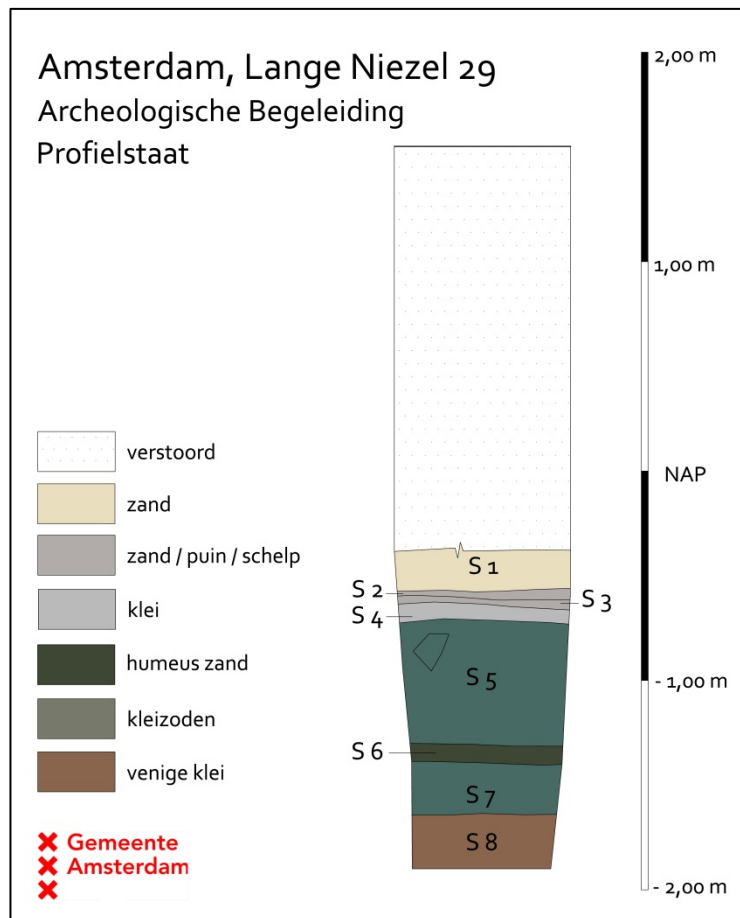
32 Waterput S 12

33 Waterkelder S 9, gezien naar het zuiden

Beerput S 10

Achterin het pand bevond zich een beerput. Dit was een rechthoekige constructie van 3,20 m x 2,70 m die koud tegen en op het langshout van de achtergevel was gemetseld. De bodem bestond uit een plankenvloer op 1,30 m – NAP. Deze stak aan de zijde van de achtergevel uit onder het langshout. De beerput was ooit al eens geleegd; het overgrote deel van de vulling bestond uit puin, op de zuidwesthoek na waar zich een restant van de beervulling bevond. Enkele vondsten van rookpijpstelen in de vulling duiden op een 18de-eeuws gebruik van de put (LN2-1).

34 Profielstaat bodemopbouw

Bodemopbouw

De bodemopbouw van het perceel is in kaart gebracht middels twee profielstaten tussen 0,44 m en 1,90 m – NAP (afb. 31, 34). Op diepst bereikte niveau bevond zich een minimaal 25 cm dik pakket van roodbruine venige, iets gelaagde klei (S 8). Deze laag reikte tot 1,65 m – NAP. Dit betreft mogelijk de natuurlijke bodem, namelijk de top van het oorspronkelijke veenlandschap waarin verspoeling en sedimentatie hebben plaatsgevonden als gevolg van overstromingen van het IJ en de Amstel. Hierop bevond zich een ophogingslaag van bruine en grijze kleizoden (S 7) tot 1,30 m – NAP. Een 10 cm dikke laag van donkergrijs humeus zand (S 7) kan worden geduid als een – tijdelijk – loopniveau. Hierop is weer een ophoging met kleizoden uitgevoerd (S 5). Deze reikte tot 0,70 m – NAP. Vondsten ontbraken in beide ophogingslagen, maar een vergelijking met de bodemopbouw onder het pand Lange Niezel 16 wijst er op dat deze ophogingen waarschijnlijk te plaatsen zijn in de tweede helft van de 14de- of eerste helft van de 15de eeuw.⁵³ Hierop tekenen zich enkele loopvlakken af in de vorm van een laag van grijze klei (S 4), bruin zand (S 3) en een laag van schelpgruis. Hierop lag een ophoging van geel zand (S 1) tot 0,38 m – NAP. Vanaf dit niveau tot aan de begane grondvloer op 2,50 m + NAP was de bodem geheel verstoord door de 20ste-eeuwse kelder.

⁵³ Gawronski en Jayasena 2013 (MenA AAR 77).

2.6 Nieuwezijds Voorburgwal 42 (NZVB3)

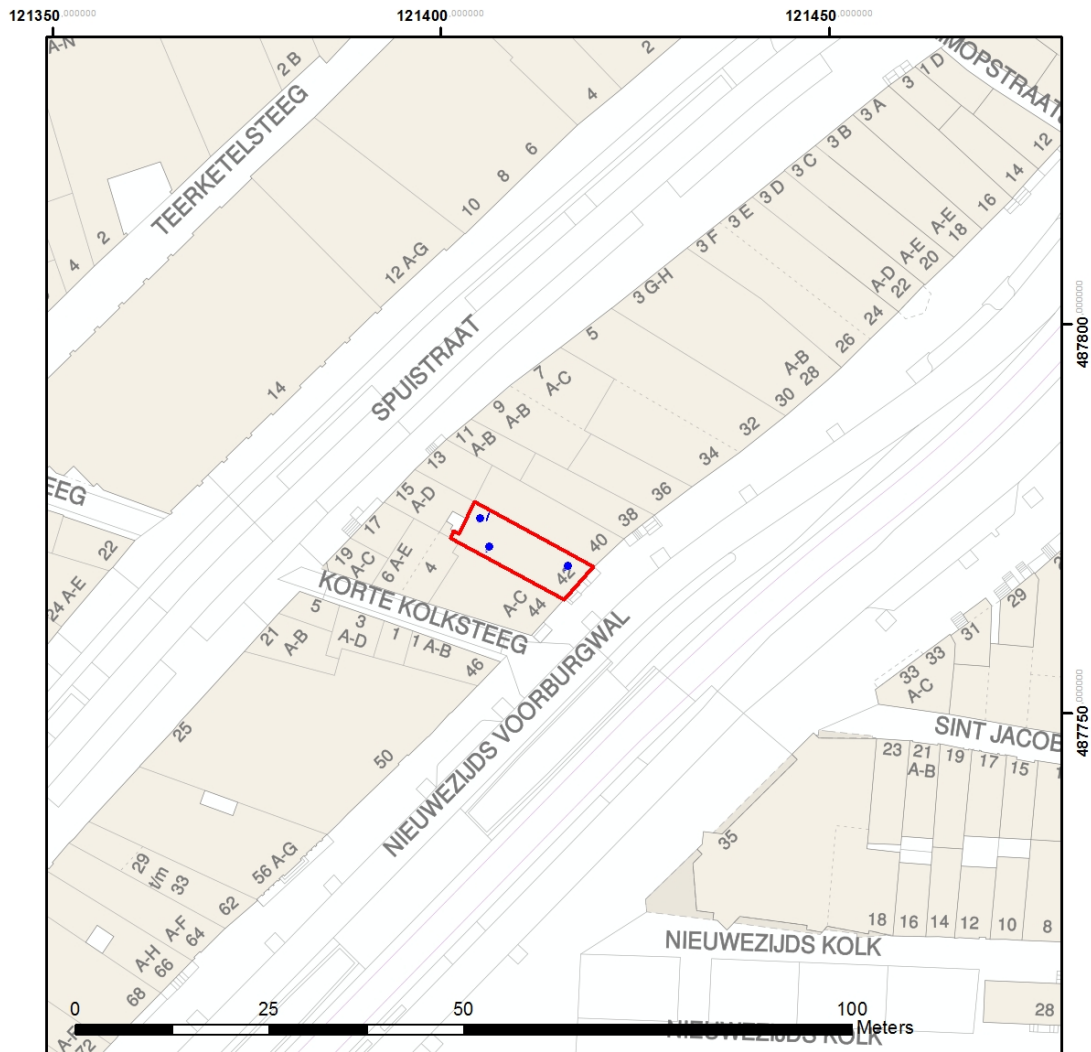
2.6.1 Basisgegevens

Toponiem	Nieuwezijds Voorburgwal
Adres	Nieuwezijds Voorburgwal 42
Kadaster	ASDo4 F 02051
RD-coördinaten	N X. 121.404 Y. 487.777 ZO X. 121.420 Y. 487.769 ZO X. 121.416 Y. 487.765 ZW X. 120.400 Y. 487.773
TOPO-code MenA	NZVB3
OM-nummer	2681995100
Opdrachtgever	Buro V10, Amsterdam
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

2.6.2 Inleiding

Tussen 1 en 12 mei 2015 is de verdieping van de kelder van Nieuwezijds Voorburgwal 42 tot 2,5 m onder straatniveau (1,40 m – NAP) archeologisch begeleid (afb. 35). De locatie is sinds eeuwen (mogelijk reeds vanaf ca. 1400) continu in gebruik geweest en van vindplaatsen uit de directe omgeving is bekend dat de oudste sporen tot 3,00 m – NAP (4 m onder straatniveau) kunnen worden verwacht.

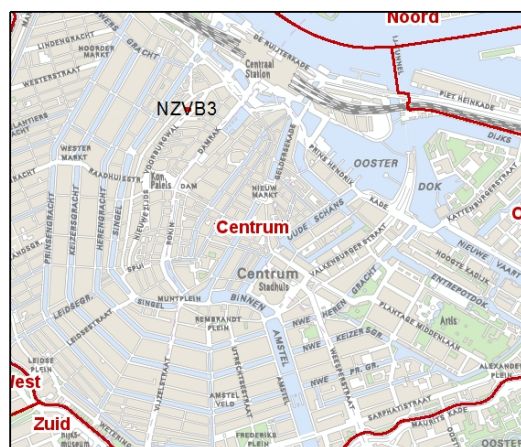
De ondergrond van dit deel van het centrum bestaat uit natuurlijk veen dat is opgehoogd met klei- en veenzoden en zand in combinatie met deposities van stedelijk (huishoudelijk) afval. Bij de Archeologische Begeleiding is met een 1 m brede profielstaat de bodemopbouw tussen 0,70 m – en 1,40 m – NAP gedocumenteerd. De bodemgegevens van het profiel zijn aangevuld met een bodemsondering door middel van drie gutsboringen (bijlage 1) vanaf het vlak van de maximale ontgraving op 1,40 m – NAP tot maximaal 3,85 m – NAP.

Amsterdam, Nieuwezijds Voorburgwal 42

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

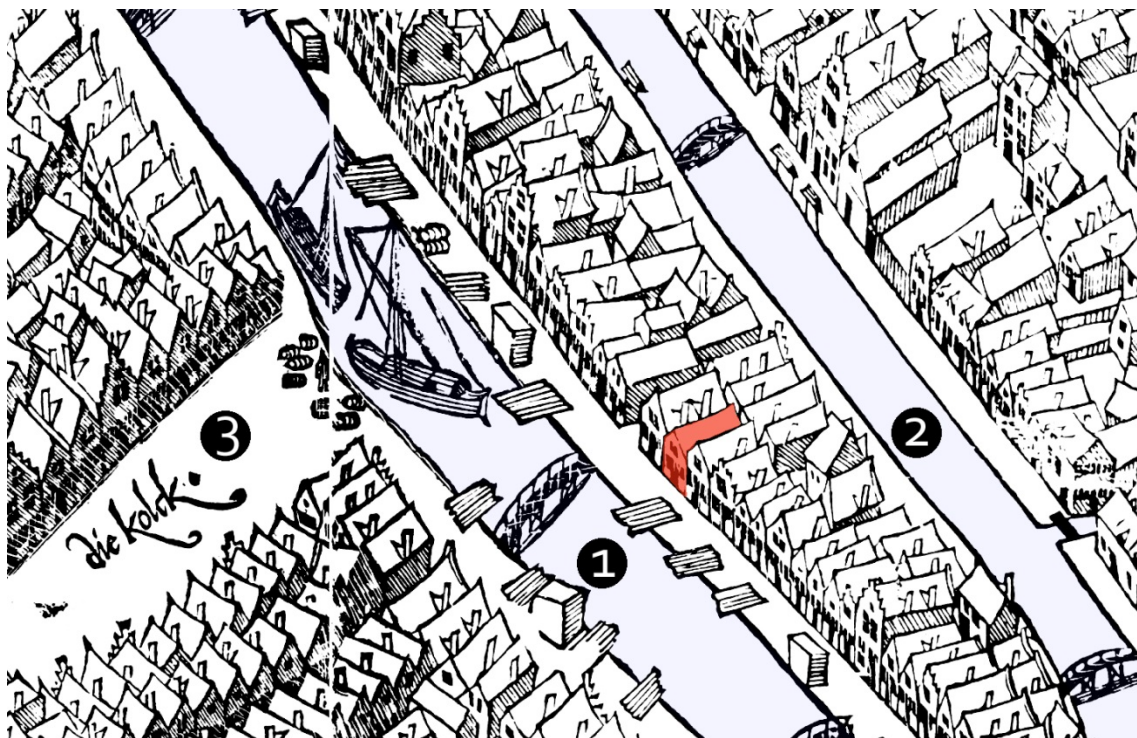
TOPO-code MenA: NZVB3

35 Het plangebied Nieuwezijds Voorburgwal 42 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.6.3 Historische achtergronden

Het plangebied Nieuwezijds Voorburgwal ligt in het historisch centrum van Amsterdam in het stadsgedeelte dat eind 14de eeuw tussen de Nieuwezijds Voorburgwal en de voormalige Nieuwezijds Achterburgwal (de huidige Spuistraat) bij de stad werd gevoegd. De bebouwing van perceel Nieuwezijds Voorburgwal 42 gaat zeker terug tot 1544, zoals blijkt uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz. uit dat jaar (afb. 36).

36 Detail uit de stadsplattegrond van Anthonisz. uit 1544. Het plangebied (rood) maakte in de 16de eeuw onderdeel uit van een dichtbebouwd en intensief gebruikt stedelijk gebied. 1 = Nieuwezijds Voorburgwal, 2 = Oudezijds Voorburgwal, 3 = Nieuwezijds Kolk

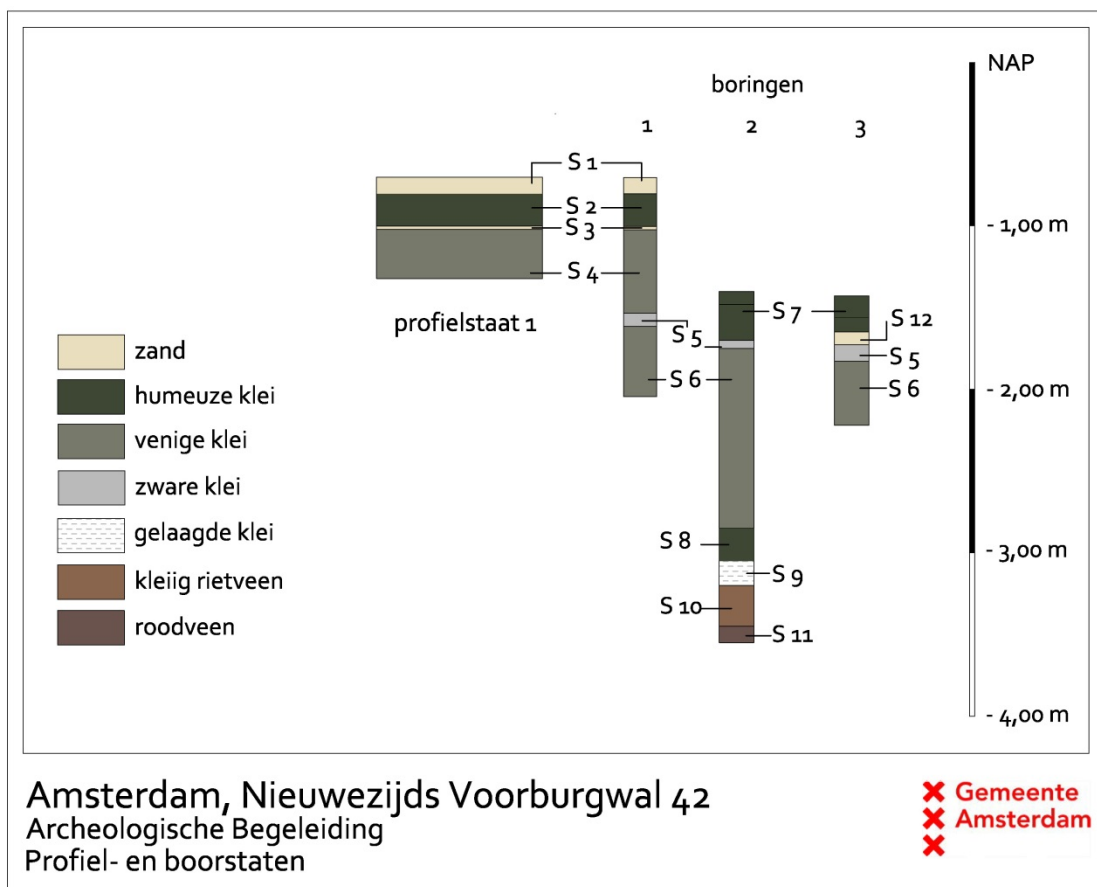
2.6.4 Resultaten

De natuurlijke ondergrond bestaat uit roodveen (S 11, van 3,22 m tot 3,84 m – NAP) waarop kleiig veen met rietresten (S 10, tot 2,97 m – NAP) en gelaagde lichtbruine klei waren afgezet (S 9, tot 2,85 m – NAP) (afb. 38). De aanwezigheid van deze afzettingen tonen aan dat het plangebied voor de bedijking langs het IJ met riet begroeid was en bij hoog water regelmatig werd overspoeld. Nadat door bedijking en waterregulatie in de nederzetting het gebied droog kwam te liggen ontstond op het sediment, dat gaandeweg begroeid was geraakt, een bodem van zwart rul veraard veen (S 8, tot 2,64 m – NAP). Vanaf dit niveau werd het gebied met veen- en kleizoden opgehoogd (S 6, 1,60 tot 1,70 m – NAP). Op deze ophoging waren een dunne laag lichtgrijze klei (S 5) en grijs zand (S 12) opgebracht als verharding of loopvlak. De bovenkant van dit vlak liep richting de Nieuwezijds Voorburgwal af van 1,55 m naar 1,70 m – NAP. Op dit loopvlak was met kleizoden een volgende ophoging opgebracht (S 4, tot 1 m – NAP) waarin de bouwmuur van het

huidige pand was aangelegd. De onderkant van de bouwmuur lag op 1,10 m – NAP (2 m onder straatniveau). Het metselwerk was opgetrokken uit oranje baksteen van 10 cm breed en 5 cm dik. Inpandig was de zodenophoging (S 4) afgedekt met een 2 cm dik laagje grijszand (S 3), een zwarte humeuze vulling (S 2, tot 0,80 m – NAP) en grijs zand (S 1) waarop de gesloopte kelder was gebouwd (onderkant gesloopte vloer op 0,70 m – NAP) (afb. 37).

37 De bodemopbouw in de pompput vanaf het grijze zand (S 1) dat onder de gesloopte keldervloer lag tot de top van de venige kleizoden ophoging (S 4)

2.7 Kalverstraat 147 (KA10)

2.7.1 Basisgegevens

Toponiem	Kalverstraat		
Adres	Kalverstraat 147		
Kadaster	ASDo4 F 07790		
RD-coördinaten	NW	X. 121.2174	Y. 486.879
	NO	X. 121.234	Y. 486.884
	ZO	X. 121.218	Y. 486.875
	ZW	X. 121.235	Y. 486.880
TOPO-code MenA	KA10		
OM-nummer	2681970100		
Opdrachtgever	De heer J. R. Theeboom, Uithoorn		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

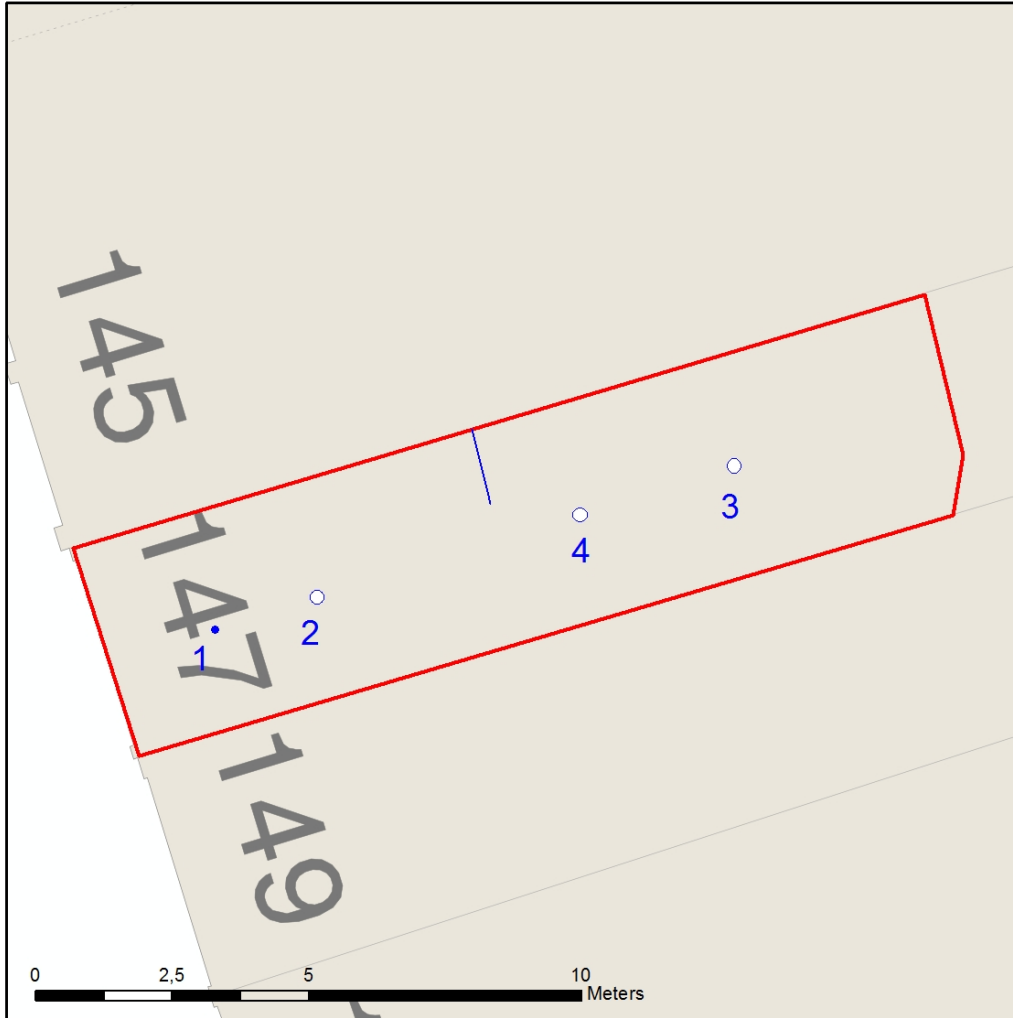
2.7.2 Inleiding

In maart en juni 2015 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het perceel Kalverstraat 147 (afb. 39). Aanleiding voor de AB was de aanleg van een kelder waarbij tot 3 m onder het straatniveau (tot 1,70 m – NAP) zou worden verdiept. Van de naast gelegen vindplaats KA9 (Kalverstraat 151) is bekend dat de oudste bouwsporen tot 1,40 m – NAP (2,7 m onder straatniveau) kunnen worden verwacht.⁵⁴

De locatie ligt in het zuidelijk deel van de Kalverstraat ter hoogte van de voormalige Amsteloever. De verwachte bodemgesteldheid bestaat uit Amstelsediment waarop meerdere ophogingslagen zijn aangebracht tot het niveau van het huidige maaiveld. De locatie is vanaf de 15de eeuw continu in gebruik geweest. De aanwezige archeologische sporen bevinden zich daarom direct onder de bestaande begane grond vloer.

Tijdens de ontgraving zijn een 1,5 m brede profielstaat langs de rechterbouwwand en vier boringen met een guts gedocumenteerd (bijlage 1). Boringen 1 en 2 ter hoogte van het voorhuis moesten na maximaal een meter worden gestaakt vanwege ondoordringbaarheid van de compacte ondergrond.

⁵⁴ Gawronski en Veerkamp 2010.

Amsterdam, Kalverstraat 147

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: KA10

39 Het plangebied Kalverstraat 147 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.7.3 Historische achtergronden

40 De locatie Kalverstraat 147 (rood) op een detail uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz. uit 1544 (1 = Kalverstraat, 2 = Spui, 3 = Osjessluis, 4 = Regulierspoort (huidige Munttoren op het Muntplein), 5 = Rokin)

Het plangebied Kalverstraat 147 ligt in de zone van de stadsuitbreiding van 1425 op buitendijks land dat is aangeplempt in de Amstel. Tussen 1486 en 1629 werd in dit zuidelijk deel van de Kalverstraat, tussen het huidige Spui en Muntplein, de veemarkt gehouden. Dit deel van de straat werd in die tijd ook 'Ossenmarkt' genoemd. De brug over het Spui die het oude en het nieuwe deel van de Kalverstraat verbond heette Osjessluis, het huidige Muntplein stond bekend als 'Schapenmarkt' (afb. 40). Vanaf de tweede helft van de 17de eeuw groeide de Kalverstraat uit tot een belangrijke winkelstraat. In 1742 waren er meer dan 130 winkels langs de straat gevestigd.⁵⁵ Deze ontwikkeling zette zich in de 19de en 20ste eeuw voort en anno 2015 behoort de Kalverstraat nog steeds tot de belangrijkste winkelstraten van Amsterdam.

Uit een Archeologische Begeleiding op Kalverstraat 151 (KA9) bij de aanleg van een 3,5 m diepe kelder (tot 2,30 m – NAP) in 2008 bleek dat die locatie voor het eerst was bebouwd in het midden van de 15de eeuw. Rond 1600 was het pand op dat perceel tot de fundering gesloopt en met gebruik van de oorspronkelijke fundering opnieuw opgetrokken. Uit bouwsporen in de fundering viel op te maken dat het pand ook in de 18de en 19de eeuw nog wijzigingen had ondergaan. Een grote hoeveelheid fragmenten van plavuizen gaf informatie over de verschillende vloeren die tijdens de eerste bouwphase tot ca. 1600 in het huis waren aangebracht. Het ging deels om ongedecoreerde plavuizen, maar ook een reeks gedecoreerde exemplaren uit de tweede helft van de 15de eeuw die in een vierkant vlak de doorlopende gotische tekst 'die tyt is cort, die doot is snel, wacht u va sonde, soe doedi wel' vormden. Een tweede groep plavuizen was met een bloemenmotief versierd en dateerde uit de eerste helft van de 16de eeuw. Dergelijke versierde plavuizen duiden op een rijk interieur en een zekere welstand van de bewoners.

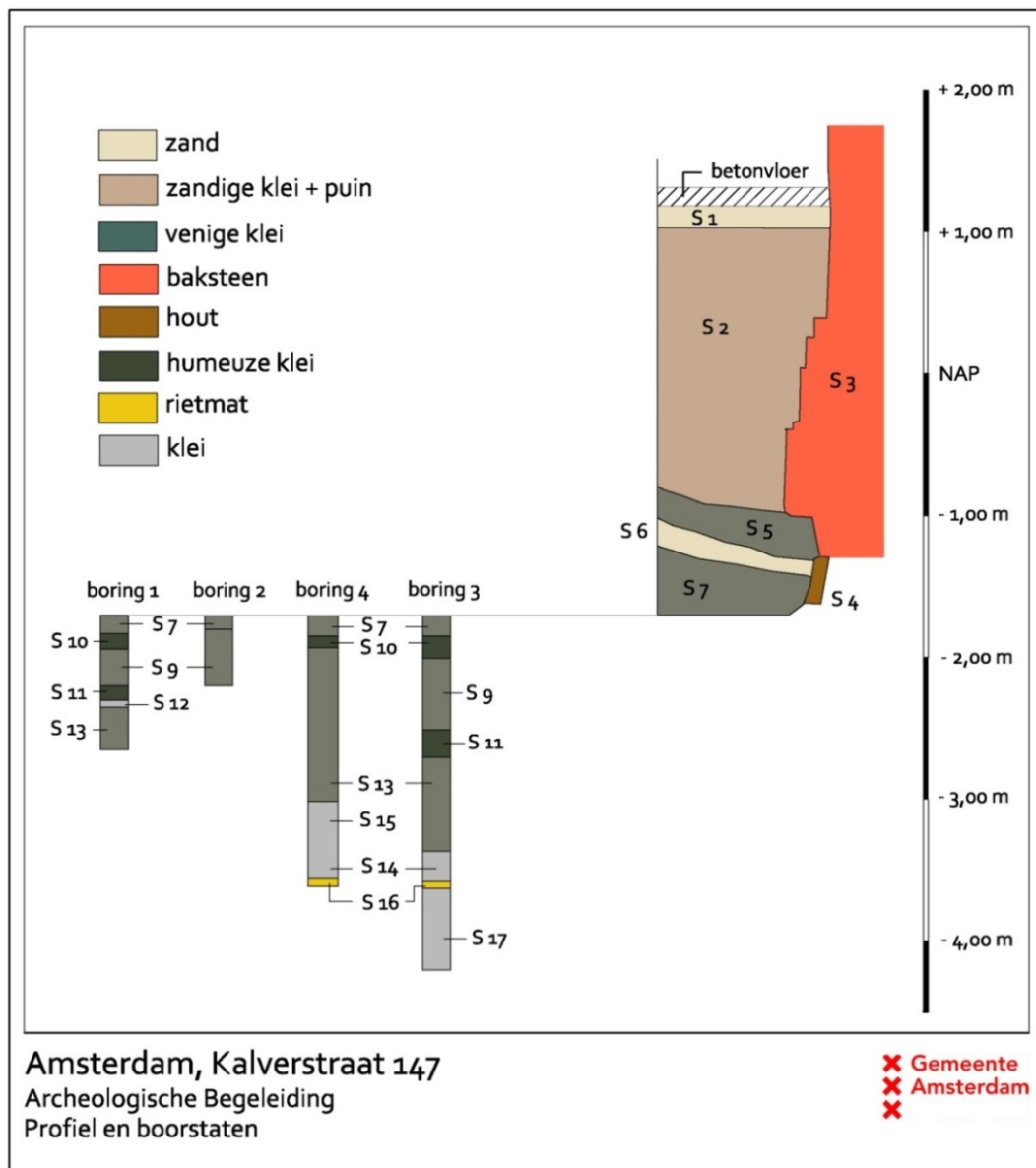
⁵⁵ Oldewelt 1945, 149, 154, 161, 167, 172.

2.7.4 Resultaten

Uit het bodemprofiel bleek dat op bijna 5 m onder het huidige straatniveau (3,55 tot 3,60 m – NAP) een rietmat (S 16) aanwezig was (afb. 41). Deze rietmat was neergelegd op de drassige oeverzone van de Amstel voorafgaand aan aanplemping en ophoging van de rivierbedding aan de oostzijde van de huidige Kalverstraat. De ophoging op de rietmat was uitgevoerd met venige kleipakketten (S 9, 12, 13, 14). Door het ontbreken van vondsten kan deze aanplemping niet worden gedateerd. De aanwezigheid van twee laagjes rulle humeuze zwarte grond (S 10 en S 11) tussen de verschillende kleipakketten doet vermoeden dat de ophogingen gefaseerd zijn opgebracht. Hierdoor kon door blootstelling aan de lucht op de top van de verschillende ophoogpakketten bodemvorming plaatsvinden. De onderste rulle laag (S 11) loopt af richting de Amstel (Rokin) van 2,20 m naar 2,50 m – NAP (boring 3 en 4). De hoger gelegen rulle laag (S 10) vertoont een horizontaal verloop op gemiddeld 1,80 m – NAP (boring 1, 3 en 4), een aanwijzing dat het terrein in deze latere fase er al geëgaliseerd bij lag. Op deze rulle bodem werd wederom een weinig kleiophoging opgebracht (S 7) en afgedekt met een laag grijs zand (S 6), mogelijk als werkvloer voor de bouw van het pand. Deze 10-15 cm dikke zandlaag sloot ter hoogte van de bouwmuur aan op de onderkant van het muurwerk (1,30 m – NAP) en liep op naar 1,00 m – NAP richting de centrale as van het perceel. De zandlaag en de onderliggende ophoging (S 7) waren door het gewicht van de bouwmuren naar beneden gedrukt. In deze zandlaag en de ophoging S 7 waren onder het metselwerk lokaal enkele korte stukken gekantrecht eikenhout zichtbaar (S 4) die dieper staken dan de maximale ontgravingsdiepte en onderdeel uitmaakten van een houtfundering onder de bouwmuur.

In de venige kleilaag (S 5) op het zandpakket was langs het muurwerk geen insteek zichtbaar (afb. 41). Dit wijst er op dat voor de aanleg van de fundering geen sleuf is gegraven, maar dat na het aanleggen van de fundering de tussenliggende ruimte is opgevuld. De onderkant van de bouwmuur (S 3) lag op 1,30 m – NAP. Na 15 cm metselwerk verbreedde de muur 10 cm om vervolgens via 5 versnijdingen richting de begane grond met in totaal 30 cm weer te versmallen. Het onderste muurwerk (S 3) was opgebouwd uit oranje rode baksteen van 20/21 x 11 x 5 cm. Een duidelijke cesuur in het metselwerk was niet zichtbaar, maar vanaf 0,35 m – NAP zijn voor het metselwerk naast deze baksteen ook gele ijsselstenen, appelbloesem en oranje rode bakstenen van 23 x 10/11 x 3,5/4,5 cm gebruikt, bouw materiaal dat in de 17de eeuw gangbaar was in Amsterdam. De toepassing van deze verschillende bakstenen in een fundering wijst op een vernieuwing van het pand waarbij voor de niet zichtbare muurdelen de bakstenen van de gesloopte voorganger zijn hergebruikt.

Voorin het pand waren op het metselwerk (S 3) onder de voormalige begane grond vloer (S 19, 1,40 m + NAP) sporen van betegeling en stuc zichtbaar als restanten van een in een eerder stadium verwijderde kelder. Ter hoogte van deze sporen waren de onderliggende vertandingen van de steeds breder wordende bouwmuur S 3 grotendeels weggehakt om ruimte te maken voor deze kelderbak. Na het verwijderen van de kelder was de ruimte volgestort met een omvangrijk pakket bruingrijze zandige klei met opvallend veel puin (S 2, vanaf 1,00 m + NAP tot aan 0,80 m – NAP), waarschijnlijk afkomstig van de gesloopte kelderbak. Hierop was vervolgens een 20 cm dikke zandlaag (S 1, 1,00 tot 1,20 m + NAP) uitgestort waarop betonvloer S 19 was aangelegd.

41 Profiel en boorstaten Kalverstraat 147

In de hoek van de noordelijke zijgevel met de achtergevel was een waterkelder (S 18) ingegraven (afb. 42). De bak (2,5 x 2 m) was gemetseld met bruine klinkers⁵⁶ en bestond uit twee compartimenten die met elkaar in verbinding stonden via een 1,4 m hoog en 55 cm breed poortje in de halfsteens tussenmuur. De bak was vanaf de bodem tot aan de geboorte van het gewelf 1,7 m diep en aan de binnenzijde bekleed met een zogenaamde klamplaag. Een klamplaag bestaat uit stenen die op hun platte kant aan de binnenzijde van de waterkelder werden gemetseld om de bak waterdicht te maken. Dit was een bouwtechniek die in de 18de eeuw werd toegepast om de waterdichtheid van deze waterreservoirs te garanderen.⁵⁷

⁵⁶ Formaat 18/18,5 x 9 x 3,8/4 cm.

⁵⁷ Gawronski en Veerkamp 2007, 61.

42 Tegen de achtergevel van het pand was een waterkelder (S 18) met twee compartimenten aanwezig

Bij het plaatsen van de boringen bleek de ondergrond ter hoogte van voorhuis (boringen 1 en 2, gestaakt op 2,20 m en 2,60 m – NAP) veel harder dan de ondergrond aan de achterzijde van het perceel (ter hoogte van boringen 3 en 4, uitgevoerd tot max. 4,20 m – NAP). Dit verschil hangt vermoedelijk samen met de druk die de voormalige kelderbak in het verleden op de ondergrond heeft uitgeoefend.

Uit de resultaten van de begeleiding op het perceel Kalverstraat 147 kan worden geconcludeerd dat het 15de-eeuwse pand werd gebouwd op aangeplempte grond langs de Amstel (Rokin) en in de 17de eeuw werd gesloopt waarna bij de nieuwbouw gebruik is gemaakt van de oorspronkelijke fundering. Deze bouwgeschiedenis vertoont gelijkenis met die van het nabij gelegen pand Kalverstraat 151.

2.8 Singel 97 (SIN21)

2.8.1 Basisgegevens

Toponiem	Singel 97
Adres	Singel 97
Kadaster	ASDo4 F 01260
RD-coördinaten	NW X. 121.101 Y. 487.169 NO X. 121.116 Y. 487.172 ZO X. 121.117 Y. 487.153 ZW X. 121.099 Y. 487.153
TOPO-code MenA	SIN21
OM-nummer	4034831100
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

2.8.2 Inleiding

In november en december 2015 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het perceel Singel 97 (afb. 43). Aanleiding voor de AB was de aanleg van een kelder waarbij tot 2,5 m onder straatniveau (tot 1,60 m – NAP) zou worden verdiept. De locatie ligt aan de stadskant van de Singel, de gracht die tussen 1425 en 1585 de stadsgrens vormde, en is vanaf de 15de eeuw continu in gebruik geweest.

Na het verwijderen van de begane grondvloer bleek dat de ondergrond over de volle lengte van het pand tot de maximale ontgravingsdiepte was verstoord door de aanleg van een kelder en twee waterkelders. Ook op het binnenterrein was een kleine waterkelder aangelegd. Tijdens de ontgraving is een vlaktekening met de verschillende kelders gemaakt en zijn op het binnenterrein twee boringen met een guts geplaatst om de diepte van het oorspronkelijke maaiveld te bepalen (bijlage 1).

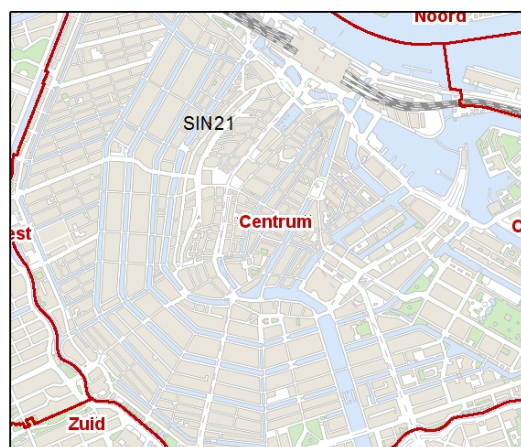
Tussen het pand en de belendende percelen waren nog resten van een hardstenen goot in de osendrop of druijstrook aanwezig. Ter hoogte van de achtergevel zijn uit de humeuze vulling van deze regengoot vondsten geborgen.

Amsterdam, Singel 97

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

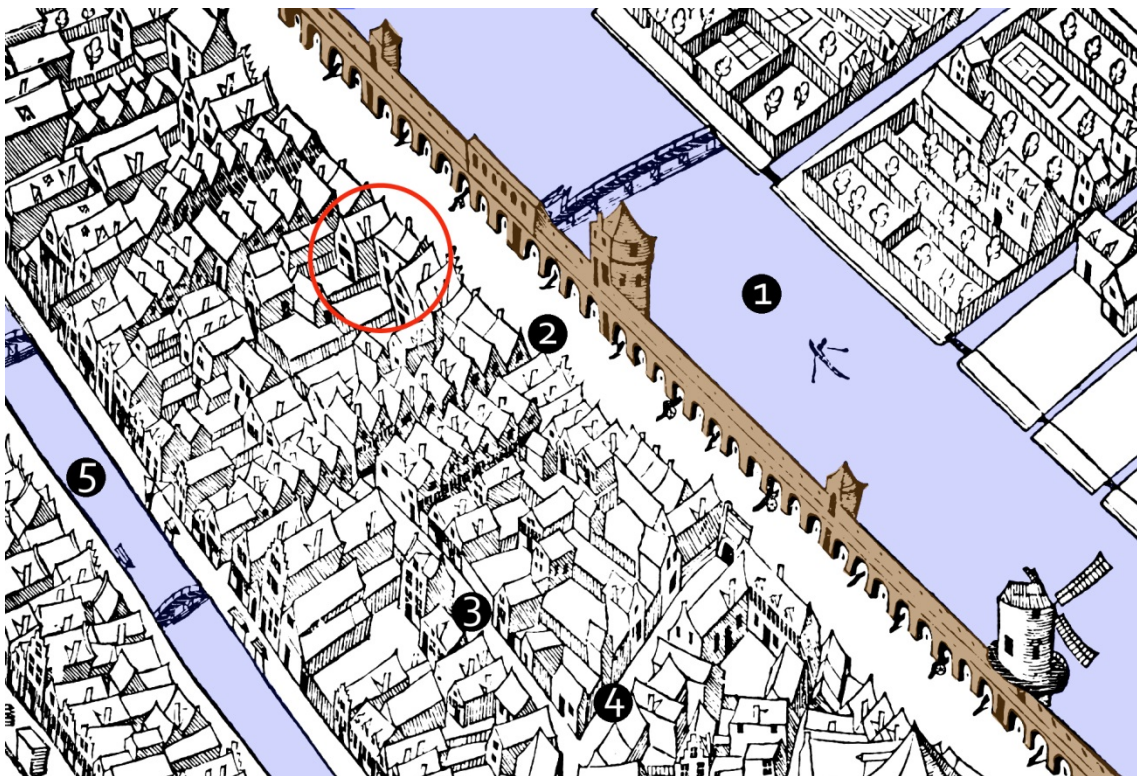
TOPO-code MenA: SIN21

43 Het plangebied Singel 97 binnen de topografische kaart van Amsterdam

2.8.3 Historische achtergronden

Het plangebied ligt aan de stadskant van de Singel in een zone die in 1425 bij de stad werd gevoegd. Het water van de Singel vormde met de Kloveniersburgwal en de Gelderse kade de grens waarlangs vanaf 1488 aan de stadskant een stadsmuur werd gebouwd. Deze muur werd in de periode 1601-1603 geslecht. De stadsplattegrond van Anthonisz. uit 1544 toont het plangebied nog binnen de stadsmuur (afb. 44). Het huidige pand is waarschijnlijk eind 17de eeuw opnieuw opgetrokken.⁵⁸

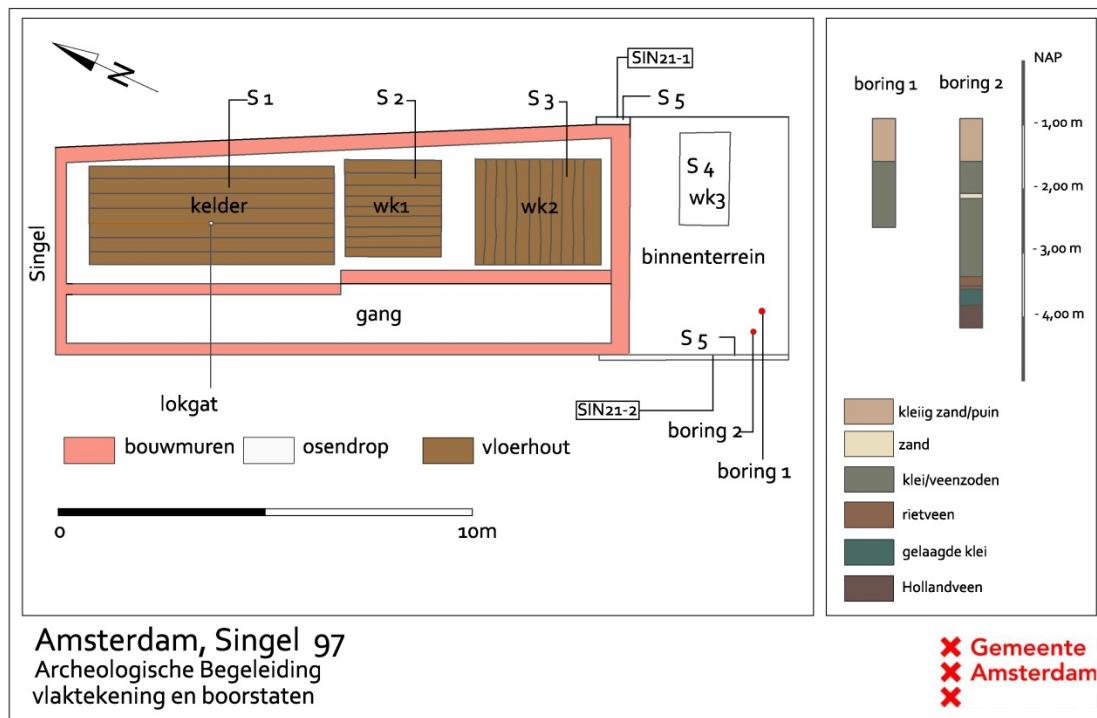

44 In 1544 was het plangebied Singel 97 (in rode cirkel) direct gelegen achter de stadsmuur, detail uit de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz. uit 1544 (1 = Singel, 2 = Lijnbaanssteeg, 3 = Oude Nieuwstraat, 4 = Korte Korsjespoortsteeg, 5 = Nieuwezijds Achterburgwal)

2.8.4 Resultaten

De natuurlijke ondergrond bestaat uit roodveen (S 13, vanaf 3,80 m – NAP) waarop vanuit de Amstel en het IJ in tijden van hoog water een sediment van grijsblauw gelaagde klei (S 12, tussen 3,55 m en 3,80 m – NAP) was afgezet. Het drassige gebied raakte met riet begroeid en de klei raakte doorworteld (S 11 en 12, tussen 3,35 en 3,55 m – NAP). Alvorens dit buitengebied bij de stad werd getrokken is het opgehoogd met afwisselende lagen van veen en kleizoden (S 7 en S 9) en zand (S 8). In de deze ophoging (S 7) zijn op 1,60 m – NAP de funderingen van het pand en de verschillende kelders aangelegd (afb. 45).

⁵⁸ Pandbeschrijving G. van Tussenbroek MenA, juni 2014.

45 Boorstaten en vlaktekening van de bouwmuur met de houten funderingsvloeren van een kelder en twee waterkelders met weglating van fragmenten van de gemetselde keldermuren

Ter hoogte van het voorhuis lag een langwerpige kelder (S 1) met een binnenmaat van 5,6 x 1,60 m. Van deze constructie was alleen de houten funderingsvloer over met enkele fragmenten van de binnenmuren, maar ontbrak de gemetselde vloer. De fundering bestond uit zeven grenenhouten planken (35 x 4,5 cm) die bijna 6 m lang waren. Midden in de houten vloer (op ca. 1,60 m – NAP) zat een gat met een doorsnede van 8 cm. Deze opening hield verband met de metseltechniek die bij de aanleg van keldervloeren werd toegepast. Het was een zogenaamd lokgat, een met lood bekleed aanvoergat, dat tijdens het metselen in de keldervloer werd gemaakt (afb. 46). Keldervloeren werden in de regel opgebouwd uit een aantal (5 tot 7) lagen

46 Links het gat in de houten bodem van de keldervloer (S 1), rechts een voorbeeld van de lodenbekleding van het lokgat van een keldervloer op het adres Prinsengracht 18 (vindplaats PR33, 2012)

baksteen die met tras werden gemetseld.⁵⁹ Tras is een mengsel van gewone kalkmortel en fijngemalen tufsteen met de bijzondere eigenschap dat het onder water kan uitharden. Via het loggat kon het grondwater opwellen waardoor de nieuw gemetselde vloer onder water kwam te staan. Als de tras goed was uitgehard werd het gat met een stop afgedicht, de kelder leeggepompt en de keldervloer bekleed met plavuizen waarmee het loggat uit het zicht verdween.

Tussen deze kelder en de achtergevel lagen twee waterkelders. In deze gemetselde en gesloten ondergrondse bakken werd regenwater opgevangen. Via een loden buis kon het water voor gebruik worden opgepompt. De eerste waterkelder (S 2) had een binnenmaat van 2,30 x 2,30 m, de tweede (S 3) van 2,50 x 3,00 m. Beide kelders waren aan de binnenzijde bekleed met een klamplaag.⁶⁰

Ter hoogte van de binnenplaats lag nog een derde waterkelder. Deze kelder was met een afmeting van 1,10 x 2,25 m de kleinste van de drie. De binnenzijde van deze bak was bekleed met vloerplavuizen, de 17de-eeuwse variant van de klamplaag.

Vanaf de binnenplaats was ter hoogte van beide zijgevels de osendrop richting de straat zichtbaar. Dit is een strook tussen twee huizen die volgens 16de en 17de-eeuwse bouwvoorschriften 8 duim (= 20 cm) breed was en open moest blijven om het hemelwater dat van

47 In de druijstroom of osendrop tussen Singel 97 en 95 lag een goot opgebouwd uit natuurstenen elementen (SIN21-2). De smalle ruimte tussen beide panden was gedeeltelijk volgestort met gruis, fijn bouwpuin en scherven (SIN21-1)

⁵⁹ De uitvoerder meldde dat de baksteenvloer 35 cm dik was en dat hij bij de sloop van de keldervloer inderdaad een loden pijpje staande op een vierkante plaat was tegengekomen

⁶⁰ Zie p. 58. Gawronski en Veerkamp 2007, 61.

het dak naar beneden kwam af te voeren. Deze osendrop bevatte een halfronde goot die was samengesteld uit afzonderlijke hardstenen delen van 50 x 18 x 10 cm (SIN21-2)(afb. 47). Ter hoogte van de noordelijke zijgevel was deze goot gevuld met baksteenpuin, dakpanfragmenten en scherven ceramiek (SIN21-1) dat er van bovenaf in was gegooid. Onder de ceramiek, dat kon worden gedateerd tussen 1650 en 1750, waren twee met slib versierde grapen met het opschrift A E BOEN 1686. (SIN21-1-1 en SIN21-1-2)(afb. 48). Dergelijk eenvoudig keukengoed met een naam en een jaartal komt met name in de periode 1660-1690 voor en diende als huwelijksgeschenk. Hoewel het niet duidelijk is of met de naam een man of een vrouw werd aangeduid, was het meestal de man die zijn nieuwbakken echtgenote een pot met haar naam en het huwelijksjaar schonk. Uit historisch onderzoek naar dergelijke grapen uit het Noord-Hollandse Graft is gebleken dat zulke huwelijksgeschenken speciaal in zwang waren in geval van hertrouwende weduwen.⁶¹

48 De twee grapen (SIN21-1-1 en SIN21-1-2) met opschrift 'A E BOEN 1686; uit de vulling ter hoogte van de osendrop tussen Singel 97 en 95

⁶¹ Ostkamp 2004, 118-121, en Kleij 2016, 42-45.

3 De Eerste en Tweede Uitleg (1585-1592)

In de 16de eeuw lag rondom de ommuurde stad een uitgestrekt veenweidegebied dat was verkaveld in langgerekte percelen – weren – die onderling waren gescheiden door sloten. De richting van de verkaveling ging terug tot de ontginning vanuit de Amstel. Dit buitengebied werd gebruikt voor landbouw en ambachtelijke activiteiten met kleinschalige bewoning. In de loop van de 16de eeuw ontstond hier een voorstad van dicht op elkaar gebouwde houten huizen en werkplaatsen, ondanks het herhaaldelijk uitgevaardigde verbod op het 'buitentimmeren', zoals het illegaal buiten de stadsmuur bouwen werd genoemd. Binnen de muren was bewoningsareaal schaars geworden; in een korte tijd was de bevolking enorm toegenomen, voor een belangrijk deel door immigratie vanuit Zuidelijke Nederlanden en het Iberisch schiereiland. Niet alleen woonruimte was dringend noodzakelijk, vanwege de tegelijkertijd toegenomen handel en scheepsvaart was ook de haven aan uitbreiding toe.

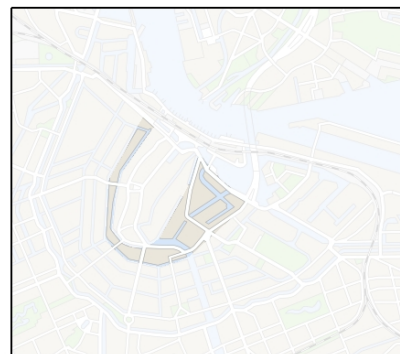
Effectieve stadsuitbreiding kwam hoog op de agenda van het stadsbestuur na de omwenteling van 1587, de Alteratie, waarbij het katholieke stadsbestuur moest plaatsmaken voor een protestants bestuur. Het nieuwe stadsbestuur organiseerde in korte tijd twee grootschalige en systematisch ontworpen stadsuitbreidingen, die bekend staan als de Eerste- en de Tweede Uitleg. De Eerste Uitleg startte in 1585. Aan de oostzijde werd de Lastage binnen de stad getrokken met een wal langs de Oudeschans. Ten westen van het Singel werd een nieuwe stadswal opgeworpen met daarvoor een verdedigingsgracht die globaal het tracé volgde van de latere Herengracht.

De Tweede Uitleg ging van start in 1592, nog voordat de Eerste Uitleg was voltooid. Deze stadsuitbreiding vond plaats aan de oostzijde van de stad. Hier werden drie scheepsbouweilanden – Uilenburg, Marken en Rapenburg – aangelegd, gevolgd door het wooneiland Vlooienburg. Uilenburg en Marken werden aangelegd door grachten te graven in het buitendijkse land en met de vrijgekomen grond de eilanden op te hogen. Rapenburg werd deels op dezelfde wijze tot stand gebracht en deels door aanplempingen in het IJ. Vergelijkbaar met Rapenburg was de aanleg van Vlooienburg, dat voor een deel op de in 1595 aangeplempte Amstelbocht werd aangelegd. Met de verplaatsing van de haveninfrastructuur naar deze eilanden groeide de Lastage vervolgens uit tot een woonbuurt.

Twee van de 15 vindplaatsen die in het kader van een AB zijn gedocumenteerd (KRD en NMK: afb. 49) hebben betrekking op het areaal van deze twee fasen van stadontwikkeling.

**X Gemeente
X Amsterdam
X**

49 Areal van de Eerste en Tweede Uitleg met de twee betreffende AB-vindplaatsen

3.1 Korte Reguliersdwarsstraat (KRD)

3.1.1 Basisgegevens

Toponiem	Korte Reguliersdwarsstraat 4		
Adres	Korte Reguliersdwarsstraat 4		
Kadaster	ASDo6 I 07630 G		
RD-coördinaten	NW	120.265	488.247
	NO	120.281	488.254
	ZW	120.277	488.214
	ZO	120.295	488.219
TOPO-code MenA	KRD		
OM-nummer	53486		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

3.1.2 Inleiding

Op 3 augustus 2012 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd in het plangebied Korte Reguliersdwarsstraat 4 (afb. 50). Aanleiding was de aanleg van een meer dan 5 m diepe kelder, waardoor de bodem ter plekke tot 4,35 m – NAP zou worden vergraven.

Het plangebied werd als onderdeel van de Tweede Uitleg aan het eind van de 16de eeuw toegevoegd aan het stedelijk areaal. Bij de Archeologische Begeleiding zijn twee 3 m hoge profielen aangelegd en gedocumenteerd.

Amsterdam, Korte Reguliersdwarsstraat 4

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: KRD

50 Het plangebied Korte Reguliersdwarsstraat 4 binnen de topografische kaart van Amsterdam

3.1.3 Historische achtergronden

De onderzoeklocatie ligt ter hoogte van het voormalige buitengebied in de Amstelbocht, ten zuiden van de middeleeuwse stad. Over het gebruik van dit buitenterrein vóór ca. 1550 is weinig bekend. Vanaf het midden van de 16de eeuw raakte de oeverstrook gaandeweg bebouwd. Op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit 1560 zijn hier enkele molens en bijgebouwen zichtbaar (afb. 51). Twee kort op elkaar uitgevoerde stadsuitbreidingen, de Eerste Uitleg van 1585 en de Tweede Uitleg van 1592, zorgden ervoor dat het plangebied binnen de stadsmuren kwam te liggen. In het kader van deze stadsvergrotingen werden de Reguliersbreestraat en de Korte Reguliersdwarstraat aangelegd. Aan het einde van de Reguliersbreestraat (ter hoogte van het huidige Rembrandtplein) kwam een stadspoort als opvolger van de Regulierspoort aan het einde van de Kalverstraat waarvan nu de huidige Munttoren nog resteert.

51 Amsterdam in 1560 op de kaart van Jacob van Deventer, het Rembrandtplein en omgeving ligt ter hoogte van de rode stip

3.1.4 Resultaten

De bodemopbouw vertoonde over de hele bouwput een homogeen beeld van zes opeenvolgende bodemlagen die een, min of meer, horizontaal verloop hadden. In de westhoek van de bouwput konden twee bodemprofielen worden gedocumenteerd (afb. 52). Deze profielen (3 m hoog, 2,3 en 3,6 m lang) lagen in elkaars verlengde, met een verspringing van 1,6 m, en vormden samen een

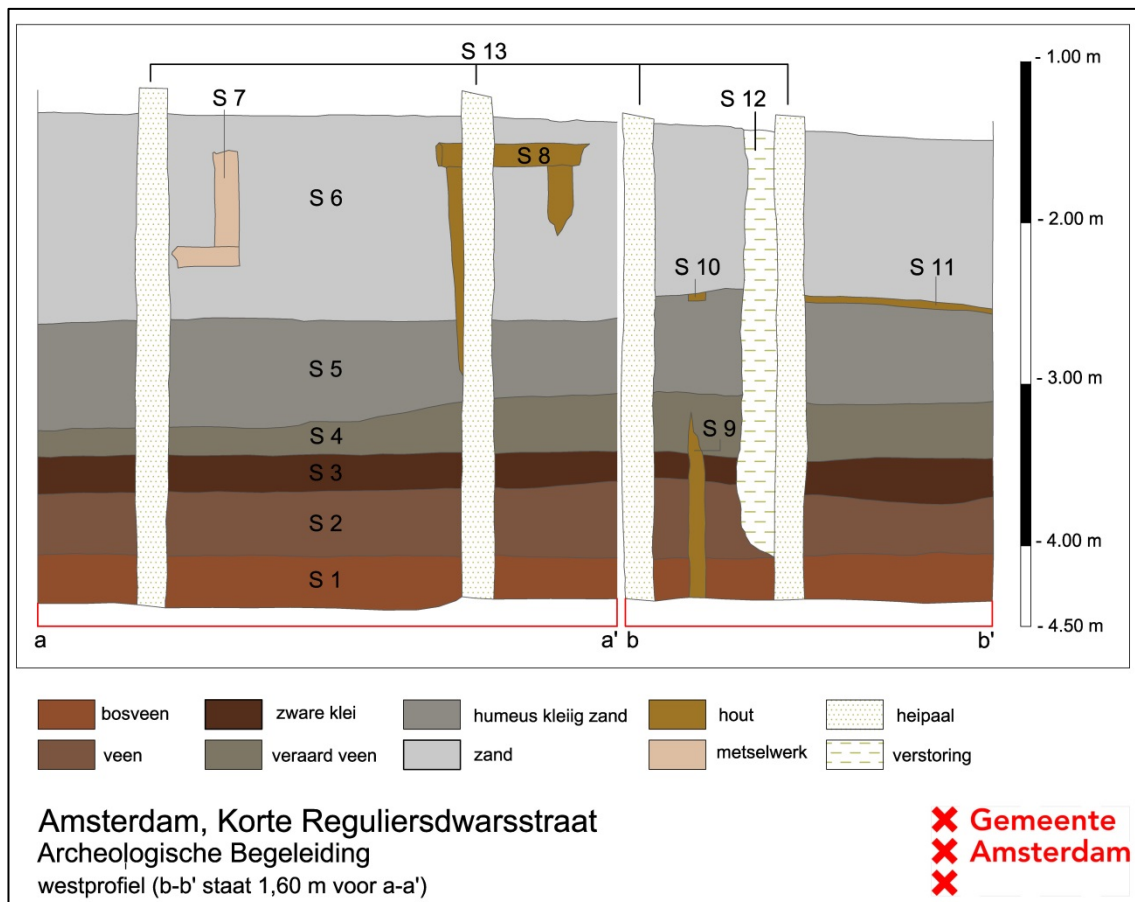

52 De westhoek in de bouwput waar het profiel werd gedocumenteerd

bijna 6 m breed westprofiel dat representatief was voor de lokale bodemopbouw tussen 1,40 m en 4,35 m – NAP (afb. 53).

De natuurlijke ondergrond bestond op het diepste niveau uit oranjebruin bosveen (S 1, tussen 4,35 m en 4,05 m – NAP). De aanwezigheid van veel grove vezels en middelgrote takjes in dit veen vormde het residu van een voormalig broekveenbos langs de Amsteloever. Aan de bovenzijde (tussen ca. 4,05 en 3,60 m – NAP) bestonden de veenafzettingen uit roodbruin en fijn vezelig materiaal met takjes (S2). Een 15-20 cm dikke grijsbruine gelaagde kleilaag (S 3, vanaf 3,60 m – NAP) hierop duidde op overstromingen door de nabij gelegen Amstel. Bij lagere waterstand werd de bovenlaag blootgesteld aan de lucht en trad oxidatie van het sediment op, getuige de donkere toplaag van deze klei op 3,40 m – NAP. Ook daarna waren er nog geregeld overstromingen waarbij zich dunne laagjes sediment afzetten op de begroeide oeverzone. Door een verbeterde afwatering en bedijking van het Amstelland kwamen de oeverzones langs de Amstel permanent droog te liggen. Door indroging, scheurvorming, doorworteling, oxidatie, menging door bodemdieren en bemesting door vee (processen die in de bodemkunde bekend staan als fysische, chemische en biologische rijping) ontstond de humeuze bodem⁶² (S 4, tussen 3,40 en 3,10 m – NAP) van het grasland dat hier tot eind 16de eeuw lag en als een groen vlak zichtbaar is op de plattegrond van Jacob van Deventer (afb. 51).

⁶² Pons en Van Oosten 1974, 33-43.

53 Het westprofiel (KRD)

Alvorens bij de stadsvergroting van 1585 de Reguliersbreestraat en de Korte Reguliersdwarsstraat werden aangelegd is het buitengebied met een ophoging bouwrijp gemaakt. Deze bestond uit donkerbruin, grijs kleilig zand vermengd met bouwpuin en mortel (S 5, tussen 3,40 m en 2,50 m – NAP). Bovenin deze ophoging op 2,50 m – NAP lagen de eerste bouwresten van de locatie in de vorm van een 4 cm dikke grenenhouten plank (S 11) en een balk (kops uiteinde, S 10), die mogelijk verband houden met een dieper gelegen heipaal (S 9, diameter 12 cm) die recht onder de balk S 10 (afb. 53 en 54).

De bovenste laag van het profiel bestond uit een zandpakket (S 6) met bouwsporen van recentere funderingen (S 8) bestaande uit een kesp (1,50 m – NAP) op twee heipalen en fragmenten van een waterkelder (S 7, tussen 1,56 m en 2,30 m – NAP). De waterkelder was opgebouwd uit gele ijsselstenen en had een bodem van drie steenlagen dik. De halfsteens wand was aan de binnenzijde voorzien van een klamplaag van dezelfde steen op z'n plat. Het gebruik van een klamplaag om de kelder waterdicht te maken wijst op een datering in de 18de eeuw.⁶³

⁶³ Gawronski en Veerkamp 2007, 61.

54 Het profiel toont de natuurlijke bodemlagen (1 t/m 4) en een deel van de daarop aangebrachte ophogingspakketten (5 en 6) met bovenin enkele bouwresten (S 10 en S 11)

De diepe ontgraving in het plangebied Korte Reguliersdwarstraat bood de gelegenheid voor het documenteren van de opbouw van de natuurlijke ondergrond en de daarop aangebrachte ophogingen ter hoogte van de laat 16de-eeuwse stadsuitbreiding. Deze bodemsporen maakten de transformatie van het veenweidegebied tot stedelijke ruimte inzichtelijk. Uit het feit dat de huidige bestrating in de Korte Reguliersdwarstraat op 0,78 m + NAP ligt, kan worden afgeleid dat het terrein in de loop van een paar eeuwen bijna 4 m is opgehoogd met verschillende lagen zand, klei, mortel en bouwpuin.

3.2 Nieuwmarkt 9 (NMK)

3.2.1 Basisgegevens

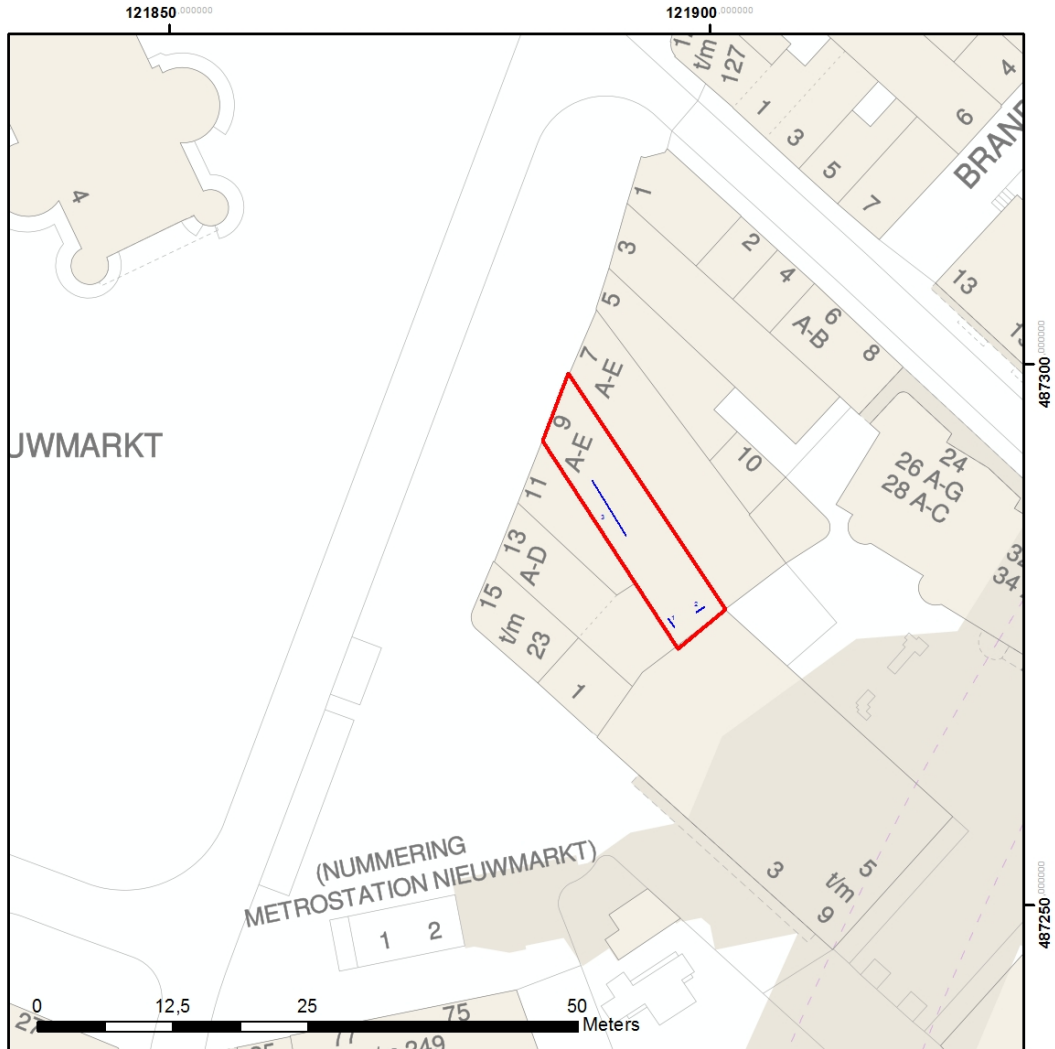
Toponiem	Nieuwmarkt 9		
Adres	Nieuwmarkt 9		
Kadaster	ASDo5 G 05039		
RD-coördinaten	N	X. 121.897	Y. 487.299
	O	X. 121.900	Y. 487.277
	Z	X. 121.869	Y. 487.274
	W	X. 121.884	Y. 487.292
TOPO-code MenA	NMK		
OM-nummer	64450		
Opdrachtgever	Stadgenoot, Amsterdam		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

3.2.2 Inleiding

In januari 2015 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het plangebied Nieuwmarkt 9 (afb. 55). Aanleiding was het verdiepen van het bestaande souterrain met 1,5 m tot 3 m onder straatniveau. Hiermee werd de ondergrond tot ca. 1,35 m – NAP verstoord.

Het plangebied bevindt zich aan de rand van de voormalige Lastage, het 15de- en 16de-eeuwse havenkwartier dat tot het einde van de 16de eeuw buiten de stadsmuur was gelegen. Vanaf de 15de eeuw werd het gebied opgehoogd met venige kleizoden in combinatie met zand en deposities van stedelijk (huishoudelijk) afval.⁶⁴ Bij de Archeologische Begeleiding zijn tijdens de civieltechnische ontgraving twee 1 m brede profielstaten en een 6 m lang bodemprofiel gedocumenteerd (afb. 59).

⁶⁴ Vindplaats NJ (Nieuwe Jonkerstraat), zie Gawronski, Van Overbeke en Jayasena, 2010.

Amsterdam, Nieuwmarkt 9

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: NMK

55 Het plangebied Nieuwmarkt 9 binnen de topografische kaart van Amsterdam

3.2.3 Historische achtergronden

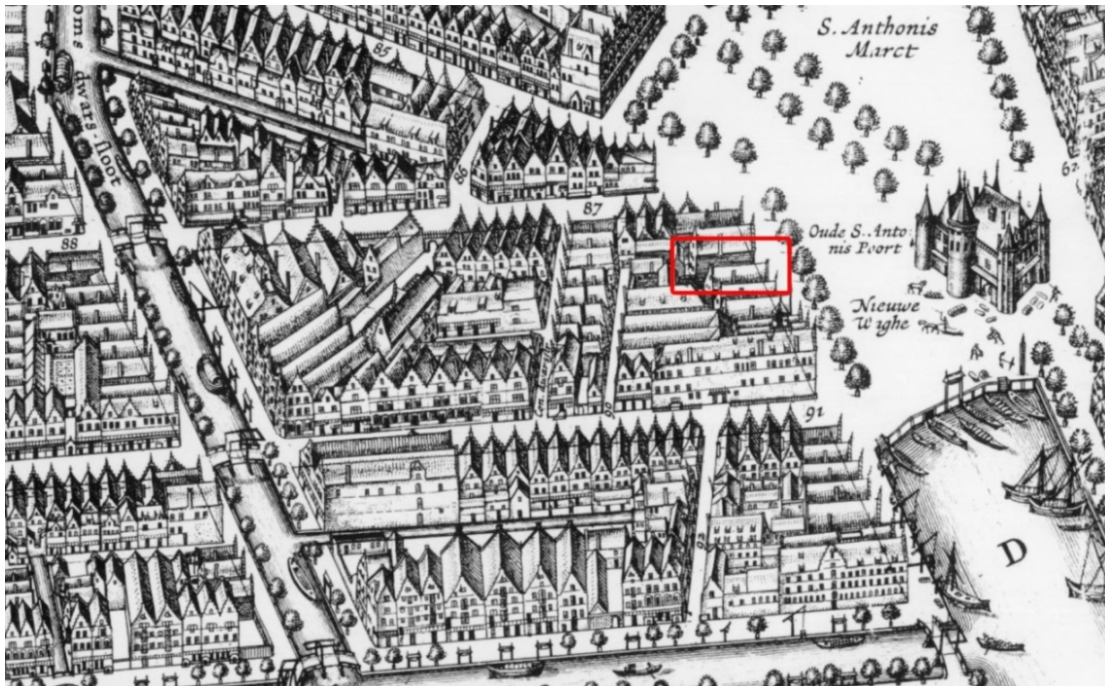
Het plangebied Nieuwmarkt 9 ligt aan de rand van het voormalige havenkwartier de Lastage (afb. 56) dat vanaf de 15de eeuw tot in de 16de eeuw een wisselende inrichting kende van havenfaciliteiten, werkplaatsen en open ruimten. De stadsvergroting van 1592, de Tweede Uitleg, veranderde de Lastage in een woonbuurt zoals zichtbaar op de kaart van Van Berckenrode uit 1625 (afb. 57). De bebouwing van het perceel Nieuwmarkt 9 kwam traag op gang. Volgens de derde versie van de kaart van Van Berckenrode uit 1657 is het perceel dan ook als een van de weinige in de Lastage nog onbebouwd.

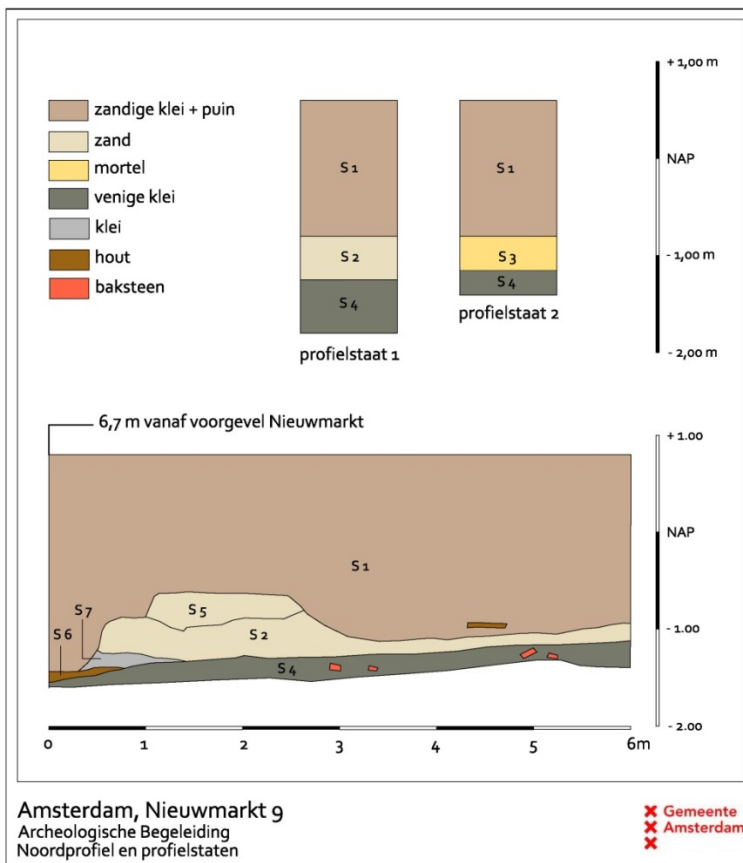
56 Locatie van het plangebied (rood) op de stadsplattegrond van Cornelis Anthonisz uit 1538 (Amsterdam Museum)

3.2.4 Resultaten

De ondergrond ter hoogte van het plangebied bestaat vanaf 1,15 m – NAP tot aan de onderkant van de bouwput op 1,60 m – NAP uit een harde venige klei ophoging (S 4). In de top van de ophoging lagen enkele (fragmenten van) bakstenen (oranjerood, 18 x 9,5 x 4,3 cm) en een fragment (bouw)hout (S 6), dat gedeeltelijk was afgedekt met bruine klei (S 7). In de zuidoosthoek van het achterhuis bevond zich op de ophoging S 4 een 45 cm dik pakket grijs zand (S 2, in profielstaat 1) dat was vermengd met mortel waardoor het een gruzige structuur kreeg. De samenstelling van de bodemopbouw in het achterhuis varieerde, want meer naar het noorden was ophoging S 4 afgedekt met een witgele mortellaag (S 3, profielstaat 2). Mogelijk maken beide sporen S2 en S3 onderdeel uit van dezelfde ophoging(sfase) en bevatten ze lokaal meer of minder kalk. Meer richting voorhuis (noordprofiel) had het zandpakket S 2 een minder compacte structuur omdat hier mortel geheel ontbrak. De dikte van de zandlaag S 2 wisselde ook, want aan het oostelijke uiteinde nam deze eerst in omvang af (15 cm dik) en meer naar het westen juist weer toe tot max. 50 cm. De zandlaag liep door tot 7,2 m uit de voorgevel. Onder het westelijk uiteinde van de zandlaag lag een (deel van een) kleipakket (S 7, afb. 58).

57 De locatie van het plangebied op een detail uit de plattegrond van Van Berckenrode uit 1625, de Lastage is grotendeels bebouwd met woonhuizen. Het plangebied vormt hierop een opvallende uitzondering

58 Profielstaten en noordprofiel

59 In het centrale deel van het pand kon, nadat de bovengrond van grijs zand met puin (S 1) was verwijderd over een beperkte diepte een bodemprofiel worden gedocumenteerd

Lokaal was S 2 afgedekt door een 30- 40 cm dikke laag lichtgrijs schoon zand. Vanaf het niveau van deze zandlagen (0,60 m – NAP) bestond de ondergrond tot aan de voormalige souterrainvloer (0,80 m + NAP) voornamelijk uit kleiig bruingrijs zand, vermengd met puin (S 1). Dit pakket had een losse structuur en bevatte fragmenten hout, baksteen en plavuizen (geglazuurd, 12 x 12 x 2,5 cm).

De losse structuur en de aanwezigheid van een hoge concentratie bouwpuin doet vermoeden dat in een eerdere fase een pand met kelder is gesloopt waarna het bouwpuin als ondergrond werd gebruikt voor het onlangs gesloopte souterrain. De verschillende ophoogpakketten bevatten geen vondsten waarmee een fasering kon worden gedateerd.

4 De Derde en Vierde Uitleg (1613-1663)

Vijf van de 15 vindplaatsen, die onderdeel waren van het AB-programma (PR36, KE6, UT1, NO2 en WTS1: afb. 6o), hadden betrekking op het areaal van de 17de-eeuwse stadsontwikkeling. Deze is in twee fasen verlopen, de Derde en de Vierde Uitleg.

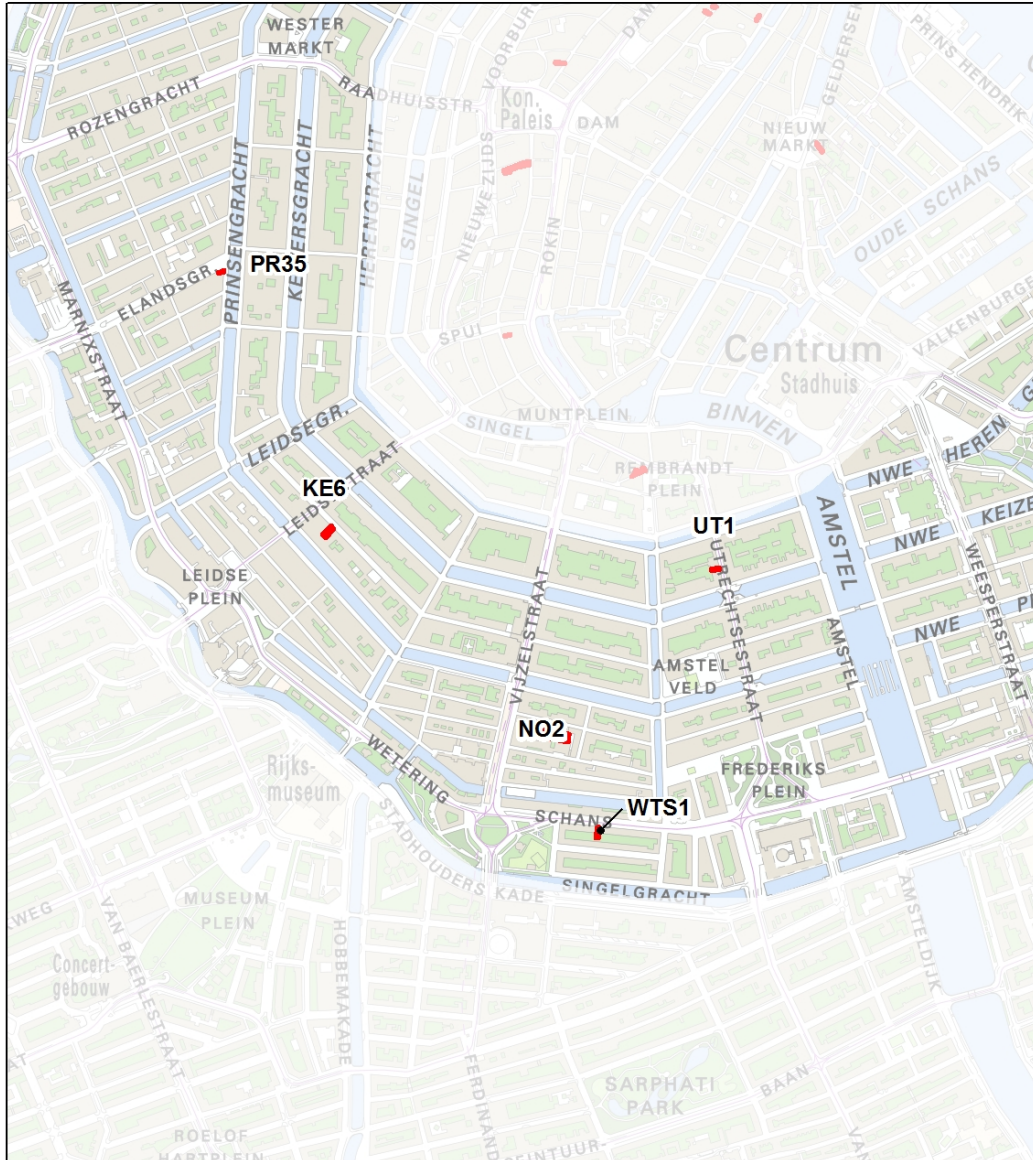
Bij de Derde Uitleg, de stadsvergroting uit 1613, werd de westelijke stadsgrens vanaf de huidige Herengracht verder verlegd tot aan de Singelgracht (afb. 5). Het veenweidegebied van de Stads- en Godshuispolder, dat deels was bebouwd maar vooral een agrarische functie had, werd getransformeerd tot een nieuwe stedelijke zone vanaf het IJ tot aan de Leidsegracht. Hierbinnen werden drie verschillende stedelijke gebieden gerealiseerd.⁶⁵ Als woonwijk voor de (nieuwe) welgestelden werd de grachtengordel aangelegd met drie parallelle grachten: de Heren-, Keizers- en Prinsengracht. Met de grond afkomstig uit de gegraven grachten werden de percelen aan weerszijden van de grachten opgehoogd voor de bouw van statige woonhuizen (grachtenpanden). Het gebied ten westen van de Prinsengracht was bestemd als woonwijk voor ambachtslieden met werkplaatsen, het 'Nieuwe Werck' genoemd. Deze stadswijk staat nu bekend als de Jordaan. Als derde werd een nieuw havengebied aangelegd met de Westelijke Eilanden en de Haarlemmerbuurt. Aan de westkant van de uitbreiding werd langs de Singelgracht vanaf het IJ een aarden wal opgeworpen en elf bolwerken aangelegd. Ter hoogte van de Leidsegracht sloot de nieuwe wal met een scherpe knik aan op de bestaande verdedigingswal van 1585.

In de jaren 50 van de 17de eeuw werd aan de oostzijde van de stad een nieuw havenkwartier ingericht. Het eiland Kattenburg werd aangeplempt in het IJ. Het zuidelijk deel van de eilanden Wittenburg en Oostenburg werd opgehoogd in buitendijks land, het noordelijk deel van de eilanden aangeplempt in het IJ.

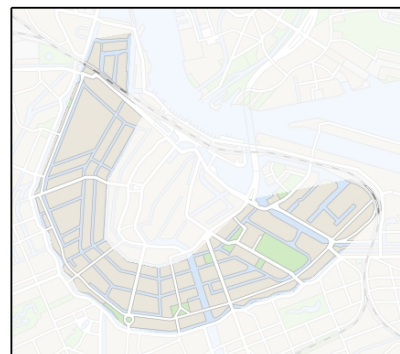
Na de aanleg van de Oostelijke Eilanden volgde in 1663 de stadsuitbreiding van de Vierde Uitleg waarbij de westelijke stadswal en Singelgracht vanaf de huidige Leidsegracht over de Amstel tot aan het IJ werden doorgetrokken (afb. 5d). Hiermee ontstond een halfcirkelvormige muur met 26 bolwerken langs de Singelgracht. Binnen het nieuwe stadsareaal werden ook de in 1613 gerealiseerde Heren-, Keizers- en Prinsengracht doorgetrokken tot over de Amstel. Met deze twee 17de-eeuwse vergrotingen werd de karakteristieke halvemaanvorm van Amsterdam gerealiseerd. Het nieuwe stedelijke gebied was vooral bedoeld om meer woonruimte te creëren. Dit was nodig vanwege de grote bevolkingsgroei waardoor de stad omstreeks 1650 ongeveer 175.000 inwoners telde. In tegenstelling tot de uitbreiding tussen Leidsegracht en Amstel bestond er voor woningbouw in het gebied tussen de Amstel en de Oostelijke Eilanden weinig animo. Dit was te wijten aan de teruglopende economische situatie in de Republiek in de jaren rondom het Rampjaar 1672. In 1682 werd een groot aantal nog lege erven ingericht als een wandel, rij- en tuingebied, dat bekend werd onder de naam de Plantage.

Het verdedigingswerk rond de stad verloor in 1798 zijn officiële militaire status. Ondanks dat de afzonderlijke bolwerken en tussenliggende walstukken in de jaren erna worden verlaagd en uiteindelijk geslecht, heeft de wal nog lange tijd als fysieke stadsgrens gefunctioneerd. Het duurt tot in de tweede helft van de 19de eeuw voordat Amsterdam, door industrialisatie en toenemende bevolkingsgroei, weer extra ruimte nodig heeft voor woningbouw en aan de overkant van de Singelgracht gaat uitbreiden.

⁶⁵ Gawronski 2009, 15-16

✘ Gemeente
✘ Amsterdam
✘

60 Areal van de Derde en Vierde Uitleg met de vijf betreffende AB-vindplaatsen

4.1 Prinsengracht 296 (PR35)

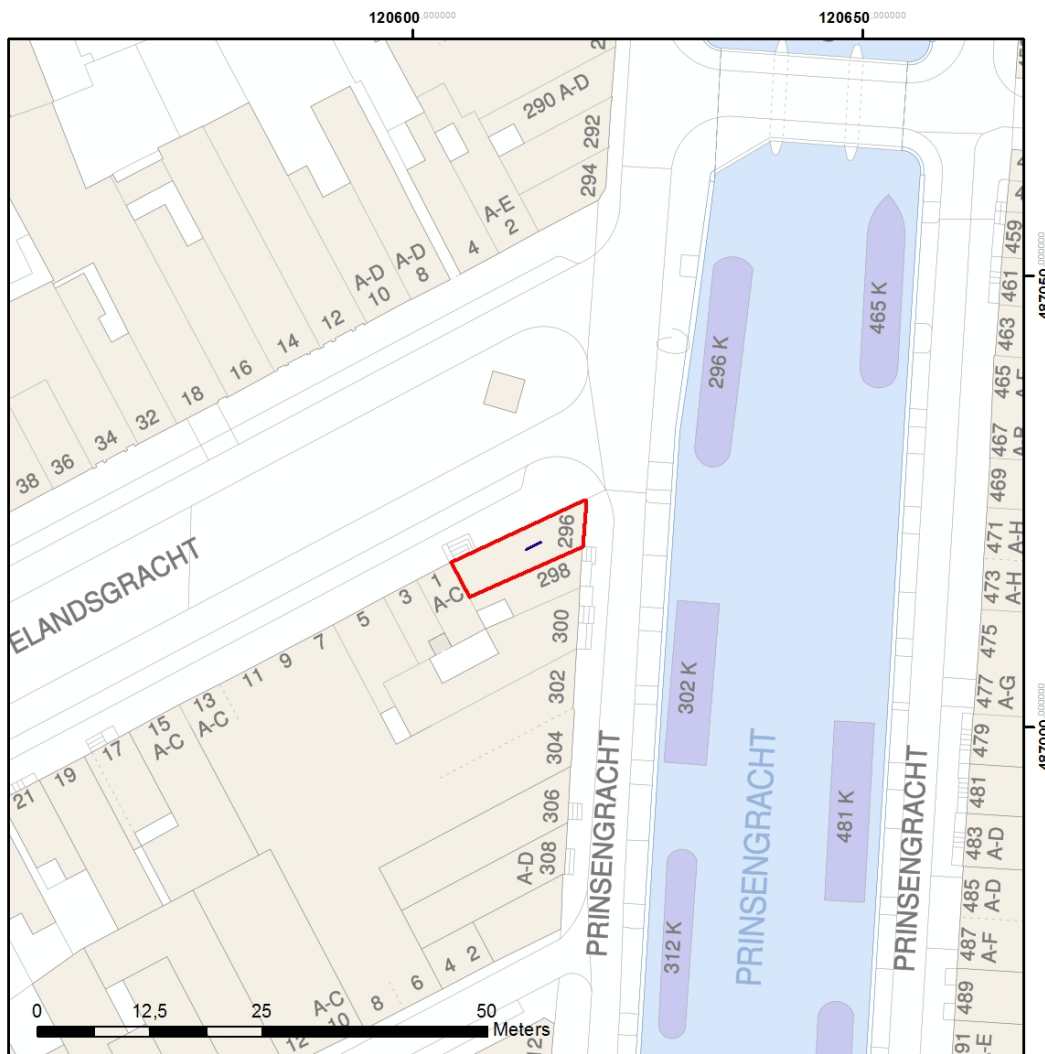
4.1.1 Basisgegevens

Toponiem	Prinsengracht 296		
Adres	Prinsengracht 296		
Kadaster	ASD03 E 2151		
RD-coördinaten	NO	X. 120.619	Y. 487.025
	ZO	X. 120.619	Y. 487.019
	ZW	X. 120.606	Y. 487.014
	NW	X. 120.604	Y. 487.017
TOPO-code MenA	PR35		
OM-nummer	4034791100		
Opdrachtgever	Heineken Nederland		
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum		
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie		

4.1.2 Inleiding

Op 28 juni 2016 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd bij de ontgraving in het pand Prinsengracht 296 (afb. 61), waarbij de bestaande kelder werd verdiept van 1,70 m tot 2,90 m – Mv. (= 1,60 m – NAP).

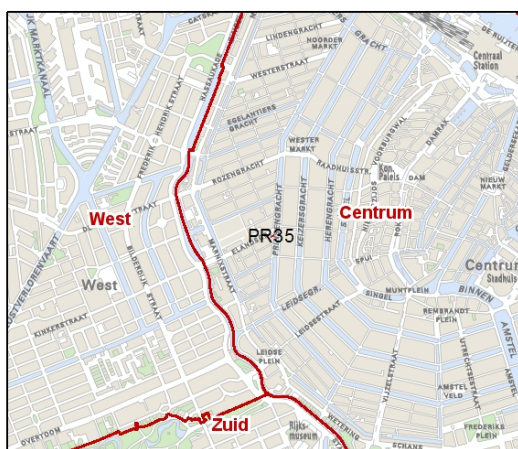
Het plangebied, op de hoek van de Prinsen- en de Elandsgracht, ligt in een stedelijke zone die bij Derde Uitleg in 1613 bij de stad was getrokken. De AB had tot doel om informatie te verzamelen over het prestedelijke gebruik en de aard en technische uitvoering van de ophoging van 1613. Hiertoe is tijdens de civieltechnische ontgraving een profielstaat van de ondergrond gedocumenteerd.

Amsterdam, Prinsengracht 296

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

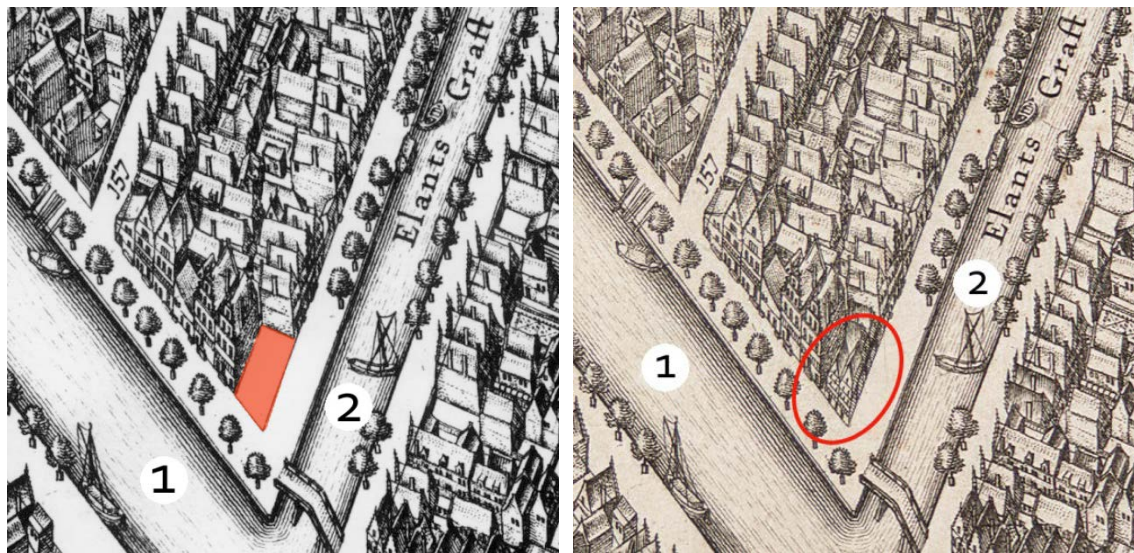
TOPO-code MenA: PR35

61 Het plangebied Prinsengracht 296 binnen de topografische kaart van Amsterdam

4.1.3 Historische achtergronden

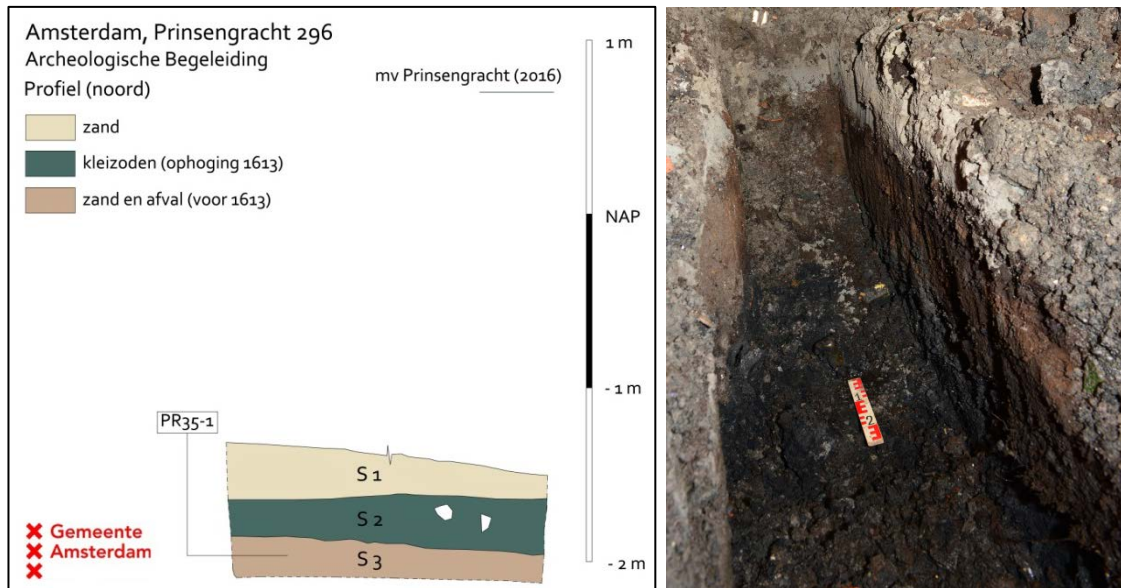
Het plangebied, op de hoek van de Prinsengracht en de Elandsgracht, ligt in de Jordaan, een wijk die tot stand is gekomen als woon- en werkkwartier bij de stadsvergroting van 1613. Kenmerkend in deze buurt zijn de schuin op de Prinsengracht georiënteerde straten en grachten. Dit verkavelingspatroon gaat terug tot het prestedelijke veenweidelandschap met langgerekte percelen die onderling werden gescheiden door sloten. In de tweede helft van de 16de eeuw ontstond hier een voorstad van woningen en werkplaatsen. Bij de Derde Uitleg werd dit landschap ter plaatse van de nieuw aangelegde grachtengordel geheel uitgewist, maar bleven de ruimtelijke inrichting en percelering binnen de zone tussen de Prinsengracht en de stadswal in grote lijnen gehandhaafd. Wel werden percelen opgehoogd, sloten gedempt om plaats te maken voor straten en een aantal sloten vergaven tot grachten. Eén van deze grachten was de Elandsgracht, die in 1891 werd gedempt. De bebouwing van perceel Prinsengracht 296 gaat zeker terug tot het midden van de 17de eeuw, zoals blijkt uit het stadsplan van Van Berckenrode uit 1647 (afb. 62).

62 In 1625 zijn het plangebied en het naast gelegen perceel (rood) als een van de weinige percelen langs de Prinsengracht nog onbebouwd. In 1647 staan op de percelen (rode ovaal) twee kleine huizen. Details uit de kaart van Balthasar Florisz. Van Berckenrode uit 1625 en 1647, 1 = Prinsengracht, 2 = Elandsgracht

4.1.4 Resultaten

In het pand is een profielsleuf aangelegd van 1,6 x 0,4 m en 0,7 m diep. De bodemopbouw bestond uit drie ophogingslagen (afb. 63). De onderste ophoging (S 3) bevond zich tussen 2,10 m en 1,85 m – NAP en was samengesteld uit rul donkerbruin humeus zand, vermengd met dierlijk botmateriaal en scherven (PR35-1). De keramiekvondsten bestaan uit fragmenten van een pispot en een bakpan van roodbakend aardwerk, de hals van een steengoed baardmankruik en een op de rand na complete kan van Weser aardewerk uit de periode 1575-1625 (afb. 64). Gezien de datering van deze vondsten en de diepteligging ten opzichte van andere vindplaatsen in de Jordaan kan worden geconcludeerd dat we hier te maken hebben met de bovenste zone van het veenweidegebied dat

63 Profielstaat PR35 en de profielsleuf, gezien richting westen

tot 1613 buiten de stadsmuur lag.⁶⁶ Ook een losse vondst van een grotendeels complete steengoed boerendanskruij uit Raeren (PR35-2, s2-kan-49) van dit perceel kan met deze fase in verband worden gebracht. De vondstrijke ophoging (S 3) werd afgedekt door een ophoging van grijsbruine kleizoden (S 2), dat weer dateerde uit de aanlegfase van de Jordaan in 1613. Deze ophoging reikte tot 1,65 m – NAP. In hoeverre de bovenzijde hiervan ook het oppervlak was van de ophoging of dat deze in een later stadium is afgegraven was niet vast te stellen, wel dat het geheel werd afgedekt door een – vondstloze, en hierdoor niet te dateren – laag geel zand (S 1).

64 Vondsten uit S 3 (PR35-1) en een hiermee geassocieerde losse vondst van een boerendanskruij (PR35-2, rechts)

⁶⁶ Zo is in Konijnenstraat 3-21 het oppervlak van het prestedelijke landschap vastgesteld op 1,98 m – NAP (KON, 2003; Gawronski, Jayasena en Veerkamp 2007). Meer naar het noorden ter plaatse van Herengracht 74-78 lag het oppervlak uit de periode 1565-1585 op 1,10 m – NAP (HE10, 2010; Gawronski & Jayasena 2013).

4.2 Utrechtsestraat 34 (UT1)

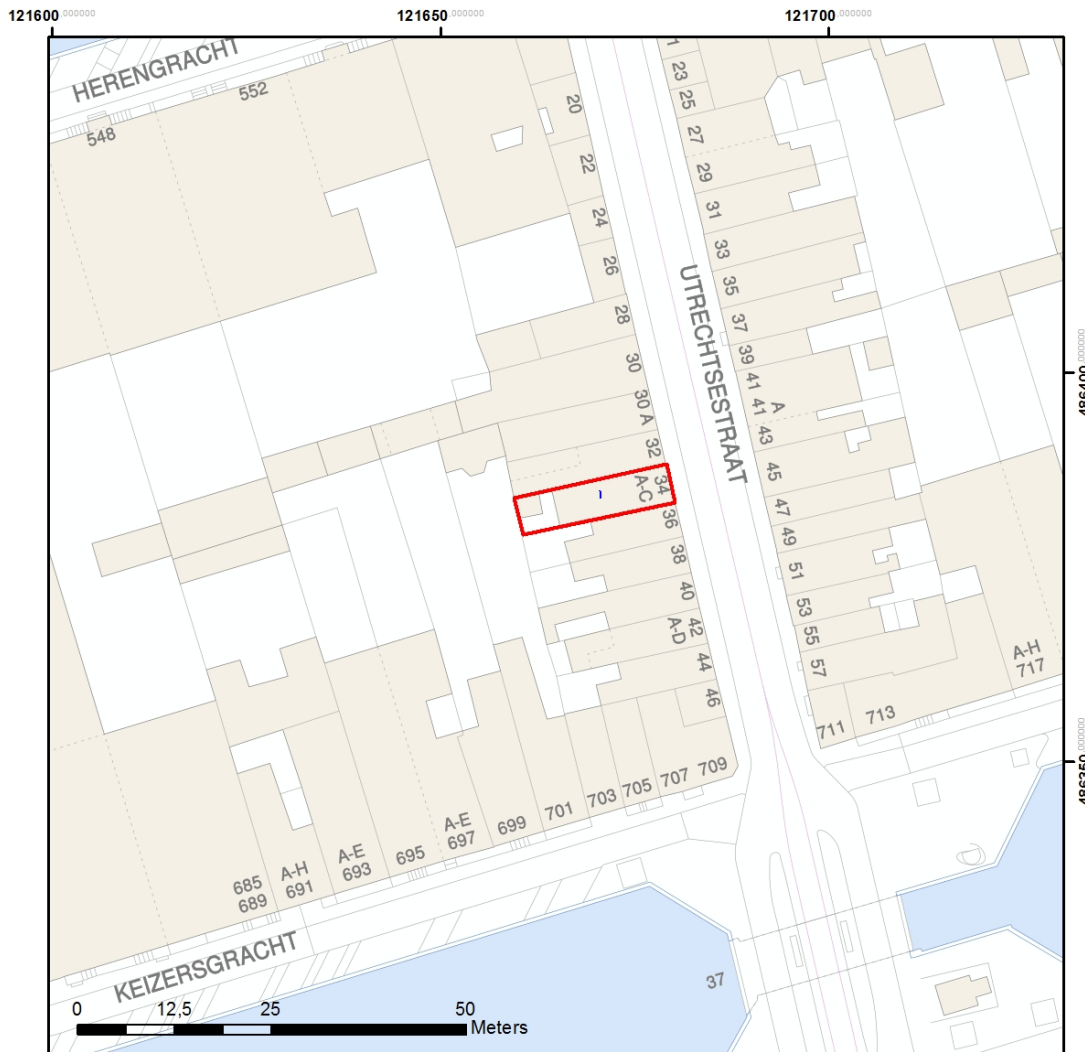
4.2.1 Basisgegevens

Toponiem	Utrechtsestraat
Adres	Utrechtsestraat 34
Kadaster	ASDo4 F 00950 G
RD-coördinaten	NW X. 121.664 Y. 486.384 NO X. 121.679 Y. 486.387 ZW X. 121.665 Y. 486.380 ZO X. 121.680 Y. 486.383
TOPO-code MenA	UT1
OM-nummer	4034807100
Opdrachtgever	FFG Properties BV
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

4.2.2 Inleiding

Op 26 juni 2013 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het plangebied Utrechtsestraat 34 (afb. 65). Aanleiding was de uitbreiding en beperkte verdieping van een bestaande kelder tot 3 m onder straatniveau en de daarmee gepaard gaande bodemverstoring tot 1,50 m – NAP.

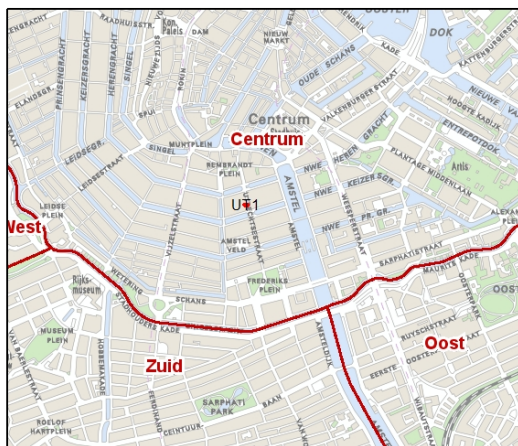
Het plangebied heeft een gevarieerde gebruiksgeschiedenis. Vanaf 1395 tot aan het eind van de 16de eeuw was hier het Regulierenklooster gevestigd en was het landelijk gebied, met onder meer een boomgaard. Vanaf 1660 kwam het plangebied aan een straat te liggen die werd aangelegd als onderdeel van het stratenplan van de grachtengordel en verzezen hier woonhuizen. Tijdens de civieltechnische ontgraving is een profielstaat van de ondergrond gedocumenteerd.

Amsterdam, Utrechtsestraat 34

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: UT1

65 Het plangebied Utrechtsestraat 34 binnen de topografische kaart van Amsterdam

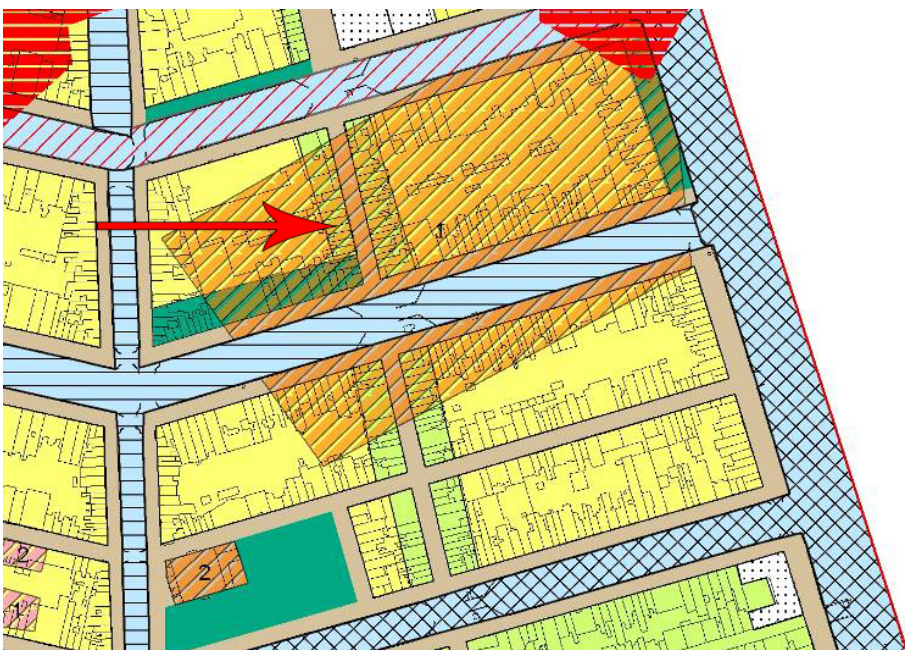
4.2.3 Historische achtergronden

In de 16de eeuw lag in het gebied rond de Utrechtsestraat 34 het klooster Sint-Jan de Evangelist ter Nieuwe Amstel (afb. 66 en 67). Dit klooster, in de volksmond bekend als het Regulierenklooster naar de orde van reguliere kanunniken, werd in 1394 op initiatief van Gijsbert Dou gesticht. In 1395 was het complex gereed. In 1454 werd het complex uitgebreid en in 1532 brandde het af, waarna de kloosterlingen werden ondergebracht in het klooster van Heiloo. Het terrein heeft in de decennia erna gefunctioneerd als buitenhof en boomgaard. In 1572 werden de resten van het klooster gesloopt en na de Alteratie van 1578 werd het voormalige kloosterterrein weer bebouwd.

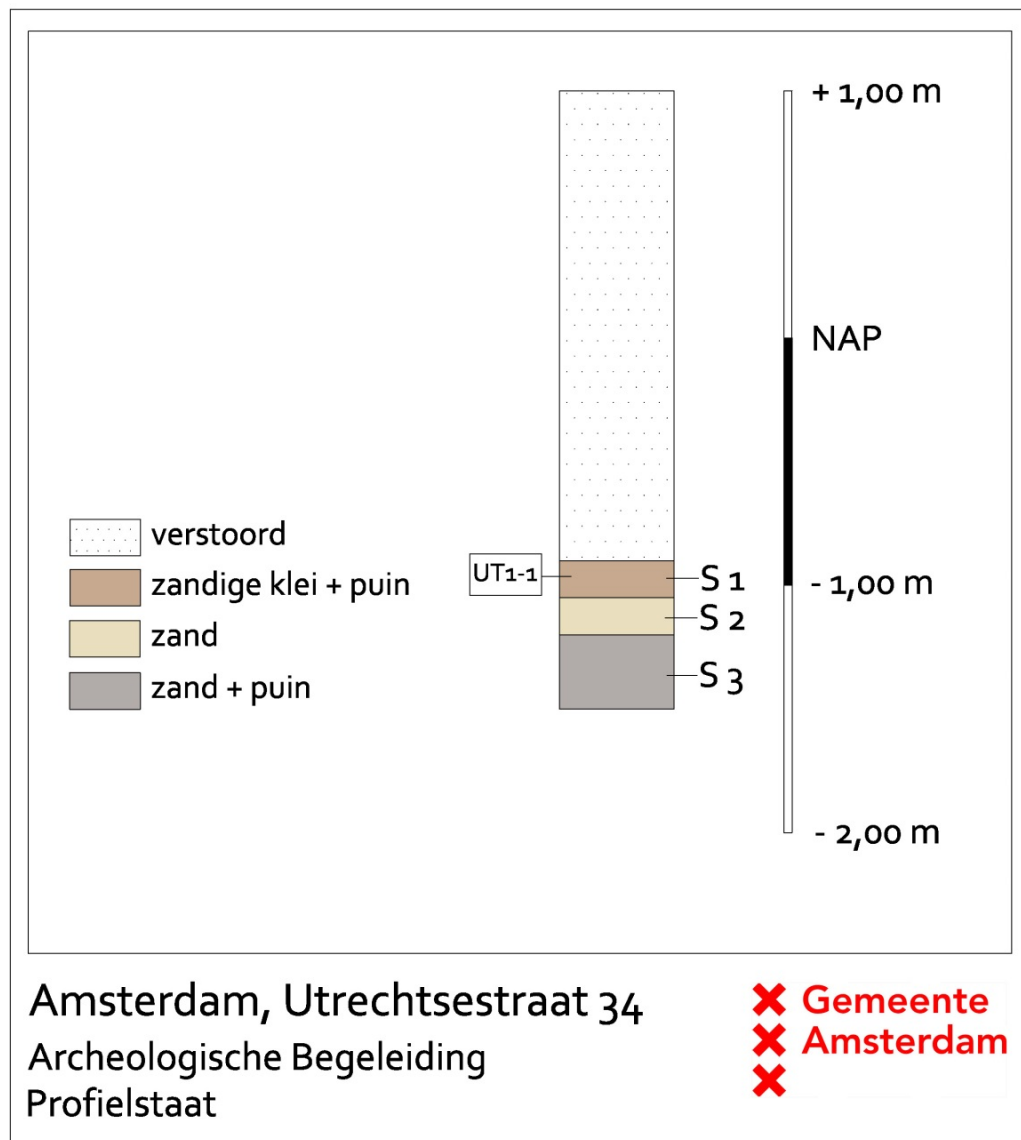
Met de stadsuitbreiding van 1663 werd het terrein opgenomen in de stedelijke bebouwing. De Utrechtsestraat was een van de radiaalstraten van deze nieuwe stadsuitbreiding. De bebouwing kwam hier tot stand vanaf de tweede helft van de 17de eeuw.

66 Detail van de stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit 1560. Langs de zuidelijke Amsteloever is bebouwing en een aantal molens te zien. Iets zuidelijker ligt het voormalige Regulierenklooster

67 Het plangebied op de archeologische verwachtingskaart uit het bestemmingsplangebied Zuidelijke Binnenstad Gearceerd is het terrein van het Regulierenklooster Met een pijl is Utrechtsestraat 34 gemarkeerd

68 Profielstaat UT1

4.2.4 Resultaten

In het pand is een profielstaat gedocumenteerd met nog intacte grondlagen tussen 1,50 m en 0,9 m – NAP (afb. 68). De zone hierboven, tot het maaiveld op 1 m + NAP, was geheel verstoord. Tussen 1,50 m en 1,20 m – NAP bevond zich een pakket bruingrijs zand met puin (S 3).⁶⁷ Deze laag werd afgedekt door een band van lichtgrijs zand tussen 1,05 m en 1,20 m – NAP (S 2) met daarop een minimaal 15 cm dikke ophogingslaag van donkergrijs iets kleiig zand met baksteenpuin (rode baksteen van 22,5 x 10,5 x 4,5 cm / 22,5 x 10,5 x 4,5 cm) en 16de-eeuws aardewerk (r-bor-6, UT1-1). De ophogingslagen in het profiel dateren uit de periode waarin hier het Regulierenklooster in gebruik was. Van de bebouwing van het klooster zijn geen resten gelokaliseerd.

⁶⁷ Het puin bestond onder meer uit rode baksteen met een kop van 10,4 x 4 cm.

4.3 Weteringschans 84A (WTS1)

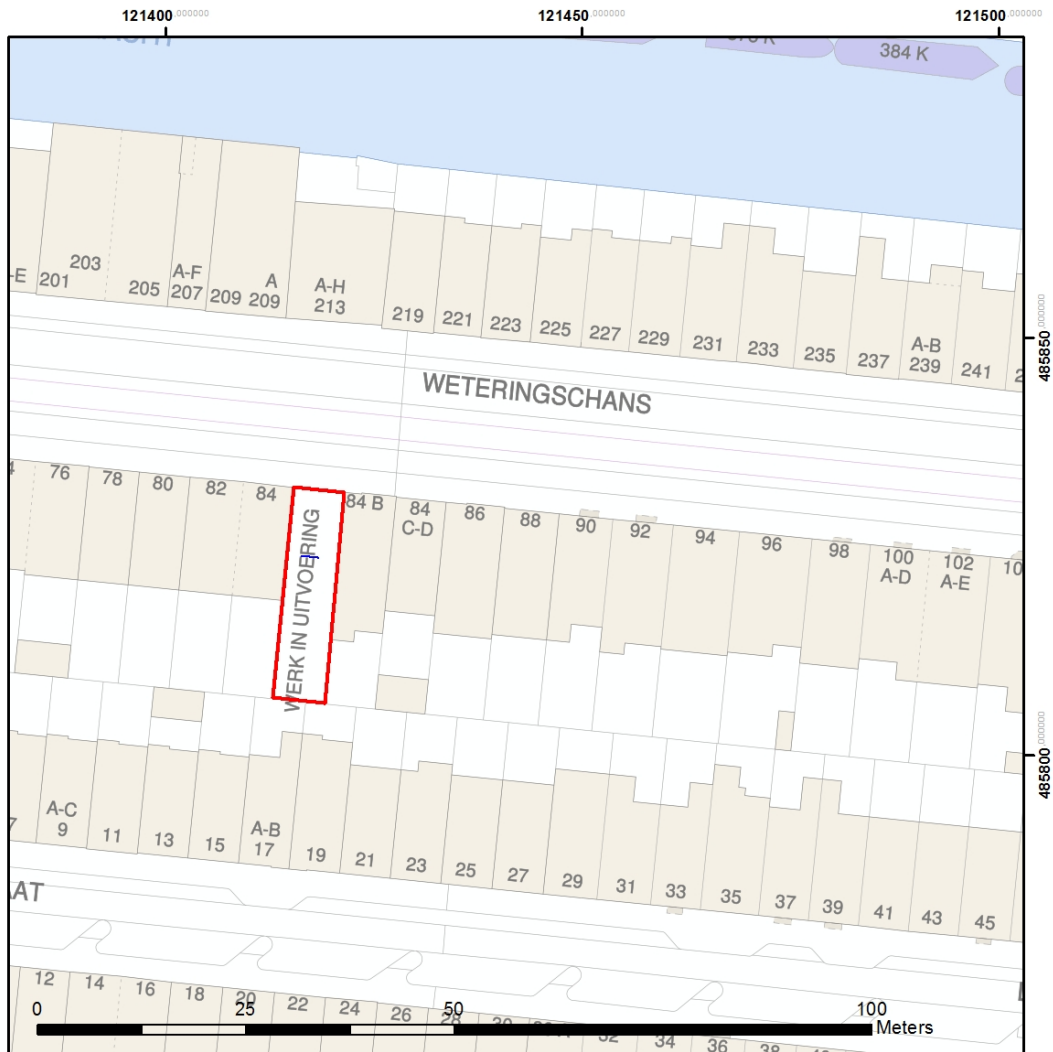
4.3.1 Basisgegevens

Toponiem	Weteringschans
Adres	Weteringschans 84A
Kadaster	ASDo6 I 07102 G
RD-coördinaten	NO X. 121.415 Y. 485.832 NW X. 121.421 Y. 485.831 ZO X. 121.413 Y. 485.816 ZW X. 121.419 Y. 485.813
TOPO-code MenA	WTS1
OM-nummer	4034815100
Opdrachtgever	Laeres Groep
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

4.3.2 Inleiding

Op 20 februari 2014 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het plangebied Weteringschans 84A (afb. 6g). Aanleiding was de aanleg van een kelder met een ontgraving tot 2,00 m – NAP.

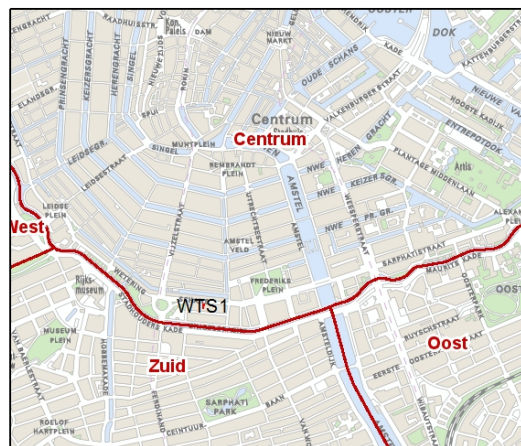
Het plangebied was onderdeel van de zone waar vanaf de tweede helft van de 17de eeuw tot in de 19de eeuw het tracé van de stadswal doorheen liep, in het bijzonder dat van het bolwerk Reguliers. De begeleiding zou mogelijk informatie op leveren over de technische constructie en periodisering van het bolwerk en de bebouwing ervan, waaronder molen De Hoop. Bij de Archeologische Begeleiding zijn een profielstaat en een 19de-eeuwse fundering gedocumenteerd.

Amsterdam, Weteringschans 84a

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

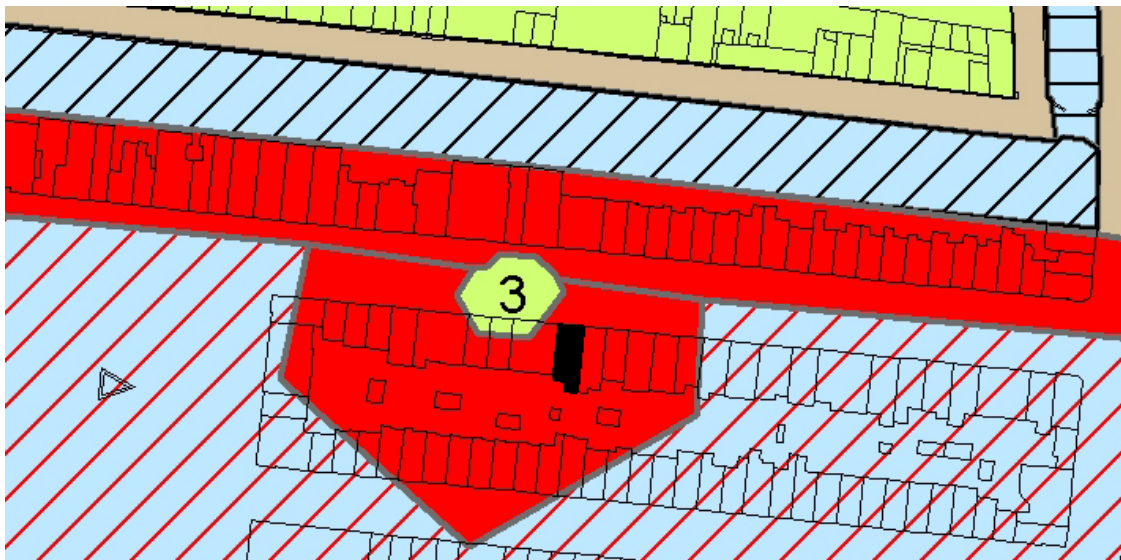
TOPO-code MenA: WTS1

69 Het plangebied Weteringschans 84a binnen de topografische kaart van Amsterdam

4.3.3 Historische achtergronden

Ter hoogte van Weteringschans 84 lag het bolwerk Reguliers van de stadsmuur van 1663 met daarop molen De Hoop (afb. 70). Bij een storm in 1794 werd het bolwerk zwaar beschadigd, waarbij een deel van het metselwerk in de gracht belandde. De bouwvallige schildmuur werd in 1796 vlak boven het waterpeil in de stadsgracht gesloopt, waarna het achterliggende wallichaam werd vergraven tot een talud van 45°.⁶⁸ De molen werd in 1868 afgebroken. Inmiddels was de wal al grotendeels geslecht en de gracht rechtgetrokken. Op het terrein verrees in 1846 het complex van De Hollandsche Gaz Compagnie (afb. 71). Na sluiting in 1883 werd het terrein tussen de Weteringschans en de Singelgracht heringericht en in 1890 verrees hier het huidige bouwblok van de Nicolaas Witsenkade en de Den Texstraat.

70 Het bolwerk Reguliers met molen De Hoop (3), geprojecteerd op de huidige topografie. In zwart is Weteringschans 84A aangegeven. Detail uit de archeologische verwachtingskaart in het bestemmingsplan Zuidelijke Binnenstad

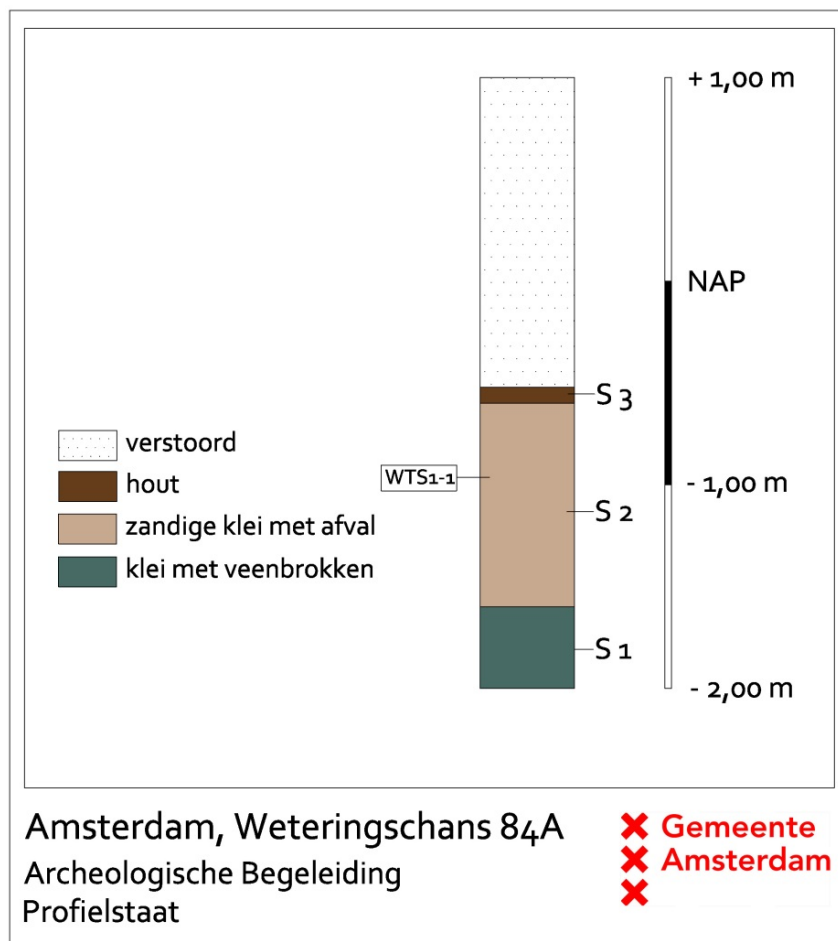

71 Het bolwerk Reguliers op het kadastrale minuutplan van 1820 en de situatie na slechting van het verdedigingswerk en de bouw van de Hollandse Gazfabriek in 1847 op de kaart van J.C. Loman jr. uit 1876

⁶⁸ Prins 1993, 95.

4.3.4 Resultaten

De bodemopbouw tussen 0,60 m en 2 m – NAP bestond uit de ophoging van het terrein in de jaren 1660, toen hier de stadswal van de Vierde Uitleg tot stand kwam (afb. 72). De onderste ophoging tussen 2 m en 1,60 m – NAP was samengesteld uit grijze klei met enkele veenbrokken. Hierop lag tot 0,60 m – NAP een pakket rulle zandige klei met fragmenten aardewerk en rookpijpen uit de tweede helft van de 17de eeuw (WTS1-1). De ophoging werd doorsneden en afgedekt door een houten raamwerk, bestaande uit onderheide dwarsbalken met daarop, op 0,85 m afstand van elkaar, de langs- en schuifhouten van twee parallelle muren. De houten fundering onder iedere muur had een breedte van 0,57 m en bestond uit twee 23 cm brede en 8 cm dikke langshouten met daartussen 10 cm breed en 20 cm hoog schuifhout. Het muurwerk was opgetrokken in rode baksteen van 23 x 12 x 5 cm. De insteek van de muur ging door de 17de-eeuwse ophogingen. Aangezien het rooster aan de oostzijde geschampt was door het langshout van een binnenmuur van het pand Weteringschans 84A uit de late 19de eeuw dateerde de zwaar gefundeerde muren van voor de huidige bebouwing. Ze zijn daarom in verband te brengen met het complex van De Hollandsche Gaz Compagnie dat hier van 1846 tot 1883 in gebruik was voor de productie van gas met name bestemd voor verlichting.

4.4 Kerkstraat 58-60 (KE6)

4.4.1 Basisgegevens

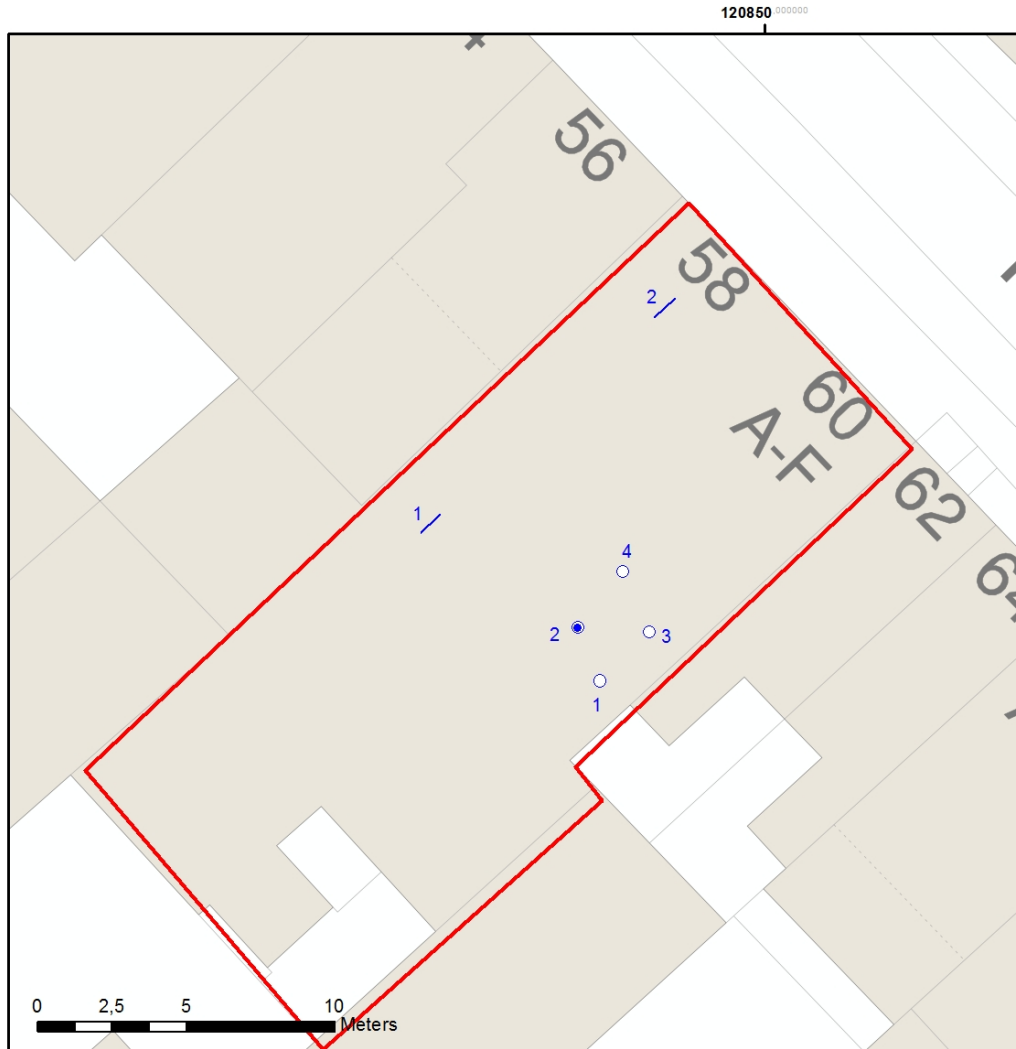
Toponiem	Kerkstraat
Adres	Kerkstraat 58-60
Kadaster	ASDo4 F 00950 G 0000
RD-coördinaten	NW X. 120.847 Y. 486.477 NO X. 120.855 Y. 486.469 ZO X. 120.838 Y. 486.453 ZW X. 120.826 Y. 486.485
TOPO-code MenA	KE6
OM-nummer	2682042100
Opdrachtgever	Daalmijer Bouwbedrijf B.V., Hoorn
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

4.4.2 Inleiding

Op 4 maart en 7 april 2015 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het plangebied Kerkstraat 58-60 (afb. 73). Aanleiding was de aanleg van een parkeerkelder tot 3,7 m onder straatniveau in het voorste gedeelte van de beide panden. Vanwege dit bouwproject zou de bodem tot 2 m – NAP worden verstoord.

De locatie maakt onderdeel uit van een straat die werd aangelegd bij het doortrekken van de Keizers- en Prinsengracht over de Amstel richting de Oostelijke eilanden als onderdeel van de stadsuitbreiding van 1663. Alvorens dit nieuwe stedelijke gebied kon worden bebouwd werd het oorspronkelijke veenweide maaiveld opgehoogd tot stadspeil.

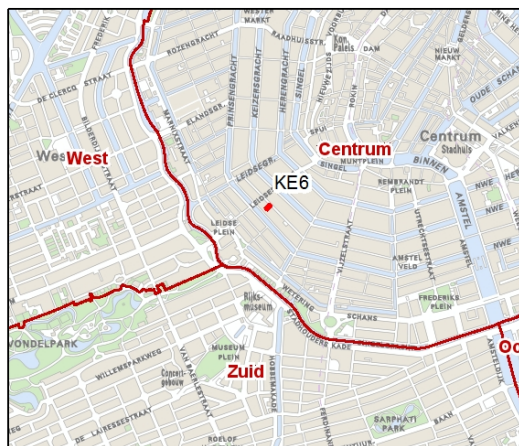
Tijdens de civieltechnische ontgraving bleek dat bij een omvangrijke verbouwing van nr. 60 in 1977 de ondergrond op dit perceel tot net boven de geplande ontgravingsdiepte was verstoord (afb. 74). Tijdens de werkzaamheden kon de bodemopbouw op perceel 58 aan de hand van twee 1 m brede profielstaten, op 2,5 m en 13,2 m uit de voorgevel, vanaf 0,40 m + tot 2,00 m – NAP worden gedocumenteerd. Met vier gutsboringen (bijlage 1) middenin perceel 60 vanaf het vlak van de maximale ontgraving op 2,00 m – NAP is het bodemprofiel aangevuld tot maximaal 4,40 m – NAP.

Amsterdam, Kerkstraat 58-60

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

TOPO-code MenA: KE6

73 Het plangebied Kerkstraat 58-60 binnen de topografische kaart van Amsterdam

4.4.3 Historische achtergronden

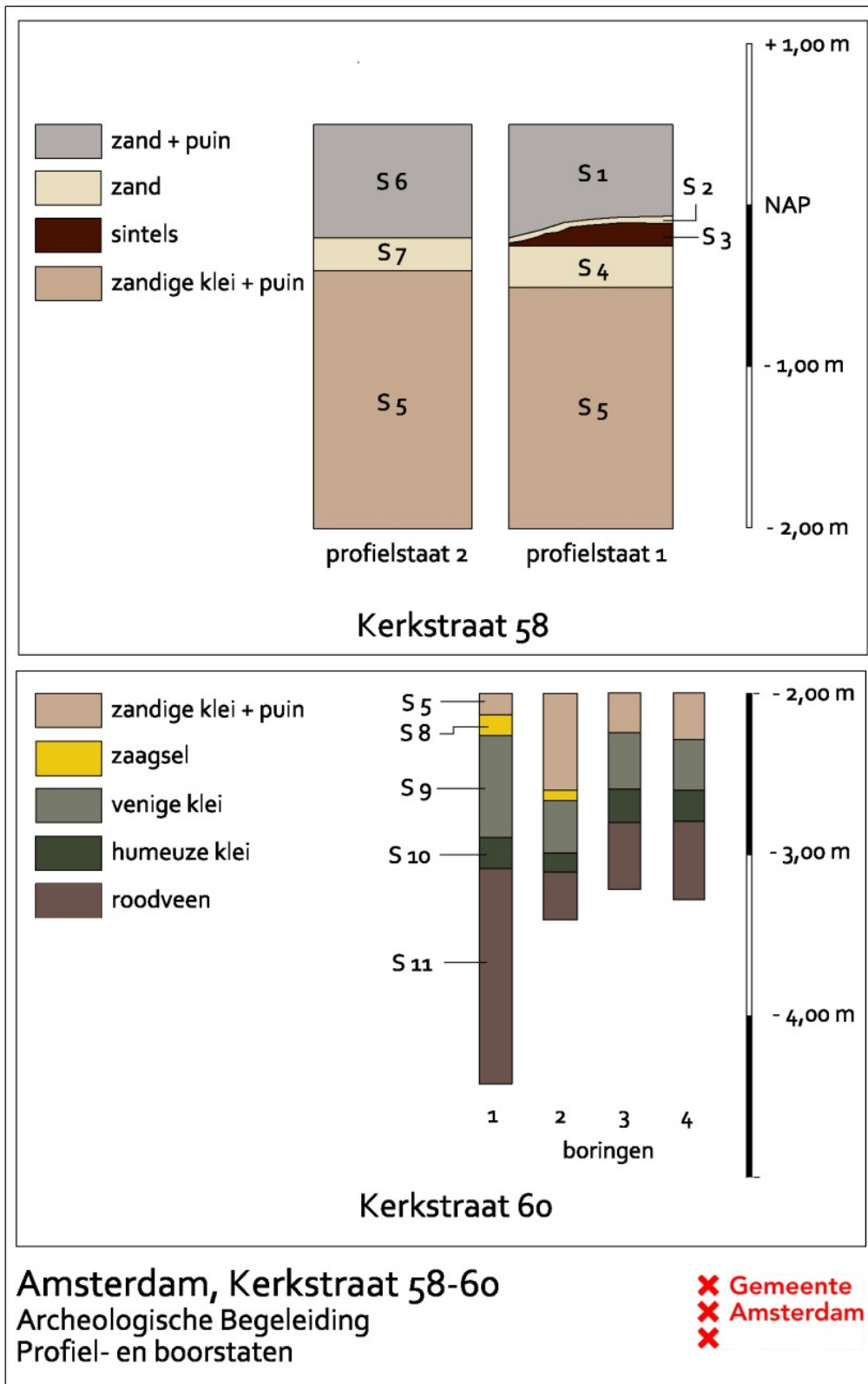
Voor de stadsuitbreiding van 1663 maakte het gebied Kerkstraat 58-60 deel uit van het uitgestrekte veenweidelandschap rondom de stad. De Kerkstraat, gelegen tussen de Keizersgracht en de Prinsengracht, was aangelegd als verbinding tussen vier gereformeerde kerken die in het uitbreidingsplan waren opgenomen en waarvan alleen de Amstelkerk werd gerealiseerd. In de tweede helft van de 17de eeuw raakte de noordzijde van de straat bebouwd met de stallen en koetshuizen van de huizen aan de Keizersgracht en aan de zuidzijde, ter hoogte van het plangebied, met woonhuizen.

Het huidige pand Kerkstraat 58 dateert uit 1906 en werd gebouwd voor de boekbinderij van Elias Bommel. Deze boekbinder vestigde zich in 1897 in de Kerkstraat 53 en verhuisde in 1907 naar de nieuwbouw aan de overkant van de straat waar hij een elektrische binderij inrichtte. Enige tijd later werd het buurpand nr. 60 bij de binderij getrokken. Dit pand kreeg in 1933 een nieuwe gevel die beter aansloot bij het uiterlijk van nr. 58. De binderij is tot 1974 in bedrijf geweest. In 1977 werd Kerkstraat 60, met behoud van de gevel, ingrijpend verbouwd.⁶⁹

74 Perceel Kerkstraat 60 gezien richting de straat tijdens de eerste fase van de civieltechnische ontgraving. Ter hoogte van dit in 1977 verbouwde perceel was de ondergrond grotendeels verstoord

⁶⁹ Amsterdams Monumenten Informatie Systeem AMIS (MenA).

4.4.4 Resultaten

Het oorspronkelijke 17de-eeuwse maaiveld wordt gevormd door een 20 cm dikke laag donkerbruin zwarte humeuze aarde (S 10, tussen 2,60 en 2,80 m – NAP) dat de toplaag vormt van het natuurlijk roodveen (S 11, vanaf 2,80 m – NAP)(afb. 75). Als voorbereiding op de stadsuitbreiding van 1663 werd het terrein vanaf dit maaiveld in eerste instantie opgehoogd met venige kleizoden (S 9, tot 2,15 m – NAP), waarop lokaal sporen van een 5-10 cm dik zaagsel pakket (S 8) aanwezig waren, als residu van lokale houtbewerking (afb. 76, rechts). Deze zodenophoging met zaagselresten was afgedekt met een dik pakket donkergrijs/ bruine zandige klei (S 5 tot 0,40 m – NAP). Ter hoogte van Kerkstraat 58 waren op deze ophoging verschillende materialen opgebracht zoals sintels (S 3), schoon zand (S 2) en zand met schelpen (S 7) of zand met puin (S 4 en 6) als ondergrond voor verschillende opeenvolgende keldervloeren (afb. 76, links).

76 Links; profielstaat 1 t.h.v. Kerkstraat 58 met de verschillende dunne ophooglaagjes die op de omvangrijke ophoging S 5 waren opgebracht. Rechts; één van de vier boringen t.h.v. Kerkstraat 60 waarin het licht gekleurde zaagsellaagje (S 8) sterk afsteekt tussen de donker gekleurde ophogingen S 9 en S 5

4.5 Noorderstraat 2-42 (NO2)

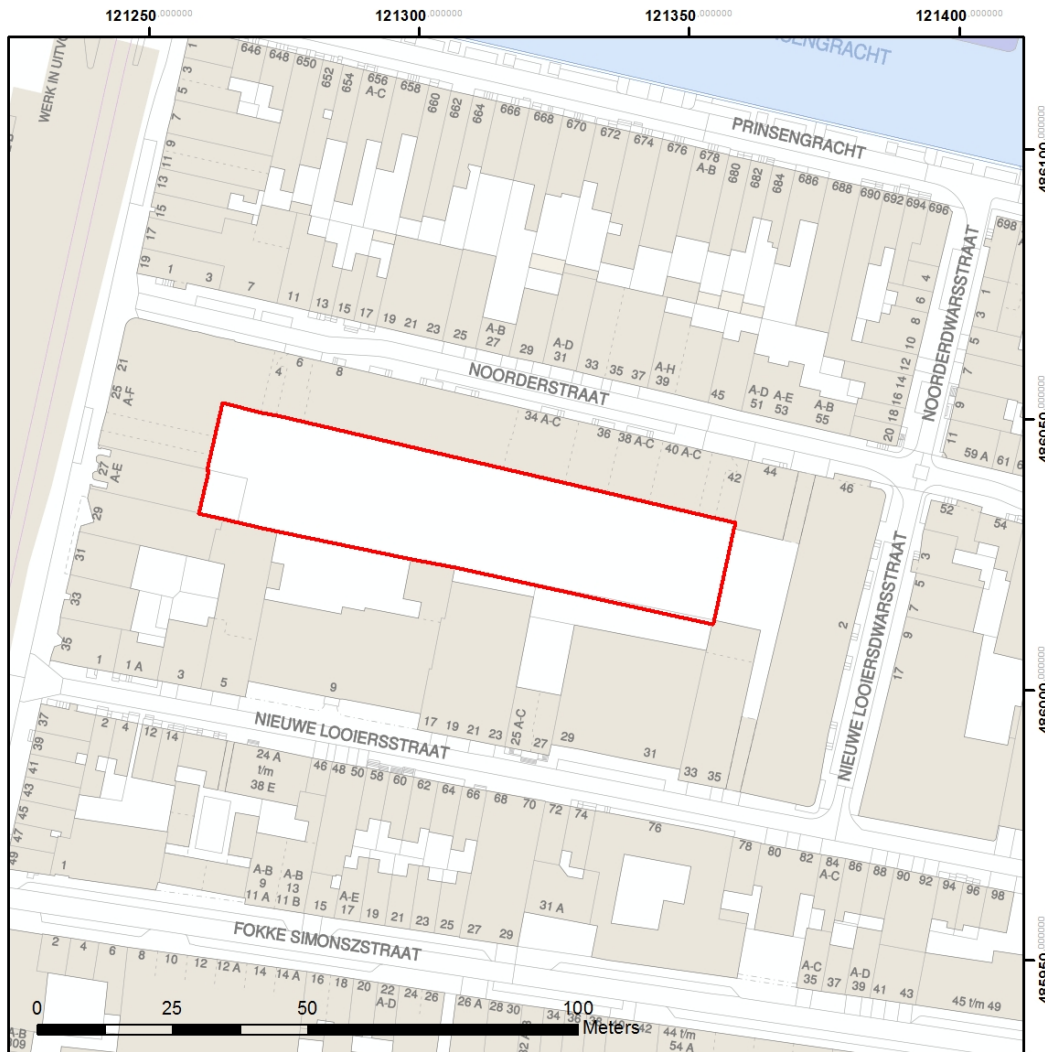
4.5.1 Basisgegevens

Toponiem	Vijzelhof
Adres	Noorderstraat 2-42
Kadaster	ASDo6 I 114,00
RD-coördinaten	X NW 121.264 Y NW 486.052 X ZW 121.259 Y ZW 486.032 X NO 121.357 Y NO 486.030 X ZO 121.350 Y ZO 486.014
TOPO-code MenA	NO2
OM-nummer	47343
Opdrachtgever	Minoma BV
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

4.5.2 Inleiding

Van 29 juni 2011 t/m 4 juli 2011 is een Archeologische Begeleiding uitgevoerd op het plangebied Vijzelhof, Noorderstraat 2-42 (afb. 77). Aanleiding was de aanleg van een ondergrondse parkeerkelder op de binnenplaats achter de huizen.

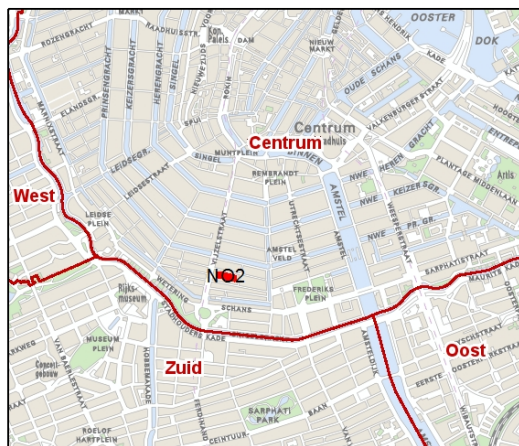
Dit project had een lage archeologisch verwachting vanwege het feit dat de bouwput relatief ver van de achterkant van de oorspronkelijke 17de-eeuwse huizen was gesitueerd, die in 1934 tijdens een grootschalige verbouwing naar achteren waren uitgebreid, en er daarom een verlaagde kans was op aanwezigheid van beerputten en/of lagen met afvalstort. Mogelijk was de ondergrond ook verstoord vanwege de aanleg van de gemeenschappelijke achtergevel in 1934. Om het eventuele archeologisch potentieel in te schatten zijn inspecties uitgevoerd bij de ontgraving van de noordelijke damwandsleuf en de bouwput.

Amsterdam, Noorderstraat 2 -42

Aard onderzoek: Archeologische Begeleiding

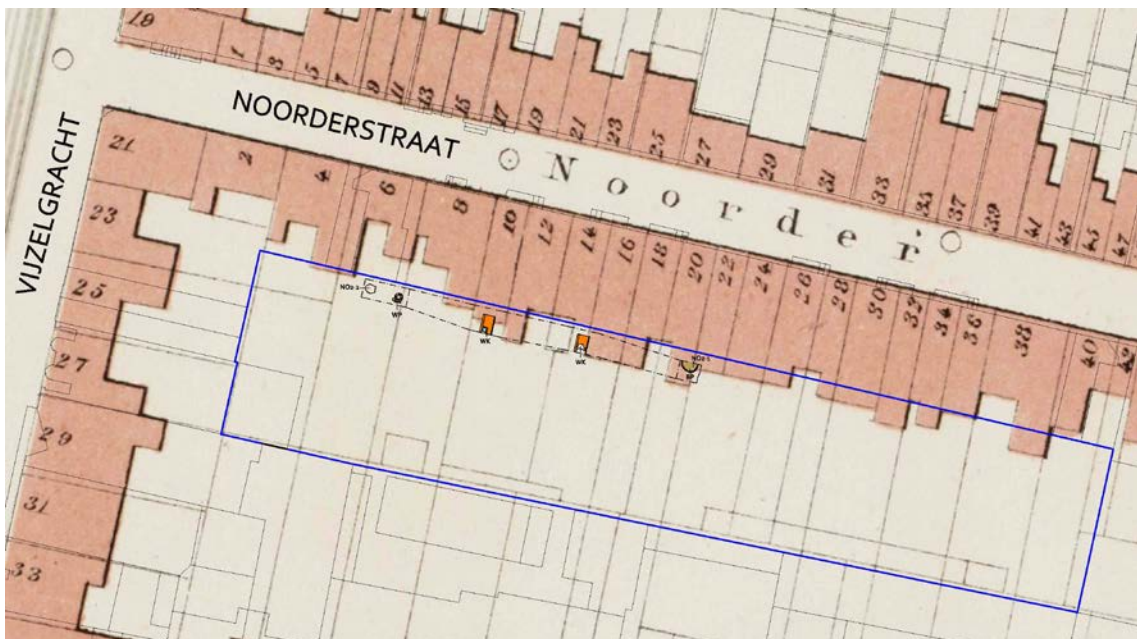
TOPO-code MenA: NO2

77 Het plangebied Noorderstraat 2-42 binnen de topografische kaart van Amsterdam

4.5.3 Historische achtergronden

De Noorderstraat ligt in het Noordse Bosch, een ambachtelijke wijk aan weerskanten van de Vijzelgracht die met de stadsuitbreiding van 1663 is aangelegd. In 1670 besloot het stadsbestuur tot de bouw van wevershuisjes als een sociaal huisvestingsplan. Architect Philips Vingboons ontwierp hiervoor een reeks van woonhuizen ten behoeve van de ambachtslieden van de op dat moment noodlijdende wolweverij. De huizen werden in 1671 opgeleverd, maar een tegenvallende verhuur noodzaakte de stad al in 1674 tot verkoop van een deel van de percelen die vervolgens voor andere doeleinden werden bestemd. Het bouwblok Noorderstraat 4-42 bestaat uit een aaneenschakeling van oorspronkelijk identieke wevershuizen. Vanaf de 18de eeuw hebben deze een individueel karakter gekregen door uitbouwen, vergrote ramen en toegevoegde deuren. In de 20ste eeuw kregen de huizen een kantoorfunctie en werden ze bij verbouwingen in 1910 en 1934 samengevoegd. Bij de verbouwing van 1934 werden de 17de-eeuwse huizen aan de achterzijde verlengd en ontstond de huidige doorlopende gevellijn, die voor een deel dwars door de achterterreinen van de 17de-eeuwse Wevershuizen loopt, waar zich oorspronkelijk de achtererven met beerputten hadden bevonden. Daarnaast werden in het bouwblok twee poorten gemaakt.

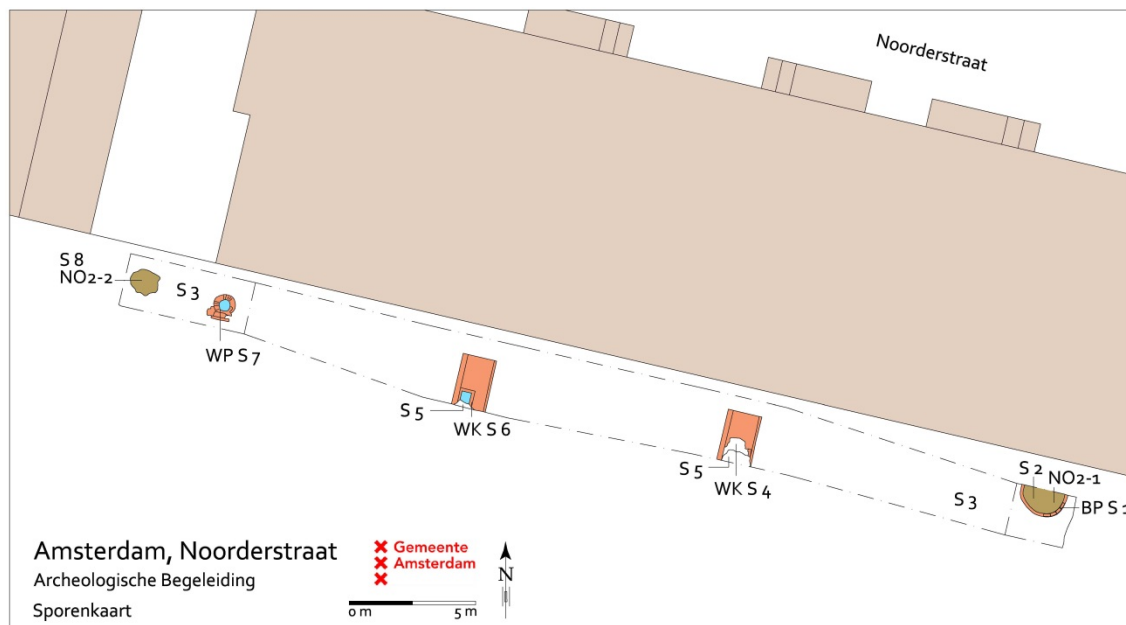
78 De bouwput binnen de huidige topografie met daarop geprojecteerd de archeologische sporen en de kaart uit de buurtatlas van J.C. Loman jr. uit 1876

4.5.4 Resultaten

Het archeologisch onderzoek resulteerde in acht sporen, bestaande uit de ophoging waarmee het terrein in de 17de eeuw bouwrijp is gemaakt, een afvalkuil, een beerput, twee waterkelders en één waterput. Deze sporen zijn te relateren aan de bouwontwikkeling op vier percelen; Noorderstraat 6, 10, 14 en 20 (afb. 78 en 79).

Achter Noorderstraat 6 bevond zich op 0,28 m – NAP een ophogingslaag van donkergrijs kleiig zand (S 8) met daarin een kuil (S 9). Deze had een onregelmatige vorm en een doorsnede van ca. 1 m. De vulling van grijsbruin zand bevatte huishoudelijk afval uit het eerste kwart van de 18de eeuw (NO2-2). Dit bestond uit sterk gefragmenteerd roodbakkerd aardewerk, steengoed en faïence en twee complete voorwerpen van glas. Dit waren een medicijnfles (NO2-2-1, gl-fle-15, cat. 1) en een kelkglas (NO2-2-2, gl-ke-21, cat. 2, bijlage 3). Rookgerei was er in de vorm van vier kleipijpen van het trechtervormige model dat gangbaar was in het eerste kwart van de 18de eeuw. Ze waren van een grove kwaliteit en intensief gebruikt. In de bouwput werd ook een losse vondst gedaan uit het begin van de 20ste eeuw in de vorm van een gietijzeren gewicht van een stortbak (NO2-3-1)(afb. 80).

Op dit perceel bevond zich verder een waterput (S 7) met een éénsteens bakstenen mantel van taps toelopende rode baksteen van 19 x 9,5 / 5,5 x 3,5 cm. De bovenzijde lag op 0,12 m + NAP. De onderkant, op 2,14 m - NAP, lag in een schelpenbed. Aan de zuidkant had de put een uitstulping die in een later stadium deels is uitgehakt. Achter Noorderstraat 10 bevond zich een waterkelder (S 6). Dit was een in tras gemetselde bakstenen bak van 2 x 1,35 m met een tonggewelf en een vierkante halfsteens mond aan de zuidzijde. De bovenzijde van het gewelf bevond zich op 0,32 m + NAP. Achter Noorderstraat 14 lag een identieke waterkelder van 2 x 1,35 m (S 4). De top van het gewelf lag hier op 0,25 m + NAP. Achter Noorderstraat 20 lag een beerput. Dit was een ronde constructie met een doorsnede van 1,85 m met een halfsteens bakstenen mantel. Het metselwerk bestond uit rode baksteen van 23 x 10,5 x 4 cm. De bovenzijde, dit was het sloopniveau, lag op 0,63 m – NAP, de onderzijde van de beerput bestond uit een vloer van planken op 1,63 m – NAP. De put was gevuld met nagenoeg vondstloze beer; het enige dateerbare object was een laat 19de-eeuwse pijp (NO2-1). Het baksteenformaat duidt op een 18de-eeuwse constructie. Uit de vulling is af te leiden dat de beerput in de 19de eeuw waarschijnlijk grondig is geleegd en daarna niet meer als afvalbak en louter als latrine is gebruikt.

80 Gietijzeren gewicht van de stortbak van een toilet (NO2-3-1)

5 Conclusies

De verschillende vindplaatsen hebben gedetailleerde informatie opgeleverd in een aantal thema's; landwinning in de Amstel, ophogingen in verschillende perioden van stadsuitbreidingen en bouwsporen.

Landwinning in de Amstel

Twee onderzoeken aan de Warmoesstraat (vindplaats WA25 en WA26) en één aan de Kalverstraat (vindplaats KA10) gaven inzicht in de technische aanpak bij landwinning in de Amstel in de 14de- en 15de eeuw. In twee gevallen (WA26 en KA10) werd de drassige rivierbodem eerst afgedekt om een stevige onderlaag te creëren zodat er meer draagkracht was voor de aanplempingspakketten van klei en veenzoden die op de Amstelbodem werden gestort. Als afdekking werden rietmatten toegepast. Hetzelfde principe is ook waargenomen bij een eerder onderzoek van Warmoesstraat 98 (WA13; zie § 2.3.3). De AB bij WA25 wees uit dat ook van deze regel kon worden afgeweken, omdat daar de rietmat of een andersoortige versterkingslaag onder de aanplemping ontbrak.

Ophogingen verschillende perioden van stadsuitbreidingen

De vindplaatsen uit de verschillende perioden van stadsuitbreidingen laten zien hoe de methodiek van ophogen zich ontwikkelde. Zo bestonden de ophogingen in de middeleeuwse binnenstad (vindplaats KA10, KA11, LN2, NDK11, NZVB3, SIN21, WA25 en WA26) vrijwel uitsluitend uit grondpakketten van klei- en veenzoden. Waarschijnlijk is dit ophoogmateriaal in de directe omgeving gestoken. Vanaf de late 16de eeuw werd in een belangrijke mate opgehoogd met (kleiig of humeus) zand, al dan niet vermengd met baggerslib, puin, sintels, mortel of schelpen (vindplaatsen KE6, KRD, NMK, NO2, PR35, UT1 en WTS1). Het baggerslib was afkomstig uit de grachten en havens van de stad, het zand moest van buiten de regio, de kuststreek en het stuwwallen gebied in het Gooi, worden aangevoerd.

Bouwsporen

In een aantal gevallen werd in de 17de eeuw bij vernieuwing van laatmiddeleeuwse panden gebruik gemaakt van de oorspronkelijke (staal-)funderingen op het perceel (vindplaatsen NDK11, NZVB3, KA10 en WA25). Deze bouwmethode zal er mede toe hebben bijgedragen dat de panden toe waren aan funderingsherstel. Werden in het verleden al verzakkingen geconstateerd dan was dat aanleiding voor het optrekken van één of meerdere nieuwe bouwmuren op een Amsterdamse fundering van palen, kespens en een langshout (NDK11, WA25 en WA26).

Bij de begeleidingen zijn naast enkele algemeen aanwezige gebouwde structuren als waterkelders (KA10, LN2, NO2 en SIN21), waterputten (LN2 en NO2) en een beerput (LN2) ook twee minder frequent voorkomende fenomenen als kaarsnissen (NDK11) en een osendrop (SIN21) gedocumenteerd.

6 Literatuur

Breen, J., *De Verordeningen op het Bouwen te Amsterdam vóór de Negentiende Eeuw*, *Jaarboek Amstelodamum* 6 (1908), 109-148

Commelin, C., *Beschrijvinge van Amsterdam, zynde een Naukeurige verhandeling van desselfs eerste Oorspronk uyt den Huuse der heeren van Amstel en Amstellant, Haar Vergrootingen, Rykdom, en Wijze van Regeeringe, tot den Jare 1691*. Amsterdam 1694

Dudok van Heel, S.A.C., 'Als Justus van Maurik dit eens had geweten. Zes eeuwen geschiedenis van Damrak nr. 49 deel 1', *Jaarboek Amstelodamum* 79 (1987) 35-55

Gawronski, J. en J. Veerkamp, 'Over staal, kleef en stuit. Funderingen in Amsterdam', in: J.Gawronski, F. Schmidt en M.-Th. Van Thoor (red), *Amsterdam Monumenten & Archeologie* 2. Amsterdam 2003, 10-23

Gawronski, J. en J. Veerkamp, 'Bakstenen. Bouwstenen van Amsterdam', in: J.Gawronski, F. Schmidt en M.-Th. Van Thoor (red), *Amsterdam Monumenten & Archeologie* 3. Amsterdam 2004, 10-23

Gawronski, J., R. Jayasena & J. Veerkamp, *Beerputten en bedrijvigheid. Archeologische opgraving Konijnenstraat (2003)*. (BMA AAR 6), Amsterdam 2007

Gawronski, J., J. Veerkamp, 'Water uit de kelder. De verdwenen waterkelders van Amsterdam', in: Rossem, V. van, G. Tussenbroek, J. Veerkamp (red.), *Amsterdam. Monumenten en Archeologie* 6. Amsterdam 2007, 59-69

Gawronski, J., S. Dautzenberg, R. Jayasena en J. Veerkamp, *Wonen aan twee stegen. Archeologische opgraving Paardenstraat (2004)*. (BMA AAR 35), Amsterdam 2009

Gawronski, J., *Amsterdam, een maritieme stad? Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Maritieme en urbane Archeologie van de late middeleeuwen en vroegmoderne periode, in het bijzonder de stad Amsterdam, aan de Universiteit van Amsterdam op dinsdag 19 mei 2009*. Amsterdam 2009

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *Spuistraat. Archeologische opgraving Spuistraat 256-258 (2008)*. (BMA AAR 47), Amsterdam 2010

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *Plavuizen in de Kalverstraat. Archeologische begeleiding Kalverstraat 151, Amsterdam (2008)*. (BMA AAR 52), Amsterdam 2010

Gawronski, J., R. Vanoverbeke en R. Jayasena, *Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. Archeologische opgraving Nieuwe Jonkerstraat, Amsterdam (2007)*. (BMA AAR 44), Amsterdam 2010

- Gawronski, J. en R. Jayasena, *Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. Archeologische begeleiding Herengracht 74-78, Amsterdam (2010)*. (BMA AAR 70), Amsterdam 2013
- Gawronski, J. en R. Jayasena, *Ophogingen in de Liesdel. Archeologische Begeleiding Lange Niezel 16, Amsterdam (2012)*. (BMA AAR 77), Amsterdam 2013
- Gawronski, J. (ed.) *Amsterdam Ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*. Amsterdam 2012
- Geel, van B., 'Veengroei en veenontginning', in: M. Rappol en C. Soonius (red.), *In de bodem van Noord-Holland. Geologie en archeologie*. Amsterdam 1994, 141-163
- Gouw, ter. J., *Geschiedenis van Amsterdam. Eerste tijdperk De Amsterdamsche oudheid*. Amsterdam 1879
- Jansen, L., 'De Kalverstraat, van rivierdijk tot winkelstraat', *Ons Amsterdam* 23 (1971), 316-320
- Kam, J.G., *Waar was dat huis in de Warmoesstraat*. Amsterdam 1968
- Kleij, P., *Meer vondsten uit het Zaanse veen. Archeologisch onderzoek in de Zaanstreek 2010-2015*. Hoorn 2016
- Laan, P.H.J. van der, *Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400*. Amsterdam 1975
- Melker, B. de, *Metamorfose van stad en devotie. Ontstaan en conjunctuur van kerkelijke, religieuze en charitatieve instellingen in Amsterdam in het licht van de stedelijke ontwikkeling, 1385-1435*. Amsterdam 2002 (dissertatie UvA)
- Oldewelt, W.F.H., 'Ligging en uitgestrektheid van het grafelijk grondbezit langs den Nieuwendijk', *Amstelodamum* 29 (1932), 9-21.
- Oldewelt, W.F.H., *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*. Amsterdam 1945
- Ostkamp, S., 'Tortelduiven en vlamme harten. Huwelijksymbolen op zilver en aardewerk uit Alkmaar tuseen 1575 en 1675', *Vormen uit vuur. Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van ceramiek en glas*, 186/187(2004), 112-155
- Pons, L.J. en M.F. van Oosten, *De bodem van Noord-Holland. Toelichting bij blad 5 van de bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000*. Stichting voor Bodemkartering STIBOKA, Wageningen 1974
- Prins, P., 'De ontmanteling van Amsterdam', *jaarboek Amstelodamum* 85 (1993), 91-132

Regteren Altena, H.H. van, 'Opgravingen aan het Damrak te Amsterdam', *Jaarverslagen Koninklijk Oudheidkundig Genootschap 1963-64/1964-65*, 51-84

Regteren Altena, H.H. van, en H.J. Zantkuyl, 'A Medieval House Site in Amsterdam', *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 19 (1969), 233-266

Speet, B., 'Verstening, verdichting en vergroting', in: M. Carasso-Kok (red), *Geschiedenis van Amsterdam. Een stad uit het niets, tot 1578*. Amsterdam 2004, 75-107

Tussenbroek, G. van, *Historisch hout in Amsterdamse monumenten. Dendrochronologie – houthandel – toepassing* (BMA PAM 3) Amsterdam 2012

Tussenbroek, G. van, 'Voor de grote uitleg. Stedelijke transformatie en huisbouw in Amsterdam, 1452-1578', *Stadsgeschiedenis* 1 (2015), 1-23

Veerkamp, J.A.G., 'Van slike ende ander vulnisse. Een herwaarderung van waardeloos materiaal' in: J. Gawronski, F. Schmidt en M. Th van Thoor (red.) *Monumenten & Archeologie* 1. Amsterdam 2002, 137-143

Bijlage 1 Boorstaten

Nieuwendijk 206 (NDK11)

Boring 1

0,06 m+ tot 1,44 m – NAP
 1,44 m - tot - 1,55 m – NAP
 1,55 m - tot - 1,85 m - NAP
 1,85 m - tot - 2,00 m – NAP
 2,00 m - tot - 2,05 m - NAP
 2,05 m - tot - 2,75 m – NAP
 2,75 m - tot - 2,95 m – NAP
 2,95 m - tot - 3,15 m - NAP
 3,15 m - tot - 3,23 m – NAP
 3,23 m – NAP

kleilig veen (S 11)
 grijze klei (hard)(S 13)
 venige klei (zoden, bruin/grijs/zwart gemêleerd) (S 14)
 zwart, humeus materiaal (hard)(S 15)
 bruine klei (hard)(S 16)
 venige klei (zoden, bruin/grijs/zwart gemêleerd) (S 17)
 klei, grijs naar bruin vermengd met veen (S 18)
 natuurlijk veen (S 19)
 grijze klei met rietresten (S 20)
 einde boring

Warmoesstraat 64 (WA26)

Boring 1

1,05 m - tot 2,75 m - NAP
 2,75 m – tot 2,82 m – NAP
 2,82 m – tot 3,12 m – NAP
 3,12 m – tot 3,40 m – NAP
 3,40 m – NAP

bruingrijs kleilig veen (S 12)
 grijs zand (S 13)
 afwisseling van grijze klei en bruin kleilig veen (S 14)
 bruine klei met rietresten (S 15)
 einde boring

Boring 2

1,05 m - tot 2,55 m - NAP
 2,55 m – tot 2,62 m – NAP
 2,62 m – tot 2,75 m – NAP
 2,75 m – tot 2,80 m – NAP
 2,80 m – tot 3,50 m – NAP
 3,50 m – NAP

bruingrijs kleilig veen (S 12)
 grijs zand (S 13)
 afwisseling van grijze klei en bruin kleilig veen (S 14)
 harde gruisige zwarte laag met o.a. houtskool (S 16)
 bruine klei met rietresten (S 15)
 einde boring

Boring 3

1,05 m - tot 2,05 m - NAP
 2,05 m – NAP

bruingrijs kleilig veen (S 12)
 boring stuit op hout

(funderingsvloer nabij gelegen waterkelder of kesp bouwmuur)

Boring 4

1,05 m - tot 2,82 m - NAP
 2,82 m - tot 3,12 m – NAP
 3,12 m – tot 3,25 m – NAP
 3,25 m – NAP

bruingrijs kleilig veen (S 12)
 bruine klei met rietresten (S 15)
 grijze gelaagde klei met donkergrijze toplaag (S 17)
 einde boring

Warmoesstraat 70 (WA25)

Boring 1

0,85 m - tot 2,41 m – NAP

2,41 m – NAP

2,41 m – NAP

afwisseling klei- en veenzoden (S 11)

rietmat S 20

einde boring

Boring 2

0,85 m - tot 2,61 m – NAP

2,61 m - tot 2,68 m – NAP

2,68 m - tot 2,71 m – NAP

2,71 m – NAP

afwisseling klei- en veenzoden (S 11)

harde, zeer compacte rietmat (S 20)

zwarte slib laag (S 21)

einde boring

Boring 3

0,85 m - tot 2,73 m – NAP

2,73 m - tot 2,81 m – NAP

2,81 m - tot 2,85 m – NAP

2,85 m - tot 2,95 m – NAP

2,95 m - tot 3,09 m – NAP

3,09 m – NAP

afwisseling klei- en veenzoden (S 11)

harde, zeer compacte rietmat (S 20)

zwarte slib laag (S 21)

bagger/ donkere klei (S 22)

compacte lichtgrijze klei (S 23)

einde boring

Boring 4

0,85 m - tot 2,70 m – NAP

2,70 m - tot 2,75 m – NAP

2,75 m - tot 2,78 m – NAP

2,78 m - tot 2,92 m – NAP

2,92 m - tot 3,19 m – NAP

3,19 m – NAP

afwisseling klei- en veenzoden (S 11)

harde, compacte rietmat (S 20)

zwarte sliblaag (S 21)

bruine klei met heel fijne plantenresten (S 24)

donkergrijze/zwarte klei (S 22)

einde boring

Nieuwezijds Voorburgwal 42 (NZVB3)

Boring 1

0,70 m - tot 0,80 m - NAP

0,80 m - tot 1,02 m - NAP

1,02 m - tot 1,04 m - NAP

1,04 m - tot 1,55 m - NAP

1,55 m - tot 1,63 m - NAP

1,63 m - tot 2,58 m - NAP

2,58 m – NAP

grijs zand (S 1)

humeuze vulling (S 2)

grijs zand (S 3)

bruin/grijze klei zoden (S 4)

grijze klei (S 5)

bruingrijze venige klei (S 6)

einde boring

Boring 2

1,40 m - tot 1,48 m - NAP

1,48 m - tot 1,70 m - NAP

1,70 m - tot 1,75 m - NAP

1,75 m - tot 2,64 m – NAP

2,64 m - tot 2,85 m - NAP

2,85 m - tot 2,97 m - NAP

opgebracht zand (S 1)

zwart humeus veraard veen (S 7)

grijze klei (S 5)

bruingrijze venige klei (S 6)

zwart rul, veraard veen (S 8)

lichtbruin, gelaagd kleilig veen (S 9)

2,97 m - tot 3,22 m - NAP
3,22 m - tot 3,55 m - NAP
3,55 m - NAP

donkerbruin kleiig veen onderin rietresten (S 10)
roodbruin veen (S 11)
einde boring

Boring 3

1,40 m - tot 1,53 m - NAP
1,53 m - tot 1,62 m - NAP
1,62 m - tot 1,70 m - NAP
1,70 m - tot 1,80 m - NAP
1,80 m - tot 2,00 m - NAP
2,60 m - NAP

opgebracht zand (S 1)
zwart humeus veraard veen (S 7)
grijs zand (S 12)
grijze zware klei (S 5)
bruigrijze venige klei (S 6)
einde boring: boorgat vloeit dicht met water en zand.

Kalverstraat 147 (KA10)

Boring 1

1,70 m - tot 1,83 m - NAP
1,83 m - tot 1,94 m - NAP
1,94 m - tot 2,20 m - NAP
2,20 m - tot 2,30 m - NAP
2,30 m - tot 2,35 m - NAP
2,35 m - tot 2,65 m - NAP
2,65 m - NAP

geel zand (S 8, opgebracht als werkvloer)
zwarte humeuze klei (S 10)
bruine venige klei (hard)(S 9)
zwart humeus (S 11)
licht grijze klei (S 12)
bruine venige klei (S 13)
einde boring: boorgat vloeit dicht met water en zand.

Boring 2

1,70 m - tot 1,80 m - NAP
1,80 m - tot 2,00 m - NAP
2,00 m - tot 2,20 m - NAP
2,20 m - NAP

geel zand (S 8)
lichtbruine venige klei (hard)(S 7)
donkerbruin kleiig veen (hard)(S 9)
einde boring: boorgat vloeit dicht met water en zand.

boring 3

1,70 m - tot 1,85 m - NAP
1,85 m - tot 2,00 m - NAP
2,00 m - tot 2,51 m - NAP
2,51 m - tot 2,70 m - NAP
2,70 m - tot 3,37 m - NAP
3,37 m - tot 3,57 m - NAP
3,57 m - tot 3,60 m - NAP
3,60 m - tot 4,20 m - NAP
4,20 m - NAP

geel zand (S 8)
zwarte humeuze klei (S10)
donkerbruin, lichtbruin venige klei (S 9)
zwart rul, kleiig veen, humeus (S 11)
compacte bruine venige klei (S 13)
grijsbruine klei (S 14)
rietmat (S 16)
zachte grijsbruine zwarte bagger (S 17)
einde boring

Boring 4

1,70 m - tot 1,80 m - NAP
1,80 m - tot 1,90 m - NAP
1,90 m - tot 3,00 m - NAP
3,00 m - tot 3,35 m - NAP
3,35 m - tot 3,55 m - NAP

geel zand (S 8)
zwart humeus kleiige grond (S10)
bruine venige klei (S 13)
blauw-grijs/zwarte klei, rul (S 15)
grijsbruine klei (S 14)

3,55 m – tot 3,58 m – NAP
3,19 m – NAP

rietresten, geelbruin (rietmat) (S 16)
einde boring

Kerkstraat 58-60 (KE6)

Boring 1

2,00 m - tot 2,15 m - NAP
2,15 m - tot 2,25 m - NAP
2,25 m - tot 2,90 m - NAP
2,90 m - tot 3,10 m - NAP
3,10 m - tot 4,40 m - NAP
4,40 m – NAP

grijsbruin zandige klei (S 5)
zaagsel (S 8)
venige klei (S 9)
donkerbruin/zwarte humeuze bodem (S 10)
roodbruin natuurlijk veen (S 11)
einde boring

Boring 2

2,00 m - tot 2,60 m - NAP
2,60 m - tot 2,65 m - NAP
2,65 m - tot 3,00 m - NAP
3,00 m - tot 3,10 m - NAP
3,10 m - tot 3,40 m - NAP
3,40 m – NAP

grijsbruin zandige klei (S 5)
zaagsel (S 8)
venige klei (S 9)
donkerbruin/zwarte humeuze bodem (S 10)
roodbruin natuurlijk veen (S 11)
einde boring

Boring 3

2,00 m - tot 2,25 m - NAP
2,25 m - tot 2,60 m - NAP
2,60 m - tot 2,80 m - NAP
2,80 m - tot 3,20 m - NAP
3,20 m – NAP

grijsbruin zandige klei (S 5)
venige klei (S 9)
donkerbruin/zwarte humeuze bodem (S 10)
roodbruin natuurlijk veen (S 11)
einde boring

Boring 4

2,00 m - tot 2,30 m - NAP
2,30 m - tot 2,60 m - NAP
2,60 m - tot 2,80 m - NAP
2,80 m - tot 3,25 m - NAP
3,25 m – NAP

grijsbruin zandige klei (S 5)
venige klei (ophoging)
donkerbruin/zwarte humeuze bodem (S 10)
roodbruin natuurlijk veen (S 11)
einde boring

Singel 97 (SIN21)

Boring 1

0,90 m - tot 1,57 m - NAP
1,57 m - tot 2,15 m – NAP
2,15 m – tot 2,60 m – NAP
2,60 m – NAP

kleilig zand en puin (S 6)
kleiige veenzoden (S 7)
afwisseling van venige klei en kleilig veen (S 9)
einde boring (steen)

Boring 2

0,90 m - tot 1,57 m - NAP
1,57 m - tot 2,05 m – NAP
2,05 m – tot 2,13 m – NAP

kleilig zand en puin (S 6)
kleiige veenzoden (S 7)
grijs zand (S 8)

2,13 m – tot 3,35 m – NAP
3,35 m – tot 3,50 m – NAP
3,50 m – tot 3,55 m – NAP
3,55 m – tot 3,80 m -
3,80 m – tot 4,15 m – NAP
4,15 m – NAP

afwisseling van venige klei en kleilig veen (S 9)
bruine klei met rhizomen (S 10)
rietveen (S 11)
grijs blauw gelaagde klei (S 12)
natuurlijk veen (S 13)
einde boring

Bijlage 2 Sporen en vondsten

Nieuwendijk 206 (NDK11) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,63 m +	0,13 m +	plint onder S 2, steekt 9 cm uit, bs 16,5 x 8 x 3,5/3,7 cm, 10-lagenmaat 45 cm	bouwmuur,		1400-1500
2	0,63 m +		metselwerk, bevat S 3, oranjerood, 15/16 x 7,5 x 3,5 cm, 10-lagenmaat 44 cmscheur vormt cesuur met S 12	bouwmuur, fase 2		1400-1500
3	1,96 m +	1,64 m +	3 gemetselde nissen in S 2, 22 cm breed, 32 cm hoog, 17 cm diep, sporen van stuckalk aan binnenzijde	kaarsnis		1400-1500
4			metselwerk op S2 thv linkerbouwmuur: oranjerood, 18/19 x 8,5/9 x 4 cm	bouwmuur		1675-1900
5	2,46 m +	2,43 m +	2,7 cm dikke planken op grenen balken (25 x 8 cm)	begane grondvloer		1675-1900
6		0,59 m -	metselwerk oranjerood, 18,5 x 9 x 4 cm, staat in verband met bouwmuur binnenhof S 8 en achterste deel voorhuis S 12	achtergevel voorhuis		1675-1700
7			baksteencilinder, halfsteens rand (11 cm), binnendiameter 40 cm, omgeven door grijze kleimantel 27 cm breed	waterput		1400-1600
8	1,33 m +	0,60 m -	metselwerk op S 9, oranjerood 18,5/19 x 8,5/9 x 3,5/4 cm, 10 lagenmaat 44 cm, met sporen van indelingsmuur en pleisterwerk	bouwmuur		1675-1700
9	0,37 m -	0,66 m -	10 cm dik grenenhout, onder metselwerk S 8 en S 12, op palen, onder hout S 10, tussen palen S 11	langshout re. bouwmuur		1675-1700
10	0,57 m -	0,69 m -	12 cm dik grenenhout onder S 6	langshout achtergevel voorhuis	NDK11-1	1675-1700
11	0,06 m +	1,44 m -	donkerbruine zachte venige kleizoden	ophoging	NDK11-2	1300-1400
12	2,43 m +	0,13 m +	metselwerk achterste deel voorhuis, oranje rood, 18 x 9/9,5 x 3,8/4 cm, in verband met S 6	re bouwmuur		1675-1700
13	1,44 m -	1,55 m -	harde band grijze klei	loopvlak, huisvloer		1300-1400
14	1,55 m -	1,85 m -	bruin grijs gemêleerd pakket venige kleizoden	ophoging		1300-1400
15	1,85 m -	2,00 m -	harde zwarte band, humeus materiaal, kleiig	loopvlak/huis vloer		1300-1400
16	2,00 m -	2,05 m -	bandje bruine klei	huisvloer		1200-1300
17	2,05 m -	2,75 m -	zacht pakket bruin grijs zwart gemêleerd pakket venige kleizoden	ophoging		1200-1300
18	2,75 m -	2,95 m -	kleiige laag, gaat richting S 19 van grijs naar bruin, met onderin vermenging met veen	overstromings laag		
19	2,95 m -	3,15 m -	bruin veen, humeus	Holland veen		
20	3,15 m -	3,23 m -	bruingrijze klei met rietrestjes	rietveen (verspoeld)		

Nieuwendijk 206 (NDK11) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1			10	langshout	Hout: Pinu (den/grenen)	Havelgebied Duitsland	1564-1668, veldatum na 1668, afk. uit Havelgebied (Heußner, DAI, Berlijn 23 03 2015)	1564-1688
2			11	kan	Keramik: steengoed	Duitsland, Siegburg		1300-1400

Kalverstraat 18/Jonge Roelensteeg 1-21 (KA11) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	-0,70 m		donkerbruin + donkergrijs gevlekte venige klei	ophogingslaag		1350-1450
2	-0,60 m	-0,70 m	lichtgrijs iets kleilig zand	looptniveau	KA11-1	1350-1450
3	-0,45 m	-0,60 m	donkerbruine humeuze klei met takjes	ophogingslaag		1300-1450
4	-0,40 m	-0,80 m	bruin zand	insteek muren S 5	KA11-2	1300-1450
5	-0,04 m	-0,55 m	eensteensmuur, gele baksteen 22 x 10 x 4 cm	muur		1800-1900
6	0,00 m	-0,50 m	grijsbruin zand met baksteenpuin	sloopplaat		1900-2000
7			donkergrijs zand met puin	kuil		
8			donkergrijs zand met grof baksteenpuin	uitbraaksleuf		

Kalverstraat 18/Jonge Roelensteeg 1-21 (KA11) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		001	2	kan	keramik: steengoed	Duitsland, Siegburg		1350-1450
1		002	2		keramik: roodbakkend	Nederland		1300-1500
2		001	4	grape	keramik: roodbakkend: slib	Nederland	zigzaglijnen	1300-1400
2		002	4		keramik: roodbakkend	Nederland		1300-1400

Warmoesstraat 64 (WA26) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1		0,74 m -	muurwerk uit oranje/bruine baksteen (24x12x4,5 cm), vertanding op 76 cm boven langshout S 2	funderingsmuur huidig pand		1590-1625
2	0,74 m -	0,96 m -	grenenhouten langshout 7 cm dik, op grenenhouten kespren van 27-30 cm breed en 13 cm hoog	funderingshout	WA26-4 WA26-5 WA26-6	1590-1625
3	0,50 m -	0,84 m -	2-steensmuur, oranje baksteen 27 x 13 x 6,6/7 cm, op liggers S 6 en zand S 5 en plank S 4, frgm ca. 4 m lang	eerste steen bebouwing	WA26-1	1514-1550
4	0,84 m -	0,86 m -	eikenhouten plank 2 cm dik, op liggers S 6, op en naast S 5, onder S 4	langshout	WA26-2	1514-1550
5	0,84 m -	0,96 m -	grijs zand op en tussen liggers S 6, onder en naast S 4	aanvul zand		1514-1550
6	0,86 m -	0,96 m -	houten liggers, ø 4-6 cm, ingebed in zand S 5,	staalfundering	WA26-3	1514-1550

			noordelijke helft afgedekt door S ₄ , niet onderheid		
7	0,40 m +	0,10 m +	zandige klei met puin en hout resten	verstoorde ophoging	1300-1550
8	0,10 m +	0,00 m	schoon licht grijs zand	ophoging	1300-1550
9	0,00 m	0,05 m -	zwarte kleiige laag met houtresten	loopniveau/ bouwvlak	1300-1550
10	0,05 m -	0,12 m -	grijs zand met puin	ophoging	1300-1550
11	0,12 m -	0,60 m -	lichtgrijs/donkerbruine kleiige veenzoden, compact	ophoging	1300-1550
12	0,80 m -	2,82 m -	bruingrijs kleiig veen/veen-zoden, onderin meer plantaardige resten o.a. riet	ophoging	1300-1550
13	2,55 m -	2,82 m -	donkergrijs grof zand	ophoging	1300-1550
14	2,62 m -	3,12 m -	pakket van afwisselend grijze klei en kleiig veen	verspoelde afzetting	
15	2,80 m -	3,50 m -	bruine klei met rietresten	verspoeld rietveen	
16	2,75 m -	2,80 m -	harde gruizige zwarte laag met o.a. houtskool	loopvlak?	
17	3,12	3,25 m -	grijsblauw gelaagde klei met donkergrijze toplaag	Amstelafzetting	
18			gemetselde bak uit gele klinkers, 2,05 x 1,90 m	waterkelder	1700-1800

Warmoesstraat 64 (WA26) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1			3	baksteen	bouwcramiek		oranje, 27 x 13 x 6,6/7	1350-1450
2			4	langshout	hout: Quercus (eik)	Fulda, Hessen, Duitsland	veldatum in/na 1534 [Heußner, DAI Berlijn, 21-03-2016]	1421-1514
3			6	liggers fundering	hout: Alnus (els)		determinatie H. Ploegmakers	
4			2	kesp	hout: Pinus (den/grenen)	Zweden	wankant, veldatum 1590 [Heußner, DAI Berlijn, 21-03-2016]	1452-1590
5			2	kesp	hout: Pinus (den/grenen)		geen resultaat, [Heußner, DAI Berlijn, 21-03-2016]	
6			2	kesp	hout: Pinus (den/grenen)	Zweden	wankant, veldatum 1590 [Heußner, DAI Berlijn, 21-03-2016]	1494-1590

Warmoesstraat 70 (WA25) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,42 m -	0,59 m -	plank 41 x 9 cm op kesp (82 x 20 x 7,5 cm) op 2 palen, ø 18 cm, palen duo's op 1,6 m uiteen	fundering achtergevel	WA25-3	1600-1800
2	2,26 m +	0,50 m +	muur aangesmeerd met tras of cement	keldermuur		1475-1800
3	0,50 m +	0,50 m -	muurwerk in oranje rode baksteen, 23 x 10,5 x 5,2 cm, op S ₄	zijgevel Warmoesstraat 70		1475-1500
4	0,28 m -	0,50 m -	lange stammen met daarop korte slieten in zand S ₅ , onder S ₃	staalfundering	WA25-2	1475-1500
5	0,28 m -	0,50 m -	grijs, scherp zand tussen het hout van S ₄	vlijlaag	WA25-1	1475-1500
6	0,40 m -	0,80 m -	pakket harde grijs/bruine venige klei onder S ₄	ophoging		1475-1500

			op S 8 en S 13, toplaagje is zwart geoxideerd (= S 18), = S 11 en S 9			
7	2,31 m +	2,26 m +	plankenvloer, 5 cm dik	begane grondvloer		1600-1900
8	0,58 m -	0,68 m -	donkerbruin/zwarte kleiige laag, afgedekt door S 6, loopt door tot S 12 op S 9	loopvlak		1300-1475
9	0,60 m -	0,82 m -	harde grijsbruine venige klei, onder S 8, op S 10	ophoging		1300-1475
10	0,68 m -	0,76 m -	donkerbruin/zwarte laag, geoxideerd op S 11, afgedekt door S 9	loopvlak		1300-1475
11	0,70 m -	2,73 m -	harde grijsbruine kleiige veen ophoging, mogelijk in achterhuis = S 6, in voorhuis gescheiden door S 8 t/m S 10	ophoging		1300-1475
12	0,52 m -	0,64 m -	cluster eikenhouten balken (16 x 8, 12 x 9 10 x 12) op S 14, en S 9, afgedekt door S 6	bebouwing	WA25-6	1475-1500
13	0,64 m -	0,80 m -	keiharde zwarte turf laag, begint achter S 14 tot 7,28 m op lint	turfvloer		1475-1500
14	0,64 m -	0,80 m -	eikenhouten balk, onder S 12, loopt dwars door pand naar rechter bouwmuur, tegen S 13	bebouwing		1475-1500
15	0,44 m -	0,74 m -	lichtgrijze kleilaag op S 6, vanaf 4,2 m op lint, wordt vanaf S 16 dikker	ophoging		1475-1500
16	0,66 m -	0,80 m -	eikenhouten balk op ca. 9,5 m op lint, tegenhanger S 14?	bebouwing	WA25-4	1475-1500
17	0,06 m +	0,38 m -	metselwerk in ijsselsteentjes, op houten plank tegen S 3 tussen 5,8 en 8,5 m op lint	kelder?		1600-1800
18	0,42 m -	0,78 m -	2 cm zwart geoxideerde toplaag S 6	voormalig loopvlak		1475-1500
19	0,42 m -	0,70 m -	bakstenen op rij, op zijkant tegen S 3 en op plat daar voor (oranje rood 27 x 14 x 6 cm), direct op S 15, start ca. 0,5 m voor S 16		WA25-8	1475-1500
20	2,61 m -	2,81 m -	harde compacte rietlaag van max. 8 cm onder S 11/ S 6, op S 21	rietmat aanplemping		1300-1475
21	2,68 m -	2,78 m -	zwarte dunne sliblaag op S 22, afgedekt door S 20	geoxideerde toplaag Amstelbedding		
22	2,81 m -	2,95 m -	donkere klei, afgedekt door S 20	Amstelbagger?		
23	2,95 m -	3,09 m -	zware lichtgrijze klei	Amstelsediment		
24	2,78 m -	2,92 m -	bruine klei met heel fijne vegetatieresten, waaronder riet	oeverafzetting		

Warmoesstraat 70 (WA25) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		01	5	kan	Keramiek, steengoed	Duitsland, Siegburg		1350-1450
2			4	slieten	hout: Alnus (els)		6 x monster uit slietenfundering determinatie H. Ploegmakers	
3			1	langshout	hout: Pinus (den/grenen)		geen resultaat [Heußner, DAI Berlijn 23-03-2015]	
4			16	ligger	hout: Quercus (eik)		veldatum 1465 +/- 10 [Heußner, DAI Berlijn 23-03-2015]	1455-1475
5			14	ligger	hout: Quercus (eik)		1470, met zomerwankant [Heußner, DAI Berlijn 23-03-2015]	1470
6			12	ligger	hout: Quercus (eik)		geen resultaat [Heußner, DAI Berlijn 23-03-2015]	
7			12	ligger	hout		geen resultaat [Heußner, DAI Berlijn 23-03-2015]	
8			19	baksteen	bouwceraamiek		oranjerood, 27 x 14 x 6 cm	1300-1400

Lange Niezel 29 (LN2) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	-0,38 m	-0,58 m	geel zand	ophogingslaag		
2	-0,58 m	-0,60 m	schelpgruis	loopniveau		
3	-0,60 m	-0,65 m	bruin zand	ophogingslaag / loopniveau		
4	-0,65 m	-0,75 m	grijze klei	loopniveau		
5	-0,70 m	-1,30 m	bruine + grijze kleizoden	ophogingslaag		1300-1500
6	-1,30 m	-1,40 m	donkergrijs humeus zand	loopniveau (?)		1300-1500
7	-1,30 m	-1,65 m	bruine en grijze kleizoden	ophogingslaag		1300-1500
8	-1,65 m		bruin en grijs gelaagde venige klei, natuurlijk (?)	veenweideland schap		1300
9			rechtehoekige bak, tras gemetseld, vloer van rode plavuizen	waterkelder		1650-1800
11			vulling beerput S 10	beervulling	LN2-1	1725-1775
12	-0,50 m	-5,20 m	waterput, opeengestapelde tonnen	waterput		1600-1800
10		-1,30 m	rechthoekige bak, rust op langshout achtergevel	beerput		1600-1800

Lange Niezel 29 (LN2) vondsten

vnr	objectnr	(#)	Sp	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		001	11	rookpijp	keramiek: pijpjarige	Nederland		1700-1800
1		002	11	rookpijp	keramiek: pijpjarige	Nederland		1700-1800
1		003	11	rookpijp	keramiek: pijpjarige	Nederland		1700-1800
1		004	11		keramiek: roodbakkend	Nederland		1700-1800
1		005	11	bord	keramiek: faience	Nederland		1725-1775

Nieuwezijds Voorburgwal 42 (NZVB3) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,70 m -	0,80 m -	grijs zand, boring 1	ophoging		1400-1600
2	0,80 m -	1,02 m -	humeuze, boring 1	ophoging		1400-1600
3	1,02 m -	1,04 m -	grijs zand, boring 1	ophoging		1400-1600
4	1,04 m -	1,55 m -	bruin/grijze kleizoden, boring 1	ophoging		1400-1600
5	1,55 m -	1,63 m -	grijze klei, boringen 1, 2 en 3	ophoging		1400-1600
6	1,63 m -	2,90 m -	bruine en bruin-grijze venige klei, boringen 1, 2 en 3	ophoging		1400-1600
7	1,48 m -	1,70 m -	Donkerbruin/zwart veraard veen, boringen 2 en 3	ophoging		1400-1600
8	2,64 m -	2,85 m -	zwart rul, veraard veen, boring 2	oorspronkelijk maaiveld?		
9	2,85 m -	2,97 m -	lichtbruin, gelaagd kleilig veen, boring 2	natuurlijke bodem		
10	2,97 m -	3,22 m -	donkerbruin kleilig veen met onderin rietresten	natuurlijk veen		
11	3,22 m -	3,55 m -	roodbruin veen, boring 2	natuurlijk veen		
12	1-62 m -	1,70 m -	grijs zand in boring 3	vlijlaag		1400-1600

Kalverstraat 147 (KA10) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	1,13 m +	1,02 m +	geel zand, zonder toevoegingen, onder S 19	vlijlaag betonvloer		1950-2015
2	1,02 m +	1,00 m -	donker grijs/bruin kleilig zand met veel puin	aanvulling na sloop kelder		1950-2015
3		1,30 m -	metselwerk uit oranje rode baksteen (20/21 x 11 x 5 cm en 23 x 10 x 3/4 cm), met 5 vertandingen	noordelijke zijgevel		1425-1600
4	1,30 m -	1,60 m -	2 gekantrechte palen uit eikenhout	funderingshout		1425-1600
5	0,82 m -	1,30 m -	bruine venige kleilaag, afgedekt door S 2, op S 6	ophoging		1425-1600
6	1,06 m -	1,46 m -	grijszand	bouwniveau		1425-1600
7	1,22 m -	1,70 m -	bruine venige klei	ophoging		1425-1600
8	1,70 m -	1,80 m -	geel zand	werkvloer 2015		
9	1,94 m -	2,51 m -	bruine venige harde klei	ophoging		1425-1600
10	1,80 m -	2,00 m -	zwarte kleilige grond, humeus	ophoging		1425-1600
11	2,20 m -	2,70 m -	zwart rul, kleilig veen, humeus	ophoging		1425-1600
12	2,30 m -	2,35 m -	grijze klei	ophoging		1425-1600
13	1,90 m -	3,35 m -	compacte bruine venige klei	ophoging		1425-1600
14	3,35 m -	3,55 m -	grijsbruine klei	ophoging		1425-1600
15	3,00 m -	3,35 m -	rulle blauwgrijze/zwarte klei	ophoging		1425-1600
16	3,55 m -	3,60 m -	pakket samengeperst riet	rietmat		1425-1600
17	3,60 m -	4,20 m -	zachte grijsbruine, zwarte kleibagger	Amstelbedding		
18			gemetselde bak (2,5 x 2 m) met twee compartimenten, bruine klinker (18/18,5 x 9 x 3,8/4 cm), oorspronkelijk met tongewelf, klamplaag van baksteen	waterkelder		1700-1800
19	1,30 m +	1,13 m +	laag gewapend beton op S 1	begane grondvloer		1950-2015
20	1,06 m -	3,55 m -	afwisselende pakketten kleilig en venig materiaal (S 6 t/m S 15)	ophoging		1425-1600

Singel 97 (SIN21) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1			gemetselde ruimte van 5,95 m x 1,60 m, vloer van 7 planken van 5,90 m lengte, 35 cm breed en 4,5 cm dik.	kelder		1600-1900
2			gemetselde bak (2,30 x 2,30 m), vloer van planken van 2,90 m lang. Breedte varieert tussen 22-30 cm	waterkelder 1		1600-1900
3	1,60 m -		gemetselde bak (2,50 x 3,00 m)	waterkelder 2		1600-1900
4			gemetselde bak 1,06 x 2,23 m, binnenzijde bekleed met plavuizen	waterkelder 3		1600-1900
5			20 cm brede ruimte tussen zijgevels Singel 97 en belendende panden aan weerszijde, ruimte bekleed met hardstenen goot, opgebouwd uit fragmenten van 17 cm breed, 10 cm hoog en 3 cm dik. Lengte varieert. Humeuze vulling bevat keramiekvondsten	osendrop	SIN21-1 SIN21-2	1600-1700
6	0,90 m -	1,57 m -	kleilig zand en puin	bouwvoor		1600-1700

7	1,57 m -	2,05 m -	kleiige veenzoden	ophoging	1425-1600
8	2,05 m -	2,13 m -	grijs zand	ophoging	1425-1600
9	2,13 m -	3,35 m -	afwisseling van venige klei en kleilig veen	ophoging	1425-1600
10	3,35 m -	3,50 m -	bruine klei met rhizomen	verspoeld rietveen	
11	3,50 m -	3,55 m -	veen, humeus met rietstengels	rietveen	
12	3,55 m -	3,80 m -	grijs blauw gelaagde klei	afzetting	
13	3,80 m -	4,15 m -	roodbruin veen	natuurlijk veen	

Singel 97 (SIN21) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		001		pispot	roodbakkend	Nederland	pispot met in- en uitwendig loodglazuur, één verticaal oor, standing	1575-1800
1		002		deksel	roodbakkend		bol deksel met ingedeukte bovenzijde, brede kraagrand	1675-1650
1		003		bord	faience		platte spiegel, platte vlag, onversierd, standvlak	1650-1750
1		004		bord	faience		standvlak	1650-1750
1		005		bord	faience		onversierd	1650-1750
1		006		bord	faience		plat bord met platte spiegel, platte vlag (inwendig met knik afgezet), standvlak, onversierd	1675-1725
1		007		bord	faience		versiering: twee blauwe concentrische lijnen langs binnenzijde knik spiegel-vlag	1650-1750
1		008		bord	faience		onversierd	1650-1750
1		009		bord	faience		onversierd, standvoet	1650-1750
1		010		kop	faience		bloemdecoraties in blauw op wit aan binnenzijde langs rand	1650-1750
1		011		bord	faience		onversierd	1650-1750
1		012			faience		versiering aan binnenzijde in blauw en zwart	1650-1750
1		013		bord	faience		versiering: bruine concentrische lijnen aan binnenzijde langs knik spiegel-vlag	1650-1750
1		014		bord	faience		versiering: zwart-bruine concentrische lijnen aan binnenzijde knik spiegel-vlag, tekening op spiegel	1650-1750
1		015			faience			1675-1700
1		016		bord	faience		standvlak, versiering: blauwe concentrische lijnen langs knik spiegel-vlag en decoratie op spiegel	1650-1750
1		017		bord	faience		onversierd	1650-1750
1		018		kom	majolica		bolle kom met naar buiten gebogen rand, onversierd, standing	1700-1800
1		019		bord	majolica		fragment blauwe decoratie op spiegel (m-bor-3?)	1600-1700
1		020			roodbakkend		onversierd, in- en uitwendig loodglazuur	1600-1800

1	021		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur, groen loodglazuur aan binnenzijde	1600-1800
1	022		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur	1600-1800
1	023		roodbakkend		ongeglazuurd (datering is misschien nog te krap gezien ontbreken glazuur)	1600-1800
1	024	bloempot	roodbakkend		ongeglazuurd,	1600-1900
1	025		roodbakkend		aan één zijde geglazuurd (datering misschien nog te krap gezien ontbreken glazuur)	1600-1800
1	026	test	roodbakkend		vierkante test, in- en uitwendig loodglazuur (r-tes-1 of r-tes-2)	1500-1800
1	027		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur, inwendig groen loodglazuur	1600-1800
1	028		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur	1600-1800
1	029		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur, binnenzijde geel loodglazuur	1600-1800
1	030		roodbakkend		in- en uitwendig loodglazuur	1600-1800
1	031		industrieel		onversierd (industrieel wit)	1700-1800
1	032		steengoed	Westerwald, Duitsland	versiering: blauw op bovenzijde oor	1625-1700
1	033		faience		onversierde fragmenten	1600-1800
1	SIN21-1-1	grape	roodbakkend	Nederland	versiering op wand in slib met opdruk "A(of M). E. BOEN" 1686, golvende sliblijn	1686
1	SIN21-1-2	grape	roodbakkend	Nederland	versiering op wand in slib met tekst "A (of M). E. BOEN 1X86 golvende sliblijn	1686
2	SIN21-2-1	goot	bouwceraamiek		gootfragment (50,6 x 17,8 cm), voor de afvoer van hemelwater	

Korte Reguliersdwarsstraat 4 (KRD) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	4,05 m -	4,35 m -	oranjebruin veen, grove vezels, middelgrote takjes	bosveen		
2	3,60 m -	4,05 m -	roodbruin veen, fijne vezels en kleine takjes	veen		
3	3,40 m -	3,60 m -	grijsbruine zware klei, gelaagd, toplaag geoxideerd	Amstel-afzetting		
4	3,10 m -	3,40 m -	naar het zuiden aflopende laag van bruin en donkerbruin gevlekt venige klei	bodem veenweide gebied		Tot 1600
5	2,50 m -	3,40 m -	naar het zuiden oplopend pakket van los, gruisig, donkerbruin/grijs humeus zand met mortel, bouwpuin	ophoging		1600-1700
6	1,30 m -	2,50 m -	grijs zand	ophoging, aanvulling		1600-1900
7	1,56 m -	2,30 m -	uit gele ijsselsteen gemetselde bak in S 6	waterkelder		1700-1800
8	1,50 m -	3,00 m -	grenenhouten kesp, 15 cm dik op twee palen, in S 6	fundering		1600-1900
9	3,20 m -	4,35 m -	paal met diameter 12 cm, mogelijk bij S 10	heipaal		1600-1900
10	3,44 m -	3,59 m -	balk (15 x 17 cm) in top S 5, mogelijk bij S 9	kesp?		1600-1900
11	2,50 m -	2,54 m -	4 cm dikke grenenhouten plank op S 5	langshout?		1600-1900
12	1,40 m -	4,05 m -	verstoorde vulling in boor tracé van heipaal, doorsnijdt sporen 6, 5, 4, 3 en 2	recente verstoring		200-2012
13			metalen buis, 18 cm diameter	heipaal 2012		2012

Nieuwmarkt 9 (NMK) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,60 m +	1,44 m -	rulle klei met zand, bruingrijs, met los puin (baksteen, plavuis en hout), top NAP + 0,60 m tot max. NAP - 1,44 m	ophoging		1700-1900
2	0,76 m -	1,26 m -	gruizig grijs zand, mogelijk gelijk aan S 3	ophoging		1500-1900
3	0,80 m -	1,25 m -	kalkmortel laag, 45 cm dik op S 4	ophoging, werkvloer?		1500-1900
4	1,14 m -		harde kleiige veenzoden, toplaag bevat frgm bs (oranje, 18 x 9,5 x 4,3 cm)	ophoging		1500-1900
5	0,60 m -	1,00 m -	lichtgrijs zand	aanvulling na sloop kelder?		1500-1900
6	1,20 m -	1,36 m -	hout op S 4, afgedekt door S 7	bouwhout?		1500-1900
7	1,20 m -	1,42 m -	bruine klei	ophoging?		1500-1900

Prinsengracht 296 (PR35) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	1,30 m -	1,65 m -	geel zand, ligt op s 2	ophoging		
2	1,65 m -	1,85 m -	grijsbrune kleizoden (ophoging), ligt op S 3	ophoging 1613		1613-
3	1,85 m -	2,10 m -	rul donkerbruin humeus zand met scherven en botmateriaal	top veenweidegebied	PR35-1	-1613

Prinsengracht 296 (PR35) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		006		bord	faience	Italië		1575-1625
1		002	3	kan	roodbakkend	Duitsland, Weser		1575-1625
1		004	3	grape	roodbakkend	Nederland		1575-1625
1		005	3	bakpan	roodbakkend	Nederland		1575-1625
1		001	3	kan	steengoed	Duitsland, Frechen	baardmanmasker	1575-1625
1		003	3	vuurstolp	witbakkend	Nederland		1575-1625
2		001		kan	steengoed	België, Raeren	fries: boerendans	1575-1600

Utrechtsestraat 34 (UT1) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,90 m -	1,05 m -	zandige klei met puin	ophogingslaag	UT1-1	1500-1600
2	1,05 m -	1,20 m -	lichtgrijs zand	ophogingslaag		1500-1600
3	1,20 m -		bruingrijs zand met puin	ophogingslaag		1500-1600

Weteringschans 84A (WTS1) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,52 m -	0,60 m -	houten raamwerk, onderheide dwarsbalken met langs- en schuifhout van parallelle muren	fundering gasfabriek		1846-1883
2	0,60 m -	1,60 m -	grijze rulle zandige klei, vermengd met afval	ophoging 1663	WTS1-1	1650-1700
3	1,60 m -	2,00 m -	grijze klei met veenbrokken	ophoging 1663		1650-1675

Kerkstraat 58-60 (KE6) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,40 m +	0,05 m -	donkergrijs zand met puin	ophoging		1660-1900
2	0,05 m -	0,10 m -	geel zand, aflopend richting straat	ophoging		1660-1900
3	0,10 m -	0,25 m -	zwarte en roestbruine sintels	ophoging		1660-1900
4	0,25 m -	0,50 m -	lichtgrijs zand met puin	ophoging		1660-1900
5	0,40 m -	2,60 m -	donkergrijs/bruine zandige klei	ophoging		1660-1900
6	0,50 m +	0,20 m -	geel zand met puin	ophoging		1660-1900
7	0,20 m -	0,40 m -	geel zand met veel schelpen	ophoging		1660-1900
8	2,60 m -	2,90 m -	zaagsellaagje, 5-10 cm	afval houtbewerking		1660-1900
9	2,15 m -	3,00 m -	venige klei	ophoging		1660-1900
10	2,60 m -	3,10 m -	donkerbruin/zwarte humeuze bodem, max. 20 cm dik	oorspronkelijk maaiveld		tot 1660
11	2,80 m -		roodbruin veen	natuurlijk veen		

Noorderstraat 2-42 (NO2) sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,53 m -	0,63 m -	beerput, eensteens bakstenen mantel, rode baksteen, 23 x 10,5 x 4 cm	beerput		1700-1800
2	0,53 m -	0,63 m -	grijsbruine beer, vulling S 1	vulling beerput	NO2-1	1850-1900
3	0,30 m -		grijsbruine gevlekte klei	ophoging 1663		1660-1665
4	0,25 m +		rechthoekige bak, tras gemetseld, 2 x 1,35 m	waterkelder		1675-1800
5	0,30 m +		grijs zand met puin	slooptniveau		1800-2000
6	0,32 m +		rechthoekige bak, tras gemetseld, 2 x 1,35 m	waterkelder		1675-1800
7	0,12 m +	2,14 m -	waterput, eensteens mantel, taps toelopende baksteen rood, 19 x 9,5/5,5 x 3,5 cm	waterput		1675-1800
8	0,28 m -		kuil, vulling grijsbruin zand	kuil	NO2-2	1700-1725

Noorderstraat 2-42 (NO2) vondsten

vnr	objectnr	(#)	S	object	materiaal	herkomst	kenmerken	datering
1		001	2	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	doetel ketel	1850-1900
2		001	8	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland	basistype 2, trechter, grof, gerookt	1700-1730
2		002	8	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland	basistype 2, trechter, grof, gerookt, zijmerk: springende haas	1700-1730
2		003	8	lekschaal	keramiek: roodbakkend	Nederland		1700-1800
2		004	8		keramiek: roodbakkend	Nederland		1700-1800
2		005	8	zalfpot	keramiek: faience	Nederland	wit	1675-1750
2		006	8	bord	keramiek: faience	Nederland, Delft	wit	1700-1750
2		007	8		keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald		1600-1800
2		008	8	fles	glas: groen	Duitsland		1700-1750
2	NO2-2-1		8	fles	glas: groen	Duitsland	medicijnfles	1700-1750
2	NO2-2-2		8	drinkglas	glas: kleurloos		zware voet	1700-1750
2	NO2-2-3		8	kom	keramiek: roodbakkend: slib	Nederland		1700-1750
3	NO2-3-1			gewicht	metaal: gietijzer		afsluiter stortbak WC	1850-1900

Bijlage 3 Deventer Systeem Catalogus

Opbouw van catalogusblokjes

- 1a vondstnummer
- 1b vondstcontext (complexdatering)
- 2 code van het type
- 3 objectdatering
- 4a maten in centimeters (grootste diameter / hoogte)
- 4b beschrijving van het type
- 5a baksel / materiaalsoort
- 5b kleur / glazuur
- 5c beschrijving van de decoratie
- 5d diversen
- 6a bodem
- 6b oor / steel
- 6c compleetheid
- 7 functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

(alle afbeeldingen zijn, tenzij anders vermeld, schaal 1:2)

1

- 1a NO2-2-1
- 1b kuil S 8 (1700-1725)
- 2 gl-fle-15
- 3 1700-1750
- 4a 5,5 / 9,2
- 4b kleine bolvormige fles met lange hals en uitstaande omgeslagen lip, standvoet
- 5a -
- 5b -
- 5c
- 5d geiriseerd
- 6a standvoet
- 6b
- 6c compleet
- 7 medicijnfles
- 8 Duitsland
- 9

2

- 1a NO2-2-2
- 1b kuil S 8 (1700-1725)
- 2 gl-bek-95
- 3 1700-1750
- 4a 6,2 / 10,5
- 4b trompetvormige beker met dikwandige bodem, op dikwandige schijfvormige voet met pontilmerk
- 5a -
- 5b -
- 5c
- 5d
- 6a schijfvormige voet, pontilmerk
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 beker
- 8
- 9

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten)

In druk verkrijgbaar

Als PDF te downloaden op www.amsterdam.nl/monumenten-en-archeologie

- AAR 1 *Wonen aan een wagenplein. AO Haarlemmerplein (2005).* Amsterdam 2006
- AAR 2 *Tweede Kostverlorenkade. IVO (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 3 *Verschansen achter vuilnis. IVO Amstelstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 4 *Scherven uit de Pottenbakkersgang. AO Westerstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 5 *In de schaduw van de VOC. AO Rapenburg (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 6 *Beerputten en bedrijvigheid. AO Konijnenstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 7 *Zerken en graven in de Nieuwezijds Kapel. IVO Rokin (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 8 *Opgraving van een mikwe in de Nieuwe Synagoge. Jonas Daniël Meijerplein (2006),* Amsterdam 2007
- AAR 9 *De Hallen. IVO Bilderdijkkade (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 10 *Een fontein in de Buitensingel. AB Leidseplein (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 11 *Diemen Tolbrug. IVO Muiderstraatweg (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 12 *Boezemgemaal Halfweg. IVO Wethouder van Essenweg (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 13 *Frans Ottenstadion. IVO Amstelveenseweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 14 *Archeologisch opgraving Vijzelstraat (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 15 *Aanplantingen in het IJ. AO Martelaarsgracht (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 16 *Schuilkerk de Papagai. AO Kalverstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 17 *De saillant van Het Blauwhoofd. IVO Van Diemenstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 18 *De noordwestelijke oever van Oostenburg. AO Oostenburgermiddenstraat (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 19 *Het Shell-terrein. IVO Grasweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 20 *Het RIVA-terrein. IVO Baarsjesweg (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 21 *De Ceintuurbaanpanden. AB Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 22 *Het Purperhoedenveem. AO Oudezijds Voorburgwal (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 23 *Noord/Zuidlijn, locatie Rokin. AB / AO 2003-2006.* Amsterdam 2007
- AAR 24 *Sportpark Ronald McDonald, IVO Zunderdorpergouw (2007).* Amsterdam 2008
- AAR 25 *N 44, De Keyzer. IVO Czaar Peterstraat (2008).* Amsterdam 2008
- AAR 26 *Het Luycksterrein. IVO Overamstelstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 27 *Oranjerie in Frankendael. AO Middenweg (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 28 *Serviesgoed uit een 18de-eeuwse beerput. AO Derde Weteringdwarsstraat (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 29 *Profiel van de 17de-eeuwse stadswal. AB Marnixplein (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 30 *Bolwerk Oosterblokhuis. AO Prof. Tulpplein (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 31 *Van Amstelbocht tot Binnengasthuis. AO Oude Turfmarkt (2005).* Amsterdam 2009

AAR 32		<i>N 43 / Funenpark. AB Cruquiuskade (2008). Amsterdam 2009</i>
AAR 33		<i>Het gemeentearchief terrein. IVO Amsteldijk 67 (2009). Amsterdam 2009</i>
AAR 34		<i>Spaarndammerdijk 320. IVO (2007). Amsterdam 2009</i>
AAR 35		<i>Wonen aan twee stegen. AO Paardenstraat (2004). Amsterdam 2008</i>
AAR 36		<i>Een 17de-eeuwse beerput in de grachtengordel. AO Keizersgracht 355 (2005). Amsterdam 2009</i>
AAR 37		<i>Noordoosthoek van een 13de-eeuws verdedigingswerk. AO Nieuwezijds Kolk (2006). Amsterdam 2009</i>
AAR 38		<i>Een dam rond 's Lands Dok. AO Marineterrein Kattenburgerstraat (2005). Amsterdam 2009</i>
AAR 39		<i>Rust en Werk. AB Amsteldijk 67 (2009). Amsterdam 2009</i>
AAR 44		<i>Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. AO Nieuwe Jonkerstraat (2007). Amsterdam 2010</i>
AAR 45		<i>De Sint Anthoniespoort en de stadsmuur. AB Nieuwmarkt (2007). Amsterdam 2010</i>
AAR 46		<i>Boren voor de Bijenkorf, AB Noord/Zuidlijn Dam (2007). Amsterdam 2010</i>
AAR 47		<i>Spuistraat AO Spuistraat 256-258 (2008). Amsterdam 2010</i>
AAR 48		<i>Sporen in de Suikerbakkerssteeg, AO OZ Voorburgwal (2008). Amsterdam 2010</i>
AAR 49		<i>Bewoning tussen Nes en stadswal, AO OZ Voorburgwal/Pieter Jacobsstraat (2005). Amsterdam 2010</i>
AAR 50		<i>Glasafval op het achtererf, AO Rozenstraat (2006). Amsterdam 2010</i>
AAR 51		<i>De Buiksloterbreek. IVO Marjoleinterrein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010</i>
AAR 52		<i>Plavuizen in de Kalverstraat. AB Kalverstraat 151, Amsterdam (2008). Amsterdam 2010</i>
AAR 53		<i>Bolwerk Muiden. AB Sarphatistraat 470, Amsterdam (2010). Amsterdam 2010</i>
AAR 54		<i>Archeologische Signaleringskaart Amsterdam. Amsterdam 2010</i>
AAR 55		<i>Rozenstraat 194, AO, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010</i>
AAR 56		<i>Bergbezinkbassin, AB Haarlemmerplein, Amsterdam (2010). Amsterdam 2011</i>
AAR 57		<i>De Nieuwe Ooster. IVO Rozenburghlaan, Amsterdam (2011). Amsterdam 2011</i>
AAR 58		<i>Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. AB Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011.</i>
AAR 59		<i>Van Buitenpolder tot Uilenburg. AO Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011</i>
AAR 60		<i>Wonen achter de OZ Voorburgwal. AO OZ Armsteeg, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011</i>
AAR 61		<i>Cluster Schievink. AO Rozenstraat 68-74, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011</i>
AAR 62		<i>Beerput Spuistraat 30. AB, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011</i>
AAR 63		<i>De 17de-eeuwse stadswal bij de Regulierspoort. AB Rembrandtplein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011</i>
AAR 64		<i>Van scheepshelling tot Koorndrager. AO Oudeschans 73-77, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012</i>
AAR 65		<i>Op 't Water gewonnen, AB Dam 2-4, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012</i>
AAR 66		<i>De waterkelder van de Portugese Synagoge. AB Mr. Visserplein 3, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012</i>
AAR 67		<i>'Ons Genoegen', AO Elandsstraat 101, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012</i>
AAR 68		<i>Oud Zunderdorp begraven achter de kerk. AB Begraafplaats Zunderdorp (2010). Amsterdam 2012</i>
AAR 69		<i>Marine Etablissement Amsterdam. IVO Kattenburgerstraat, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013</i>
AAR 70		<i>Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. AB Herengracht 74-78, Amsterdam (2010). Amsterdam 2013</i>

- AAR 71 *Een beerput van welgestelden in de Amsterdamse grachtengordel 1675-1750. AO Herengracht 12, Amsterdam (2006).* Amsterdam 2013
- AAR 72 *Menselijke skeletten in een steeg in Nieuwendam. AB Nieuwendammerdijk 305-307, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 73 *Tussen Nieuwezijds Voor- en Achterburgwal. AB Spuistraat 3A/Nieuwezijds Voorburgwal 16, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 74 *Aanplemping in de Amstelbocht. AB Diepriool Nieuwe Doelenstraat, Amsterdam (2010-2011).* Amsterdam 2013
- AAR 75 *Heiligeweg 32. AB Heiligeweg 32, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 76 *Wibautveste. AB Wibautstraat 198 e.v., Amsterdam (2013).* Amsterdam 2013
- AAR 77 *Ophogingen in de Liesdel. AB Lange Niezel 16, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 78 *Molen de Ruyter. AB Kazernestraat 14, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR 79 *De pottenbakkerij aan de Overtoom, AB Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR 80 *Sporen van een woonhuis in de Warmoesstraat 1500-1700. AB Warmoesstraat 15, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2014
- AAR 81 *Passeerder / Osdorp bolwerk. AO Nieuwe Passeerdersstraat 2, Amsterdam (2013).* Amsterdam 2015
- AAR 82 *Molen de Star. AB Jacobs Catskade 37-41, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2015
- AAR 83 *Kerkhof Sint Mariaklooster. IVO Nes 116-118, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2015
- AAR 84 *Een 19de-eeuws kanon bij Zeeburg. AB Amsterdam-Rijnkanaal, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2015
- AAR 85 *Buitenplaats Rust en Werk (1637-1887). AO Amstedijk 67/IVO Dora Tamanaplein, Amsterdam (2012-2014).* Amsterdam 2016
- AAR 86 *BloemDwars. AB Binnenterrein Bloemgracht 143/Bloemstraat 150-154, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2016
- AAR 87 *Van ontginningsloot tot beerput. AB Oudezijds Armsteeg 9-33, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2016
- AAR 88 *Pauwenlaan. IVO fase 1 Julianaplein BB en C, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 89 *Oostenburg: bedrijfsgebouwen van de VOC. IVO Oostenburg, kavel 7, 8 en 13, Amsterdam (2011 en 2015).* Amsterdam (2016) 2017
- AAR 90 *Het eiland Marken in Amsterdam 1592-1930. AO Valkenburgerstraat 130-146, Amsterdam (2011-2012).* Amsterdam 2016
- AAR 91 *Tussen Veenweg en Schinkel. IVO Amstelveenseweg 122, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 92 *Sint Jacob. IVO Plantage Middenlaan 52, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 93 *Amsterdamse waterbodems. AB kadewerken, Amsterdam (2012 en 201).* Amsterdam 2017
- AAR 94 *De stad in profiel. AB in het centrum van Amsterdam (2011-2016).* Amsterdam 2017

Colofon

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 94 Amsterdam 2017 ISSN: 1872-5139

Versie:	30: 20170210
Tekst:	Jerzy Gawronski, Ranjith Jayasena, Jørgen Veerkamp
Redactie:	Jerzy Gawronski
Veldwerk:	Ranjith Jayasena, Thijs Terhorst, Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Tekeningen:	Ranjith Jayasena, Jørgen Veerkamp
Kaarten:	Sander IJzerman
Foto's:	Ranjith Jayasena, Jørgen Veerkamp
Vondstdeterminatie:	Ranjith Jayasena, Jørgen Veerkamp
Vormgeving:	MenA 2-2017

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2017 (tot 1 januari 2015 Bureau Monumenten & Archeologie)
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.